

Revija

Br.1
HR

Prosinac 2011.

ruralnog razvoja Europske unije

Publikacija Europske mreže za ruralni razvoj

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj

Glavni urednik: John Loughheed, voditelj odjela – Europska mreža za nadzor politike ruralnog razvoja, Glavna uprava za poljoprivredu i ruralni razvoj, Europska komisija. **Autori i suradnici:** Tim Hudson, Carlo Andrea Pelagalio, Michel Petit, Clunie Keenleyside, Hans-Olof Stålgren, David Jepson, Bernd Schuh, Xavier Delmon, Michael Dower, Marili Parissaki, Jesús Barreiro Hurlé, Jean-Paul Pellissier, Bernd Schuh, Wiktor Szmulewicz, Amanda Bryan, Samuel Houdemon, Omar Bessaoud i Philippe Perrier-Cornet. **Fotografije:** Tim Hudson, Cécile Schalenbourg, Pierre Arragon, Lennart Jönsson, Agnieszka Morzyk, Hannele Piippo-Fair, Wojciech Petera, Leszek Úlipiski, Amanda Bryan, István Fehér, Koen de Rijk, Kate Eagar, Miro Demko, Countryside Council for Wales, Isle of Wight Leader +, Eugenija Špralja, Pierre Fleurant, Marie Julie Filippini, David Jepson, Nemus, Michael Dower, John Powell, Inmaculada Mora, IRD Duhallow, Yavuz Tekelioglu, Francis Lerin, © European Communities, 1995-2009.

Pozivamo vas da se pretplatite na publikacije Europske mreže za ruralni razvoj (EM RR) na:

<http://enrd.ec.europa.eu>

Također možete besplatno naručiti tiskani primjerak u internetskoj knjižari EU-a:

<http://bookshop.europa.eu>

Izvorna publikacija (6 službenih jezika) nalazi se na:

http://enrd.ec.europa.eu/en-rd-library/en-rd-publications/periodicals/en/periodicals_home_en.cfm

Sadržaj *Revije ruralnog razvoja EU-a* nije nužno odraz mišljenja institucija Europske unije.

Revija ruralnog razvoja EU-a izlazi na 6 službenih jezika EU-a. Rukopis je završen u kolovozu 2009. godine.

Glavna uprava za poljoprivredu i ruralni razvoj (DG AGRI) i Europska mreža za ruralni razvoj (ENRD) ne odgovaraju za kvalitetu hrvatskog prijevoda *Revije ruralnog razvoja EU-a*.

Izvornik na engleskom jeziku pod nazivom *EU Rural Review n°1 - The European Agricultural Fund for Rural Development* objavio je Directorate-General Agriculture and Rural Development © European Union, 2009

Prijevod *Revije ruralnog razvoja EU-a* na hrvatski jezik:

© UNDP Hrvatska, 2011.
Radnička cesta 41/8. kat
HR-10 000 Zagreb
www.undp.hr

Odgovornost za prijevod *Revije ruralnog razvoja EU-a* leži u cijelosti na UNDP Hrvatska.

Prijevod s engleskoga: Nikola Žunić
Stručna redakcija: Danijela Tepšić
Lektura: Mirjana Paić-Jurinić
Urednica: Ivana Laginja

Grafičko oblikovanje: Krešimir Kraljević
Tisak: Printera grupa
Naklada: 600 primjeraka

Za sve dodatne informacije o Europskoj uniji posjetite: <http://europa.eu>

Sadržaj

'Unutar zone znanja'

- PREDGOVOR: POVJERENICA FISCHER BOEL 4

EM RR info

- EUROPSKA MREŽA ZA RURALNI RAZVOJ: NOVA ERA U POLITICI RURALNOG RAZVOJA EU-a 6

Razvoj ruralnih područja

- INTEGRIRANI RURALNI RAZVOJ: PREDSTAVLJANJE ČETIRI PRIORITETNE OSI RURALNOG RAZVOJA 12
- I. PRIORITETNA OS: JAČANJE KONKURENTNOSTI POLJOPRIVREDNOG I ŠUMARSKOG SEKTORA 16
- II. PRIORITETNA OS: POBOLJŠANJE RURALNOG OKOLIŠA 22
- III. PRIORITETNA OS: DIZANJE KVALITETE ŽIVOTA I POTPORA DIVERZIFIKACIJI GOSPODARSTVA 28
- IV. PRIORITETNA OS: LEADER-ov PRISTUP KAO GLAVNA METODOLOŠKA ODREDNICA RURALNOG RAZVOJA .. 34
- PROGRAMIRANJE EUROPSKOGA POLJOPRIVREDNOG FONDA ZA RURALNI RAZVOJ:
REZULTAT OBJEDINJENIH EX ANTE (PRETHODNIH) OCJENA PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA 40

Stanovnici sela – europski građani

- IZGRADNJA KAPACITETA POLJSKOG POLJOPRIVREDNOG SEKTORA 45
- UDRUŽIVANJE KAO PRISTUP ZA KORIŠTENJE EUROPSKOGA POLJOPRIVREDNOG FONDA ZA RURALNI RAZVOJ
U ŠKOTSKOJ 48
- ČUVANJE SEOSKE KULTURE U FRANCUSKOJ REGIJI AUVERGNE 52

Ruralni razvoj u žarištu

- ZDRAVSTVENI PREGLED ZAJEDNIČKE POLJOPRIVREDNE POLITIKE: ODGOVOR NA SUVREMENE IZAZOVE U
RURALNOM RAZVOJU 56

Tema rasprave: ruralni razvoj

- PROŠIRENJE EU-a: NOVA KARTA RURALNE EUROPE 62
- SAMOOPSKRBNA I POLUSAMOOPSKRBNA POLJOPRIVREDA: PRIORITETI ZA POLITIKU RURALNOG RAZVOJA
EU-a 64

Istraživanje ruralnih područja

- ISTRAŽIVANJE RURALNIH PODRUČJA: GLAVNI PARTNER POLITICI RURALNOG RAZVOJA EU-a 70

Završno o ruralnom razvoju

- SUSJEDI EU-a: ŽIVOT U RURALNIM PODRUČJIMA ZEMALJA KANDIDATKINJA 78
- SUSJEDI EU-a: RAZVOJ RURALNIH KRAJEVA U ZEMLJAMA KANDIDATKINJAMA 82

'Unutar zone znanja' Jeste li znali...

...da će u projekte i inicijative Europske unije (EU) za ruralni razvoj od 2007. do 2013. godine biti uloženo više od 230 milijardi EUR i to kroz 94 različita programa za ruralni razvoj (PRR) koji se provode u ruralnim područjima Europe.

Oko 90,8 milijardi EUR za programe ruralnog razvoja već je rezervirano u Europskom poljoprivrednom fondu za ruralni razvoj (EPFRR), a još 70,1 milijarda bit će doprinos zemalja članica za ruralna područja. Doprinos korisnika projekata u ukupni proračun EU-a za ruralni razvoj, odnosno privatnog sektora, procjenjuje se na 6,8 milijardi. Dodatnih 4,6 milijardi bit će osigurano kao rezultat različitih reformi prvog stupa i takozvanog zdravstvenog pregleda Zajedničke poljoprivredne politike. Europski plan za gospodarski oporavak pridodaje još 1,02 milijardi EUR, čime se ukupna vrijednost Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj penje na 96,4 milijarde za razdoblje od 2007. do 2013. godine.

Te financijske obveze zajedno predstavljaju znatna novčana sredstva i odražavaju ključnu ulogu politike ruralnog razvoja EU-a u potpori dugoročnom napretku ruralnih područja u 27 zemalja članica.

Naša europska politika ruralnog razvoja temelji se na osmišljenom strateškom pristupu koji povezuje lokalne aktivnosti ruralnih zajednica s važnim nacionalnim i europskim prioritetnim ciljevima. Do sada je velik napor uložen u planiranje 94 programa ruralnog razvoja EU-a, kako bi se osiguralo da uključe cjelovit niz mjera u području zapošljavanja i rasta, održivosti okoliša i socijalnog uključivanja na korist stanovnika ruralnih područja.

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj ključni je alat primjene politike ruralnog razvoja i njegove praktične koristi već se osjećaju. EPFRR financira aktivnosti koje poboljšavaju konkurentnost poljoprivrednog i šumarskog sektora, podupiru razvoj metoda upravljanja u poljoprivredi i šumarstvu kako bi sačuvale i obogatile ruralni krajolik, poboljšale kvalitetu života i pružile priliku za povećanje mogućnosti diverzifikacije gospodarskih djelatnosti stanovnika ruralnih područja. Zemlje članice koriste priliku za širenje LEADER-ova pristupa u sklopu svojih gospodarskih, socijalnih i okolišnih politika koje doprinose ruralnom razvoju.

Navedene koristi od EPFRR-a nastavit će rasti kako sve više novih projekata dobije potporu u ruralnim područjima Europe. Svi su projekti važni u borbi s najvećim izazovima koji su izdvojeni

tijekom zdravstvenog pregleda Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) koju provodi Europska komisija. Moramo se odmah ozbiljno posvetiti izazovima poput smanjenja utjecaja klimatskih promjena, očuvanja biološke raznolikosti, unaprjeđenja gospodarenja vodama te gospodarenja i korištenja obnovljive energije kako ne bismo bili prisiljeni suočavati se s njima u bliskoj budućnosti.

Srećom, zemlje članice uspostavile su čvrstu strukturu programa ruralnog razvoja koja može odgovoriti na mnoge izazove ruralnog razvoja i tako pružiti potporu održivosti i gospodarskom rastu ruralnih područja Europe.

Informiranje o ruralnom razvoju

Ostajem predana tome da informiramo dionike u ruralnim područjima o zajedničkim dostignućima u ruralnom razvoju. Svatko od njih ima pravo znati kako se troši 230 milijardi EUR i kakve rezultate donose PRR-ovi. Oni također imaju pravo znati što je moguće unutar EPFRR-a i zato sam vrlo svjesna važnosti prenošenja informacija i iskustava stečenih unutar različitih PRR-ova.

Komunikacija, središnji dio politike ruralnog razvoja, i strateško razmišljanje Europske komisije urodili su osnutkom Europske mreže za ruralni razvoj (EM RR). Mreža je pokrenuta u listopadu 2008. godine s ciljem stvaranja dobrih ideja i razmjene iskustava među dionicima.

Dogovoren je ambiciozni program za Europsku mrežu za ruralni razvoj koji daje smjernice i potporu dionicima ruralnog razvoja kako na razini EU-a tako i na nacionalnim, regionalnim i lokalnim razinama svake zemlje članice. Budući da moramo znati djeluju li aktivnosti usmjerene ruralnom razvoju ili ih je potrebno unaprijediti, posebna pažnja posvećuje se mjerenju i ocjenjivanju uspjeha tih aktivnosti kako bismo osigurali maksimalne koristi od uloženi 230 milijardi EUR.

Revija ruralnog razvoja Europske unije nova je publikacija koja igra važnu ulogu u informiranju o učincima EPFRR-ovih razvojnih aktivnosti. Publikacija pruža jedinstvenu priliku za iznošenje dobrih ideja i prijenos iskustava ruralnog razvoja u EU-u i šire.

Objavljujući zanimljiv zbir korisnih članaka i odgovarajućih analiza, publikacija je usmjerena širokoj skupini čitatelja uključenih u ruralni razvoj. Vodeći stručnjaci objašnjavaju nove politike, a niz ilustriranih pregleda prati napredak aktivnosti potaknutih u sklopu programa ruralnog razvoja.

Ostali dijelovi publikacije iznose zaključke novih ruralnih istraživanja kao i razmatranja međunarodnih pitanja koja utječu na ruralna područja Europe. Redovno ćemo izvještavati i o zaključcima projekata ruralnih istraživanja i razmatranjima međunarodnih pitanja koja utječu na ruralna područja Europe. Osobito mi je bilo drago pročitati praktične razgovore sa stanovnicima ruralnih područja jer znam koliko sam sama, tijekom rada na potpori i održivom razvoju ruralnih područja, naučila slušajući životna iskustva drugih.

Stoga toplo pozdravljam prvo izdanje *Revije ruralnog razvoja EU-a* i ne sumnjam da će čitateljima kao i meni biti vrijedan izvor informacija potrebnih za jačanje znanja i vještina. Prvo izdanje ima za cilj podizanje svijesti o mogućnostima unutar Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, a izdano je istovremeno s važnim rezultatima zdravstvenog pregleda Zajedničke poljoprivredne politike.

Već s veseljem očekujem sljedeće izdanje publikacije, koje će sadržavati mnoge tematske i stručne analize i pitanja i time pomoći čitateljima uključenima u ruralni razvoj Europe da doznaju najnovije informacije i ostanu unutar zone znanja.

Mariann Fischer Boel

Povjerenica za poljoprivredu
i ruralni razvoj

Europska mreža za ruralni razvoj: nova era u politici ruralnog razvoja EU-a

Europska komisija uvodi nov okvir usluga za potporu ruralnim područjima. Ta inovativna mreža pokriva sve aspekte života u ruralnom području u svih 27 zemalja članica i već pokazuje svoju vrijednost kroz pomoć u unaprjeđenju učinkovitosti politike ruralnog razvoja EU-a.

Europska mreža za ruralni razvoj (EM RR) djeluje od listopada 2008. godine. Početak njezinog rada otvara novo razdoblje politike ruralnog razvoja EU-a. EM RR se nadovezuje na dugu povijest politike ruralnog razvoja i njenih uspjeha te omogućava svim ruralnim područjima u EU-u korištenje integriranog pristupa koji uključuje gospodarske i socijalne učinke kao i one vezane za očuvanje okoliša.

Novi, koordinirani pristup ruralnom razvoju, koji zastupa EM RR, odražava političke direktive usvojene u Strateškim smjernicama Zajednice za ruralni razvoj (2006/144/EC). Način rada EM RR-a uređen je potom člankom 67. Uredbe Vijeća br. 1698/2005, koja se tiče potpora ruralnom razvoju kroz EPFRR. Tako je mreža postavljena kao platforma za razmjenu primjera dobre prakse i ekspertize među dionicima. To se posebice odnosi na stvaranje razvojne politike, upravljanje i provedbu razvojnih aktivnosti.

Mnoge aktivnosti EM RR-a temelje se na metodologiji koja je učinkovito primijenjena tijekom prijašnjih razdoblja provedbe LEADER-ova programa, a osobito se to odnosi na aktivnosti umrežavanja. Takav pristup se pokazao učinkovitim, dobro je prihvaćen u ruralnim područjima EU-a pa stoga EM RR planira svoje aktivnosti dalje graditi na njemu.

Djelokrug nove Europske mreže znatno je širi od prethodne, LEADER-ove mreže i djeluje kao potpora provedbi cjelokupne politike ruralnog razvoja EU-a. S obzirom na to da se radi o sve četiri prioritetne osi politike ruralnog razvoja, očekivanja od Mreže to su veća jer je potrebno više prostora za komuniciranje, razmjenu iskustava i informacija te umrežavanje dionika. Štoviše, proširena Europska unija je raznolikija nego ikada i uključuje veći ruralni prostor. Potreba za učinkovitim umrežavanjem važna je kao nikada do sada.

Kako ostati relevantan?

Rad Europske mreže za ruralni razvoj nadgleda koordinacijski odbor. Njime predsjedava Europska komisija, a odgovoran je osigurati relevantnost aktivnosti EM RR-a i njihovu prilagodbu potrebama dionika u ruralnim područjima. U odboru su predstavnici nacionalnih mreža za ruralni razvoj (NMRR) te resornih ministarstava zemalja članica i ostalih organizacija iz područja ruralnog razvoja EU-a. Poseban pododbor bavi se LEADER-ovom prioritetnom osi.

Koordinacijski odbor EM RR-a snažno je povezan s Europskom mrežom za ocjenjivanje ruralnog razvoja, što pomaže stvaranju snažne veze između provedbe i ocjenjivanja politike ruralnog razvoja EU-a. Europska mreža za ocjenjivanje ruralnog

razvoja ima važnu ulogu i u pomaganju ocjenjivačima EPFRR-a, ali i rukovoditeljima u njihovim ocjenjivačkim zadacima.

Vrijednost EM RR-a

Stvaranje dodane vrijednosti glavni je cilj Mreže i zato njezin rad svakodnevno uključuje širok spektar aktivnosti koje odgovaraju potrebama različitih ruralnih područja i dionika. Primjeri aktivnosti Europske mreže za ruralni razvoj usmjerenih stvaranju dodane vrijednosti mogu biti organiziranje različitih stručnih radnih skupina, koje istražuju zajedničke probleme radi pronalaženja zajedničkih razvojnih rješenja te stvaranje sinergija s ostalim europskim fondovima koji su dostupni ruralnim područjima.

Takve aktivnosti odgovaraju na probleme uočene kroz djelovanje organizacija na nacionalnoj razini pojedine zemlje članice i na razini EU-a. To uključuje administraciju kao i ostale dionike zainteresirane za ruralni razvoj, aktivnosti ili politike. Rad Mreže je usmjeren na postizanje rezultata koje zemlje članice, kada bi djelovale pojedinačno, ne bi mogle ostvariti. Takvi rezultati predstavljaju stvarnu dodanu vrijednost EM RR-a.

Kontaktna služba Europske mreže za ruralni razvoj

Ciljevi Mreže odražavaju širinu izazova s kojima se suočava pa stoga EM RR upošljava iskusan tim stručnjaka za ruralni razvoj. Taj tim stručnjaka čini Kontaktnu službu EM RR-a, koja provodi ključne djelatnosti, koristi komunikacijske alate i neophodna je za rad Mreže.

Kontaktna služba pokrenuta je uz ekspertnu pomoć vanjskih konzultanata, a njen rad nadzire i prati Koordinacijski odbor EM RR-a. Kontaktna služba pruža cijeli niz usluga važnih za potporu ruralnom razvoju, uključujući potporu nacionalnim mrežama za ruralni razvoj i pripremu izvještaja o primjerima dobre prakse.

Osnovna djelatnost i obveza Kontaktne službe jest prikupljanje i dijeljenje informacija. Pritom se koriste različiti načini razmjene iskustava i ideja diljem ruralnih područja EU-a. Uz publikaciju koju čitate, širenje informacija uključuje redovito izdavanje brošura, organiziranje radionica, seminara i konferencija, internetske usluge i objavu tematskih radova, koji sadržavaju praktične informacije i upute, te informiranje političkih krugova o tema važnim za dionike EPFRR-a.

Kontaktna služba tijesno surađuje s Odjelom za pomoć Europske mreže za procjenjivanje ruralnog razvoja. Dosadašnji rezultati rada Ureda uključuju detaljnu procjenu potrebne pomoći u provedbi ocjene uspješnosti ruralnih politika zemalja članica. To čini temelj

za planiranje aktivnosti i unaprjeđenje ocjenjivačke metodologije programa ruralnog razvoja (PRR).

Suradnju Kontaktne službe s (vanjskim) evaluatorima i ostalim stručnjacima za ruralni razvoj dopunjene su potporom nacionalnim mrežama za ruralni razvoj (NMRR). Osoblje Kontaktne službe osigurava stalni kontakt sa Nacionalnim mrežama kako bi se aktivnosti Europske mreže uskladile s potrebama pojedinih zemalja članica.

Rad Kontaktne službe EM RR-a uključuje:

- koordinaciju s nacionalnim mrežama za ruralni razvoj
- stvaranje baze podataka s primjerima uspješne prakse u aktivnostima ruralnog razvoja EU-a
- potporu radu na važnim temama javnih politika
- provedbu analize različitih pokazatelja za praćenje ruralnog razvoja
- potporu transnacionalnoj suradnji među lokalnim akcijskim grupama (LAG)
- pružanje administrativnih usluga za sve strukture EM RR-a i tematske grupe
- predstavljanje EM RR-a na događanjima na temu ruralnog razvoja
- promicanje aktivnosti EM RR-a i EPFRR unutar EU-27.

Kada je prepoznata važnost rane potpore nacionalnim mrežama za ruralni razvoj, organizirano je prvih šest službenih sastanaka između studenog 2008. i rujna 2009. godine. Tom su prilikom različite zemlje imale priliku iznijeti svoja iskustva, odrediti područja izgradnje kapaciteta za rad Kontaktne službe i uspostaviti korisne veze među predstavnicima zemalja članica.

Program rada

Sastanci nacionalnih mreža za ruralni razvoj sastavni su dio programa rada Kontaktne službe, koji se obnavlja svake godine u srpnju. Europska komisija i Koordinacijski odbor EM RR-a, u suradnji s pododborom za LEADER, određuju aktivnosti u sklopu programa rada. Raznoliki zadaci, poput potpore tematskim radnim

grupama (TRG), određuju rad Kontaktne službe u budućnosti.

Teme za tematske radne grupe pomno su odabrane kako bi osigurale zajedničku i više-sektorsku analizu. Teme nisu ograničene na pojedine prioritetne osi politike ruralnog razvoja EU-a nego daju i vodoravni, odnosno poprečni pregled. Djelokrug rada TRG-a dovoljno je širok da uzima u obzir i informacije dobivene od nacionalnih mreža i iz iskustva LAG-ova.

Posebno odabrani stručnjaci iz svih zemalja članica EU-a provode analizu učinaka o čemu obavještavaju tematske radne grupe, a preko njih i Koordinacijski odbor EM RR-a. Analizom su do sada obuhvaćene tri glavne teme:

- *Uključivanje prostornih posebnosti i potreba lokalnih zajednica u programe*

ruralnog razvoja – kako politika ruralnog razvoja može najbolje odgovoriti na potrebe različitih područja i doprinijeti ravnomjernom razvoju ruralnih područja EU-a.

- *Poljoprivreda i druge grane gospodarstva ruralnog područja* – prepoznavanje i analiza poveznica i sinergija između poljoprivrede i drugih grana ruralnog gospodarstva te prepoznavanje provedbenih strategija određenih politika koje najviše i najbolje uzimaju u obzir potencijale takvih veza.
- *Javna dobra i javne intervencije* – aktivnosti ruralnog razvoja koje kroz odgovarajuće analize i širenje rezultata doprinose da se javna dobra koriste u dobrobit društva.

Te teme nisu statične i od nacionalnih dionika očekuje se da se bez prestanka zalažu za rješavanje novih pitanja i problema. Teme će se također mijenjati u skladu s periodičnim procjenama rada PRR-a. O nalazima TRG-a izvješćuje se u radnim izvješćima, publikacijama i na tematskim seminarima.

Osim što pomaže radu tematskih grupa, Kontaktna služba EM RR-a osigurava pomoć u pripremi različitih informacijskih tribina za dionike ruralnog razvoja unutar EU-a. Prvi seminar održan je 30. i 31. ožujka 2009. godine u Bruxellesu pod nazivom *Izgradnja kapaciteta nacionalnih mreža za ruralni razvoj*. Sudionici događanja razmatrali su izazove s kojima se nacionalne mreže za ruralni razvoj susreću pri pokušajima učinkovite provedbe politike ruralnog razvoja EU-a. Seminar je također omogućio diskusiju među organizacijama i upravljačkim tijelima te raspravu o nacionalnim i regionalnim različitostima.

Sljedeći seminar Europske mreže za ruralni razvoj planira se za proljeće 2010. godine, a u cilju prepoznavanja prilika za razvoj polusamoopskrbne poljoprivrede. Ova tema je važna za mediteranske zemlje i nove zemlje članice, a predstavnici će ispitati ulogu polusamoopskrbne poljoprivrede u ruralnom gospodarstvu kao i javne koristi povezane s ovim važnim sektorom.

T. HUDSON

Europska mreža za ruralni razvoj na internetu

Sve informacije o seminarima i ostalim aktivnostima, koje organizira Kontaktna služba Europske mreže za ruralni razvoj, mogu se pregledati na internetskim stranicama EM RR-a. Stranice pružaju širok spektar višestruko korisnih i višejezičnih alata za ruralni razvoj, sve unutar internetskog portala Europske komisije, Europa.

Internetske stranice također sadrže tražilice koje zadovoljavaju mnoge

interesne skupine, dionike ruralnog razvoja. Interaktivni alati sve se više razvijaju i teže funkcijama pretrage i prikazivanja: primjera dobre prakse i vodećih metoda unutar različitih prioritetnih politika ruralnog razvoja (uz prakse i metode sustavno prepoznate i na razini zemalja članica), aktivnosti koje se provode na razini projekata i programa u pojedinim zemljama članicama, napretka mjerenog ključnim pokazateljima Europske komisije za praćenje razvoja i provedbe, informacija o transnacionalnoj suradnji i partnerima te posebnih informacija po sektorima.

Smjernice za budućnost

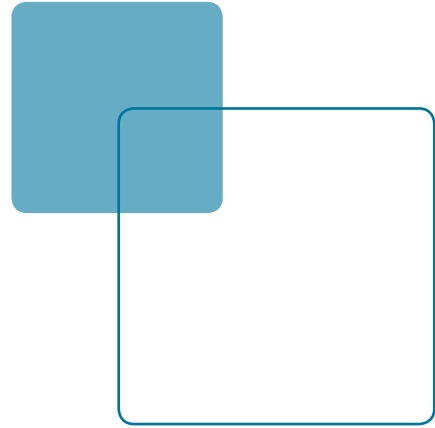
Redovno se promatraju i provjeravaju učinci internetske stranice i ostalih usluga Europske mreže za ruralni razvoj te provodi mjerenje njihovih rezultata kako bi se osiguralo da djelatnosti Kontaktne službe ostanu relevantne, usmjerene i korisne. Stalna evolucija strateške komunikacije EM RR-a i alata za jačanje kapaciteta zrcalna je slika aktivne politike ruralnog razvoja EU-a, koja će u idućim godinama odgovarati prilikama i izazovima koji dolaze.

Postavljeni su čvrsti temelji za olakšanu razmjenu informacija među dionicima, a EM RR je profunkcionirao gotovo u cijelosti. Informacije o novim uslugama bit će oglašene putem Kontaktne službe i njenih radnih programa i ovog dijela Revije ruralnog razvoja EU-a, koji će izvještavati o novim razvojnim aktivnostima.

Internetski alati EM RR-a uključuju:

- kalendar s informacijama Kontaktne službe o događanjima i novostima
- "Tko je tko", registar dionika u ruralnom razvoju EU-a
- redovno ažurirane odgovore na često postavljana pitanja
- baze podataka s primjerima dobre prakse
- usluge i vodiče za transnacionalnu suradnju
- informacije o zemljama članicama
- publikacije EM RR-a
- bazu podataka s LAG-ovima
- pristup odabranim e-tematskim dokumentima mreže
- bazu podataka s administrativnim dokumentima EPFRR-a
- službene dokumente Europske komisije
- arhiv s materijalima o LEADER-ovu pristupu
- kontaktne adrese e-pošte.

<http://enrd.ec.europa.eu>

Integrirani ruralni razvoj: predstavljaju četiri prioritetne osi ruralnog razvoja

Politika ruralnog razvoja Europske unije u razdoblju od 2007. do 2013. godine temelji se na strateškom okviru koji uključuje četiri središnja prioritetna cilja - "prioritetne osi". Svaka os sastoji se od skupa potprioritetnih "mjera" koje osiguravaju potporu za specifične oblike aktivnosti u ruralnom razvoju zemlja članica.

Politika ruralnog razvoja EU-a posljednjih je godina znatno ojačala zahvaljujući koordiniranom procesu koji usklađuje elemente različitih politika s osobinama ruralnih područja EU-a. Trenutačni proces definiran je Uredbom (EC) br. 1698/2005, koja je službeno uporište za potporu ruralnom razvoju EU-a koja se provodi putem Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR).

Usvajanje te uredbe potaknulo je nov pristup u programiranju politike ruralnog razvoja EU-a. Poslu se pristupilo fazno. Prva faza uključivala je pripremu na razini EU-a, odnosno pripremu Strateških smjernica Zajednice. Smjernice su uspostavile ukupne prioritete politike ruralnog razvoja EU-a, a uključuju i odluke Vijeća iz Lisabona i Göteborga, koje ističu ključna pitanja, poput održivosti okoliša i gospodarskog rasta.

Strateške smjernice Zajednice definirale su makropolitčki kontekst i postale temelj za izradu nacionalnih strateških planova zemalja članica. Ta, druga, faza političkog planiranja pri resornim ministarstvima svake zemlje članice uključila je izradu analize stanja i prepoznavanje odgovarajućih prioriteta za ruralna područja koji podupiru ciljeve Strateških smjernica Zajednice.

Nacionalni strateški planovi zatim su postali referentni okvir za izradu detaljnih programa ruralnog razvoja (PRR) zemalja članica. Oni su glavni operativni mehanizam za provedbu politike ruralnog razvoja EU-a u svih 27 zemalja članica i stvoreni su kako bi se bavili specifičnim nacionalnim i regionalnim prioritetima.

Radi praćenja uspješnosti programa ruralnog razvoja, sustav nadzora i ocjenjivanja uspješnosti njihove provedbe postao je sastavni dio strateškog planiranja politike ruralnog razvoja. Temelji se na Zajedničkom okviru za nadzor i ocjenjivanje (ZONO), koji obuhvaća definirane ulazne i izlazne pokazatelje te pokazatelje rezultata i učinaka. Jedinstvena struktura ZONO-a uvedena je kako bi pomogla PRR-ovima u provedbi dosljednih postupaka nadzora i ocjene.

Strateški pristup programiranju politike ruralnog razvoja, razdijeljen u provedbene faze, osigurava dosljednost u usklađivanju ciljeva na razini EU-a s ciljevima lokalnih aktivnosti i obratno. Ciljevi na razini EU-a sada su prošireni novim izazovima, koji su proizašli iz zdravstvenog pregleda Zajedničke poljoprivredne politike.

Izazovi i prilike

Pred politikom ruralnog razvoja EU-a nalaze se novi izazovi: odnos prema klimatskim promjenama, očuvanje biološke raznolikosti, upravljanje kvalitetom voda, optimalno korištenje obnovljivih izvora energije i restrukturiranje mljekarskog sektora. Odnedavno je novi strateški cilj postao uvođenje širokopojasnog interneta u sve ruralne zajednice EU-a.

Ostali ključni izazovi politike ruralnog razvoja jesu: očuvanje poslova koji nestaju, posebice u poljoprivrednom sektoru, smanjivanje razlike u prihodima u usporedbi s urbanim područjima, osiguranje diverzifikacije gospodarskih aktivnosti te očuvanje lokalnih usluga u rijetko naseljenim područjima.

Nadalje, nove zemlje članice EU-a iz Istočne Europe suočene su s izazovima uzrokovanim modernizacijom. U tim se područjima o ruralnom razvoju govori u sasvim drugačijem kontekstu s obzirom da poljoprivredni sektor obilježavaju mala obiteljska gospodarstva, a izvan poljoprivrednog sektora znatno su manje mogućnosti zapošljavanja poljoprivrednih radnika.

Na mnoge od navedenih problema i izazova moguće je odgovoriti zahvaljujući mogućnosti prilagodbe Europskog poljoprivrednog fonda, namijenjenog svim dionicima ruralnih područja 27 zemalja članica EU-a.

Prioritetne osi Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj

EPFRR sufinancira aktivnosti zemalja članica u sklopu programa ruralnog razvoja. Postoji popis približno 40 mjera ruralnog razvoja koje mogu biti uključene u program sufinanciranja. Korištenje jedinstvene grupe mjera pomaže usklađenoj provedbi programa ruralnog razvoja te omogućava prilagodljivost s obzirom na to da svaki program ruralnog razvoja treba sadržavati mjere koje odgovaraju specifičnoj nacionalnoj ili regionalnoj situaciji.

Mjere koje mogu koristiti programi ruralnog razvoja organizirane su oko središnjih ciljeva, ili prioriternih osi. Postoje tri tematske osi i jedna, horizontalna metodološka os. Sami nazivi prve tri osi govore o mjerama ruralnog razvoja koje podupiru. To su:

- I. prioritetna os – Unaprjeđenje konkurentnosti sektora poljoprivrede i šumarstva
- II. prioritetna os – Potpora upravljanju zemljištem i okolišem
- III. prioritetna os – Poboljšanje kvalitete života i potpora diverzifikaciji gospodarskih aktivnosti.

Tim trima prioritetnim osima pridružena je četvrta, metodološka os, kojoj je glavni cilj širenje LEADER-ova pristupa i potpora partnerstvima kroz lokalne akcijske grupe (LAG), koje provode lokalne razvojne strategije. Ukupna politika ruralnog razvoja i odnosi među prioritetnim osima prikazani su na slici 1.

Uloge u ruralnom razvoju

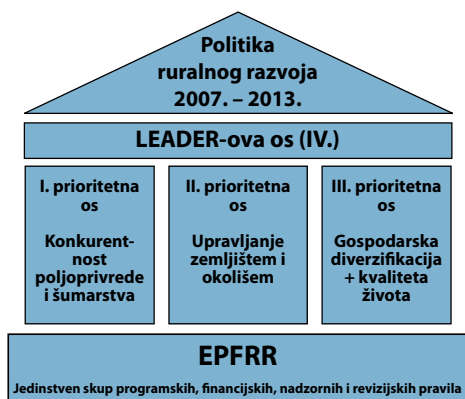
Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj sufinancira svaku od četiri prioritete osi i svaka je postavljena tako da ima posebnu ulogu u ruralnom razvoju unutar nacionalnih i regionalnih programa ruralnog razvoja.

Kako bi se osigurala uravnotežena strategija, za svaku prioritetnu os propisani su minimalni udjeli financiranja. Za I. prioritetnu os mora biti izdvojeno barem 10% sredstava unutar financijskog plana PRR-a. Za proračun II. prioritetne osi mora se izdvojiti barem 25% sredstava, a za III. prioritetnu os, kao i za I., 10% sredstava. Za aktivnosti LEADER-a (IV. prioritetna os) također mora biti odvojeno barem 5% proračuna svakog PRR-a.

Ti su uvjeti dio smjernica Europske komisije zemljama članicama. Grafikon 1 prikazuje kako su se te upute odrazile na stanje

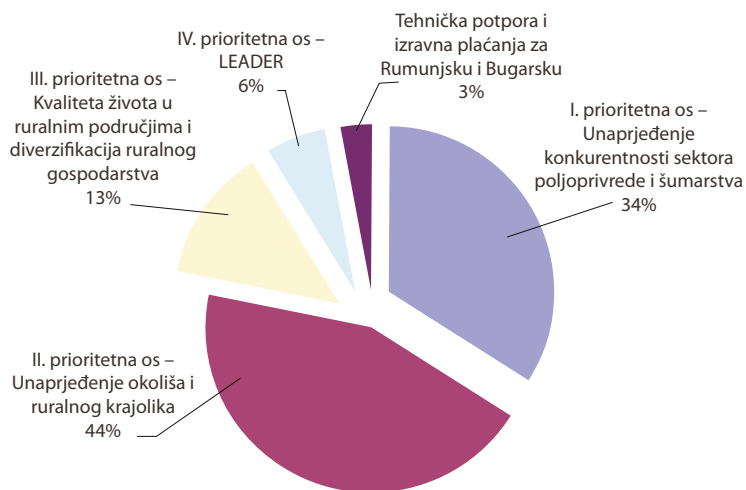
proračuna EPFRR-a, odnosno udio financiranja za pojedine prioritetne osi za svih 27 zemalja članica.

Daljnje analize proračuna i mjera ruralnog razvoja za svaku prioritetnu os predstavljene su nizom članaka koji slijede. Kao uvod u te članke poslužit će tablica na sljedećoj stranici, koja sažeto prikazuje glavne prioritete svake od četiri prioritetne osi. Tablica također prikazuje glavne ciljeve pojedinih osi i aktivnosti koje se mogu financirati iz mjera pojedinih prioritetnih osi. Tablica također ističe glavna pitanja povezana s različitim ulogama pojedinih prioritetnih osi unutar politike ruralnog razvoja EU-a.

Slika 1. Četiri prioritetne osi politike ruralnog razvoja EU-a

Grafikon 1. Raspored ukupnih sredstava EPFRR-a po prioritetnim osima

	I. prioritetna os	II. prioritetna os	III. prioritetna os	IV. prioritetna os
Glavni prioriteti	<p>Snažni i dinamični poljoprivredni i šumarski sektori u EU-u</p> <p>Modernizirani i inovativni proizvodni i prodajni lanci za poljoprivredne i šumarske proizvode</p> <p>Glavni sektori za ciljano ulaganje u fizički i ljudski kapital</p> <p>Aktivni procesi prijenosa znanja</p>	<p>Promicanje održivih metoda korištenja zemljišta i zaštite okoliša</p> <p>Ublažavanje utjecaja na klimu i prilagodba klimatskim promjenama</p> <p>Očuvanje prirodnih resursa, poput vode i zemljišta te poljoprivrednog krajolika i šuma</p> <p>Očuvanje i širenje poljoprivrednih područja velike prirodne vrijednosti</p>	<p>Stvaranje novih mogućnosti za zapošljavanje</p> <p>Jačanje standarda i kvalitete života na selu</p> <p>Jednake mogućnosti za sve članove ruralnih zajednica</p> <p>Proširen pristup uslugama koje su potrebne u seoskim područjima</p>	<p>Snažni lokalni kapacitet za ruralni razvoj i upravljanje</p> <p>Aktivne, osnažene i sposobne ruralne zajednice</p> <p>Široko prihvaćene i transparentne razvojne aktivnosti LAG-ova</p> <p>Pokretanje lokalnog potencijala za razvoj ruralnih područja</p>
Glavni ciljevi	<p>Unaprjeđenje konkurentnosti poljoprivrednog i šumarskog sektora</p> <p>Poticanje restrukturiranja, razvoja i inovacija</p>	<p>Poboljšanje okoliša i krajolika EU-a</p> <p>Potporna upravljanju zemljištem u ekološki osjetljivim područjima</p>	<p>Poboljšanje kvalitete života u seoskim sredinama</p> <p>Potporna diverzifikaciji gospodarskih aktivnosti izvan poljoprivrednog sektora</p>	<p>Korištenje LEADER-a kao temeljnog pristupa u programiranju ruralnog razvoja</p> <p>Širenje djelovanja LAG-ova</p>
Prihvatljive aktivnosti	<p>Kapitalna ulaganja</p> <p>Razvoj ljudskih resursa</p> <p>Poboljšanje kvalitete proizvodnog procesa i proizvoda u poljoprivredi i šumarstvu</p>	<p>Održive metode korištenja poljoprivrednog zemljišta i šuma</p> <p>Pošumljavanje</p> <p>Ulaganja u neprivredne aktivnosti</p> <p>Upravljanje područjima s otežanim uvjetima gospodarenja</p>	<p>Diverzifikacija seoskog gospodarstva</p> <p>Poboljšanje usluga za stanovništvo u ruralnim područjima</p> <p>Obrazovanje, izgradnja kapaciteta i pokretanje zajednice</p>	<p>Provedba lokalnih razvojnih strategija</p> <p>Projekti suradnje među LAG-ovima</p> <p>Upravljanje i razvoj LAG-ova</p>
Povezana pitanja	<p>Poduzetništvo, upravljačke sposobnosti i "inovacijska kultura" predstavljaju ključne činitelje uspjeha</p> <p>Proizvodima iz sektora poljoprivrede i šumarstva treba stalno poboljšavati kvalitetu, zdravstvenu primjerenost i ekološku održivost</p>	<p>Klimatske promjene, obnovljiva energija, upravljanje vodama, biološka raznolikost i poljoprivredna područja velike prirodne vrijednosti sve su važnija pitanja u aktivnostima ruralnog razvoja EU-a</p> <p>Inovacije u tim područjima otvaraju mnoge mogućnosti</p>	<p>Aktivnosti izvan poljoprivrednog sektora rast će u diverzificiranom ruralnom gospodarstvu</p> <p>Populacijski trendovi i ostali društveni činitelji snažno utječu na održivost ruralnih područja</p>	<p>Razvojne metode koje uključuju i okupljaju stanovnike donose kvalitetne i dugoročne učinke</p> <p>Novom pristupu treba dati vremena i osigurati podršku kako bi zaživio</p> <p>Suradnja stvara značajnu dodanu vrijednost u ruralnim područjima</p>

Razvoj ruralnih područja
I. prioritetna os

Jačanje konkurentnosti poljoprivrednog i šumarskog sektora EU-a

Poljoprivreda i šumarstvo ostaju osnovni elementi gospodarstva ruralnih područja Europe, a I. prioritetna os pruža mnogo novih prilika za inovacije, tržišno natjecanje i modernizaciju tih važnih sektora ruralnog gospodarstva.

Poljoprivreda i šumarstvo i dalje imaju važnu ulogu u oblikovanju europskih ruralnih područja zbog izravnog i neizravnog utjecaja na proizvodne lance dobara, usluga i aktivnosti. Štoviše, većina mikro, malih i srednjih poduzeća iz sektora poljoprivrede i šumarstva smještena je u ruralnim područjima čime stvaraju potražnju za lokalnim uslugama, što također doprinosi očuvanju i razvoju aktivnosti u poljoprivredi i šumarstvu. Poljoprivreda i šumarstvo također najviše utječu na korištenje zemljišta pa stoga, ti sektori brigom za okoliš stvaraju značajna javna dobra.

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR) glavna je prilika za razvoj tih dijelova europskoga ruralnog gospodarstva. To se očituje u odredbama I. prioritetne osi, koja ističe EPFRR kao glavni izvor financiranja za potporu projektima poboljšavanja konkurentnosti sektora poljoprivrede i šumarstva.

I. prioritetna os temelji se na politikama koje smatraju da je modernizacija sektora poljoprivrede i šumarstva ključni pokretač ruralnog gospodarstva unutar cijelog EU-a. Modernizacija se često provodi racionalnijim korištenjem resursa, primjerice zamjenom starih sustava navodnjavanja novijom i učinkovitijom opremom. U različitim zemljama postoje različite

potrebe, ali zajednička korist proizlazi iz ciljanog ulaganja u ove više-funkcionalne sektore EU-a.

Sredstva namijenjena I. prioritetnoj osi

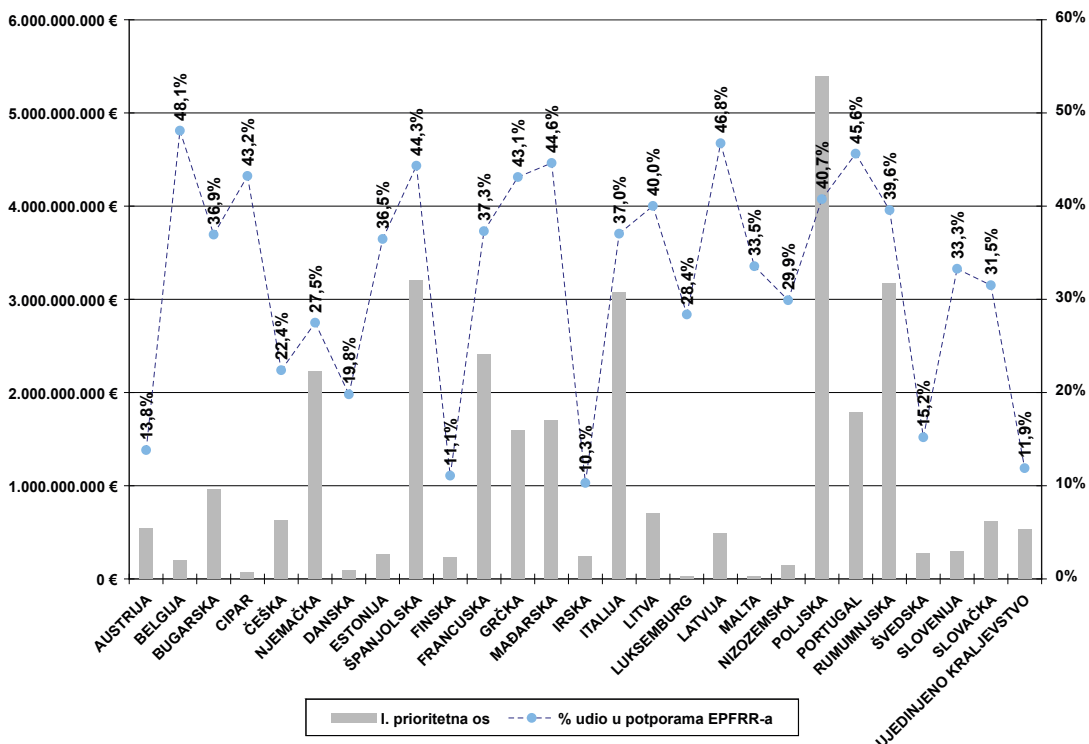
Velik udio sredstava Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj namijenjen I. prioritetnoj osi pokazuje da su zemlje članice naglasile potrebu modernizacije sektora poljoprivrede i šumarstva. Oko 35% sredstava EPFRR-a usmjereno je kroz I. prioritetnu os (uključujući aktivnosti LEADER-a pod IV. osi, koje su doprinijele istom cilju). Grafikon 1 prikazuje podatke o raspodjeli sredstava za I. prioritetnu os po pojedinim zemljama članicama.

Grafikon 1 prikazuje razlike u raspodjeli sredstava u okviru I. prioritetne osi, kojima ukazuje na različite razine razvijenosti ruralnih gospodarstava zemalja članica i prioritete kojima se aktivnosti bave.

Razvojne mjere

U okviru I. prioritetne osi može se provoditi cijeli niz korisnih razvojnih mjera. One uključuju više tradicionalnih, strukturnih mjera poljoprivredne politike kao što su: ulaganje u poljoprivredna i šumska gospodarstva, razvoj ljudskog kapitala kroz pakete potpora za ranije umirovljenje, pomoć mladim poljoprivrednicima u pokretanju posla, stručno obrazovanje i razvoj poljoprivredne savjetodavne službe. Povrh toga, postoje mnoge inovativne mjere koje ciljano podižu vrijednost cijelog poljoprivredno-prehrambenog lanca, potiču inovativnost i širenje novih tehnologija, poduzetništvo i promociju kvalitetnih proizvoda.

Korištenje navedenih razvojnih mjera u zemljama članicama EU-a prikazano je na grafikonu 2. Modernizacija gospodarstava, dodavanje vrijednosti poljoprivrednim i šumarskim proizvodima te unaprjeđenje i razvoj infrastrukture pokazale su se kao tri najznačajnije mjere I. prioritetne osi u Europskoj uniji.

Grafikon 1. Dio potpora EPFRR-a namijenjenih I. prioritetnoj osi po zemljama članicama (apsolutna vrijednost i visina udjela po zemljama)

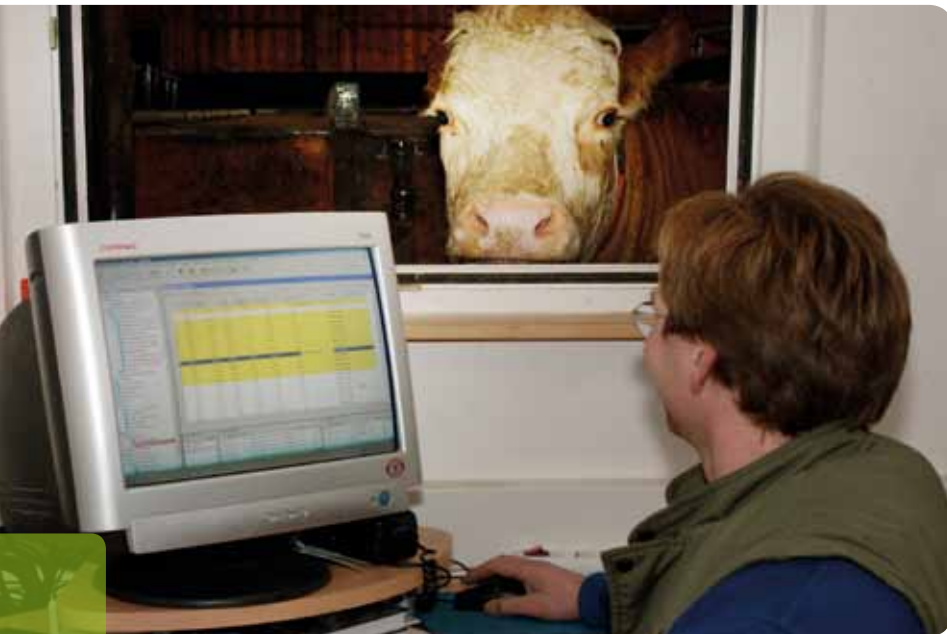
Analiza raspodjele sredstava za različite mjere u okviru I. prioritetne osi na razini pojedine zemlje članice otkriva svu širinu nacionalnih prioriteta. Primjerice, Irska i nešto manje Finska koriste sredstva EPFRR-a kako bi poboljšale demografsku sliku ruralnih područja dajući značajnu potporu mladim poljoprivrednicima i oslobađajući radna mjesta kroz pakete prijevremenog umirovljenja. Francuska je također iznimno aktivna u poticanju mladih, ali ne i u prijevremenom umirovljenju.

Programi ruralnog razvoja (PRR) u Njemačkoj, Nizozemskoj i Luksemburgu naglašavaju modernizaciju gospodarstava i infrastrukture kroz I. prioritetnu os. Taj je pristup prihvaćen i u zemljama Južne Europe i u novim zemljama članicama, gdje mjere reorganizacije i modernizacije fizičkog kapitala skladno djeluju s mjerama koje potiču proizvodnju dobara veće dodane vrijednosti. Posebna pozornost posvećena je srednjim i malim poljoprivrednim gospodarstvima Istočne Europe radi

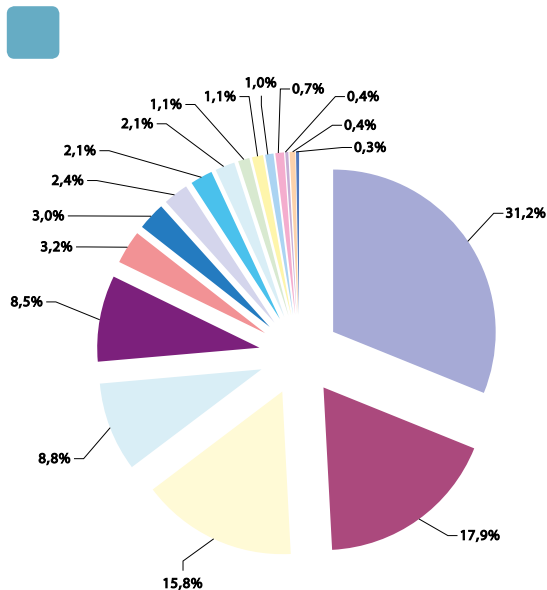
održavanja njihove konkurentnosti, odnosno osiguranja odgovarajućih standarda sigurnosti hrane i zaštite okoliša.

Ti tradicionalni instrumenti potpore dominiraju programima ruralnog razvoja, ali ljudski kapital je prioritet u Ujedinjenom Kraljevstvu i Danskoj, koje relativno više ulažu u obuku, informiranje i povećavanje dodane vrijednosti.

U mnogim programima ruralnog razvoja prepoznata je ključna uloga ljudskog kapitala i znanja u maksimalnom povećanju održivih koristi od poljoprivrednog i šumarskog sektora, dobivenih provedbom mjera I. prioritetne osi. Potpora inovacijama u ruralnim djelatnostima prepoznata je kao prilika za poboljšanje ili izgradnju snažnih poduzetničkih kapaciteta.

© EUROPEAN COMMUNITIES, 1995-2009

Grafikon 2. Mjere I. prioritetne osi EPFRR-a

- 121 Modernizacija poljoprivrednih gospodarstava
- 123 Dodavanje vrijednosti poljoprivrednim i šumskim proizvodima
- 125 Infrastruktura potrebna za razvoj i prilagodbu poljoprivrede i šumarstva
- 112 Pomaganje mladima u pokretanju posla
- 113 Prijevremeno umirovljenje
- 111 Strukovno obrazovanje i aktivnosti informiranja
- 141 Polusamoopskrbna poljoprivreda
- 126 Obnova proizvodnog potencijala poljoprivrede
- 114 Korištenje savjetodavnih usluga
- 122 Povećanje ekonomske vrijednosti šuma
- 124 Suradnja na razvoju novih proizvoda
- 142 Grupe proizvođača
- 132 Sudjelovanje poljoprivrednika u shemama kontrole kvalitete prehrambenih proizvoda
- 133 Aktivnosti informiranja i promidžbe
- 115 Uspostavljanje službi za upravljanje i pomoć te savjetodavnih službi
- 143 Izravna plaćanja (Bugarska i Rumunjska)
- 131 Usklađivanje sa standardima definiranim zakonima Zajednice

Potporna inovacijama u ruralnim područjima

Svi sudionici poljoprivrednog i šumarskog sektora EU-a, bez obzira na zemlju ili djelatnost, suočavaju se sa sve dinamičnijim poslovnim okruženjem koje dodatno ubrzava međunarodna konkurencija, napredak i promjenjiva društvena kretanja. Ne napredovati na takvom tržištu isto je što i zaostajati i stoga nema proizvođača koji si može priuštiti ignoriranje potrebe za inovacijama.

Iako su inovacije danas ključan alat dugoročne održivosti europskih ruralnih područja, neke članice prednjače, a druge donekle zaostaju. Zemljama članicama su kroz EPFRR dostupna sredstva I. prioritetne osi kao pomoć pri smanjivanju tog neklada u ruralnom razvoju.

Trendovi modernizacije usko su povezani s inovacijama i razvijenijim poljoprivrednim i šumarskim djelatnostima. Usluge

obuke i širenja znanja također igraju važnu ulogu u razvoju. Do sada se pokazalo da su najučinkovitije kada su oblikovane prema okolnostima u pojedinim područjima. Takav integralni pristup zahtijeva jednaka ulaganja u fizički kapital i aktivno poticanje razvoja ljudskih potencijala.

I. prioritetna os osigurava sredstva koja trebaju potaknuti inovativno, maštovito i drugačije razmišljanje europskih poljoprivrednika i šumara. Odmak od tradicionalnog, ponekad i uskogrudnog načina razmišljanja, prema otvorenom, tržišnom i prilagodljivom razmišljanju, svakako je izazov u nekim područjima. Unatoč tome, uspjeh u ostvarenju tog cilja osigurat će učinke koje će baštiniti sljedeće generacije te tako jamčiti prikladno postavljanje ciljeva u zemljama članicama.

Brojni su primjeri programa ruralnog razvoja koji su omogućili uvođenje inovacija. Slijedi kratak pregled nekoliko primjera iz prakse.

P. ARRAGON

Potporna mladim poljoprivrednicima u Francuskoj

U Francuskoj je prepoznata važnost mladih poljoprivrednika u razvoju seoskih područja. Tako je gotovo 30% sredstava programa ruralnog razvoja iz I. prioritetne osi namijenjeno upravo njima. To je gotovo 10% ukupnih sredstava EPFRR-a koja se koriste u toj zemlji. Paket potpora kojim raspolažu mladi uključuje razvoj vještina u kombinaciji s bespovratnim sredstvima za pokretanje i razvoj poslova.

Budući da je ljudski kapital u ruralnim područjima Francuske toliko važan, mjere su maksimalno prilagođene potrebama mladih poljoprivrednika. Razvoj znanja i vještina moguće je prilagođavati prepoznatim potrebama. Uz to polaznici mogu stjecati znanja u području poljoprivrede tijekom dužeg razdoblja nego prije. To je važno zato što mladima olakšava stjecanje minimalne razine naobrazbe potrebne za korištenje sredstava EPFRR-a koja je podignuta na razinu prvostupnika poljoprivrede.

Drugi je oblik pomoći obrazovanju ponuda šestomjesečnih seminara o pokretanju posla, koji uključuju mentorstvo te stjecanje vještina u tehnologiji, poslovanju i očuvanju okoliša. Takvo obrazovanje osigurava zadovoljenje interesa samih poljoprivrednika, ali uključuje i teme kojih je svrha proširenje nazora i ambicija mladih poljoprivrednika.

Francuska politika pokretanja poslova mladih poljoprivrednika sredstvima EPFRR-a vodi bolje obrazovanoj, informiranoj, inovativnoj i konkurentnoj ruralnoj radnoj snazi u budućnosti. Glavni izazov pred tom politikom jest postići procijenjenih 30% mladih poljoprivrednika koji ulaze u poslovanje bez pomoći programa ruralnog razvoja za izgradnju kapaciteta.

Upravljanje šumama u Rumunjskoj

Šumarska i drvna industrija Rumunjske tradicionalno imaju važnu ulogu u ruralnom gospodarstvu zemlje i doprinose zaposlenosti i izvozu. S obzirom na to možemo reći da rumunjski šumarski sektor pruža mnogo prilika za održiv ruralni razvoj (tu treba uključiti i sporedne šumske proizvode – gljive, bobice, ljekovito bilje itd.).

S druge strane, u tom sektoru postoje mnogi duboki problemi. Primjerice, nema dovoljno objekata za sakupljanje trupaca, obradu i proizvodnju proizvoda visoke dodane vrijednosti; cestovna mreža je slaba pa se više od 2 milijuna hektara šuma ne može tehnološki i gospodarski iskorištavati; velika rascjepkanost

vlasništva stvara neučinkovitost; šumari su još uvijek slabo informirani o svim funkcijama šume u suvremenom gospodarstvu, a protuzakonito iskorištavanje šuma i dalje je problem, usprkos potezima vlade.

Rumunjska šumarska politika spremna je suočiti se s tim problemima. Glavni smjer djelovanja uključuje privatizaciju šuma i organiziranje privatnih šumskih područja u nove strukture za upravljanje šumama. Sljedeći cilj je osigurati optimalnu razinu šumskih površina, a to je od 32% do 35% šuma u ukupnoj površini područja Rumunjske.

Suradnja ekoloških proizvođača u Italiji

Politika ruralnog razvoja u Italiji naglašava važnost inovativnog pristupa koji koristi prednosti raznolike poljoprivredne proizvodnje i posebnosti proizvoda pojedinih područja. Italija je najveći europski proizvođač sa više od milijun hektara pod ekološkom certificiranom proizvodnjom. Budući da ekološka poljoprivreda ima važno mjesto u politici ruralnog razvoja, regionalni programi ruralnog razvoja to također uzimaju u obzir. PRR koji pokriva područja Valle d'Agosta, Puglia, Sicilija i Basilicata ističe da se 16% ukupnog područja pod poljoprivrednom proizvodnjom odnosi na ekološku proizvodnju.

Tako velika proizvodnja traži i odgovarajuću suradnju proizvođača ekoloških proizvoda, što se podupire na različite načine. U sklopu I. prioritetne osi grupe ekoloških proizvođača mogu koristiti različite mogućnosti koje nudi EPFRR, poput inovativnih ulaganja radi dobivanja dodane vrijednosti u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, poticaja za usklađivanje sa standardima Zajednice, administrativne pomoći pri pokretanju djelatnosti organiziranih

grupa proizvođača, strukovnog obrazovanja, savjetodavnih usluga za poljoprivrednike i upoznavanja sa znanstvenim spoznajama i inovacijama.

Potpore EPFRR-a usmjerene su na mikro, mala i srednja poduzeća, a I. prioritetna os pomaže tim poljoprivrednicima poboljšati kvalitetu proizvodnje i proizvoda. Inovativnost se potiče na više načina. Primjerice, potpore te osi mogu se koristiti za prihvaćanje novih poslovnih pristupa, poput sudjelovanja u sustavima kontrole kvalitete hrane. Informacijske i promidžbene kampanje također su dio marketinga ekoloških proizvoda i proizvoda s oznakom podrijetla. One mogu financirati aktivnosti promocije širokog kruga poljoprivrednih proizvoda, ali i inovacije.

Sve mjere poticanja ekološke proizvodnje pod I. prioritetnom osi koncipirane su tako da nadopunjuju mjere II. prioritetne osi, za poboljšavanje uvjeta za ekološku poljoprivredu.

P. ARRAGON

Zajedno sa gore opisanom reorganizacijom, rumunjski program ruralnog razvoja s nekoliko mjera I. prioritetne osi potiče jačanje rastućeg, održivog šumarskog gospodarstva, koje potiče socijalno uključivanje. Na primjer, mjera 122 odnosi se na poboljšanje strukture šuma i njezinih niskoproduktivnih i degradiranih dijelova. Mjera 125 podupire izgradnju pristupa šumama, zaštitu od poplava i ostale aktivnosti gospodarenja vodama. Mjera 123 pomaže mikro poduzećima pri preustroju i modernizaciji obrade i promocije proizvoda iz šuma (drvnih i ostalih). Uz te tri središnje

mjere, šumarski sektor također može koristiti mjere 111 i 142, koje se bave strukovnim obrazovanjem, aktivnostima informiranja, širenjem znanja i uspostavljanjem grupa proizvođača.

Inovativni i integrirani pristup, koji kombinira aktivnosti različitih mjera, značajno doprinosi ruralnom razvoju temeljenom na šumarskim resursima Rumunjske.

© EUROPEAN COMMUNITIES, 1995-2009

Promicanje kvalitetnih proizvoda na Malti

Zbog ograničenih i osjetljivih prirodnih resursa Malta primjenjuje strategiju ruralnog razvoja koja aktivno promiče inovacije u poboljšanju kvalitete proizvoda. Tradicionalna proizvodnja dio je kulturne baštine, ali i potencijalni izvor gospodarskog rasta. Usmjerenost na kvalitetu i tradicionalna poljoprivreda unutar programa ruralnog razvoja teže osiguranju stabilne strukture prodajnih lanaca poljoprivrednih proizvoda. Također imaju za cilj poticanje inovacija i jačanje konkurentnosti kroz diverzifikaciju i razvoj proizvoda koji imaju tržišnu nišu, poput onih ekoloških.

Osim ekoloških ciljeva, malteški pristup pokušava zadržati entuzijizam lokalnog stanovništva za domaću proizvodnju i usmjeriti ga na zaradu kroz poslovnu suradnju i opskrbu poduzeća povezanih s turizmom.

F. LERIN

Tradicionalnom proizvodnjom mladih sireva, sušenih rajčica, maslinova ulja, vina, meda, sušenih smokava i ostalih kvalitetnih proizvoda nastavlja se očuvanje cijenjene tradicijske gastronomije. Mjere I. prioritetne osi pomoći će poljoprivrednim poduzećima unaprijediti odnos s korisnicima kroz suvremene i inovativne ugostiteljske metode te poboljšanjem uzgojnih metoda.

Posljedično, oko 12% sredstava iz I. prioritetne osi namijenjeno je razvoju kvalitetnih poljoprivrednih proizvoda. Mjere za izgradnju fizičkog kapitala i inovacija, prioritetne u tom području, zajedno s ostalim mjerama koje podupiru organizaciju i suradnju proizvođača, mogu koristiti sredstava EPFRR-a za razvoj kvalitetnih proizvoda poljoprivrednog i šumarskog sektora.

Razvoj ruralnih područja
II. prioritetna os

Poboljšanje ruralnog okoliša EU-a

Stoljetna ljudska aktivnost oblikovala je prelijep krajolik ruralne Europe. Zemlje članice predane su tome da seoski okoliš takav i ostane, a u održivom upravljanju uvelike će pomoći II. prioritetna os Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj.

Briga za okoliš zajednički je cilj svih aktivnosti koje podupire II. prioritetna os Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR). Taj temeljni cilj II. prioritetne osi definiran je Strateškim smjericama Zajednice, koje jasno pokazuju izravnu vezu te osi i sljedećih prioriteta politike EU-a:

- zaustavljanje trenda smanjenja biološke raznolikosti Europe do 2010. godine
- očuvanje i razvoj poljoprivrednih površina velike prirodne vrijednosti (PPVPV), šumarskog sektora i tradicionalnih poljoprivrednih krajolika
- potpora upravljanju mrežom zaštićenih područja NATURA 2000
- održivo upravljanje površinskim i podzemnim vodama kroz Okvirnu direktivu o vodama
- ublažavanje utjecaja klimatskih promjena.

Važnost II. prioritetne osi naglašavaju dva zahtjeva EU-a: da svaki program ruralnog razvoja mora najmanje 25% sredstava dobivenih iz EPFRR-a (za 4 prioritetne osi i za tehničku pomoć) namijeniti II. prioritetnoj osi te da poljoprivredno-okolišne mjere financirane iz EPFRR-a moraju biti dostupne cjelokupnom području EU-a, a u skladu s potrebama pojedinih zemalja članica.

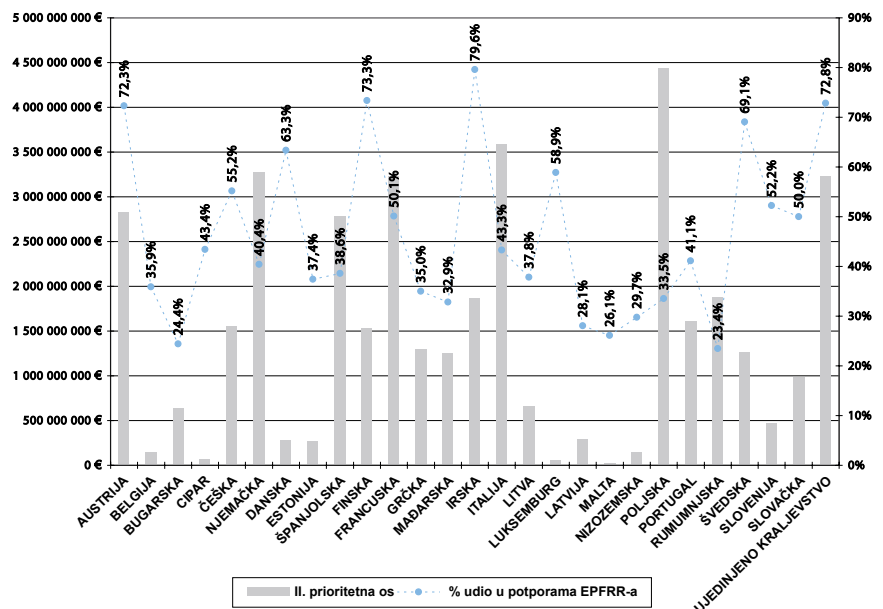
Ukupno 44% proračuna EPFRR-a za svih 27 zemalja članica namijenjeno je II. prioritetnoj osi. Udio pojedinih zemalja varira od minimalnih 25% do gotovo 80% kako pokazuje grafikon 1.

Širok izbor okolišnih mjera

Širina mjera u sklopu II. prioritetne osi i prilagodljivost visine potrošnje do čak 80% sredstava iz EPFRR-a upravo na te mjere, omogućuju zemljama članicama i regijama slobodu u rješavanju njihovih prioriteta. To je neprocjenjivo važna mogućnost s obzirom na brojne različite izazove vezane za okoliš.

Najvažnije će biti osigurati da upravo područja s najviše okolišnih problema i najvećom biološkom raznolikosti na odgovarajući način uključe te važne prioritete u izbor mjera i raspored sredstava unutar svojih PRR-ova.

Grafikon 1. Dio potpora EPFRR-a namijenjenih II. prioritetnoj osi po zemljama članicama (apsolutna vrijednost i visina udjela po zemljama)

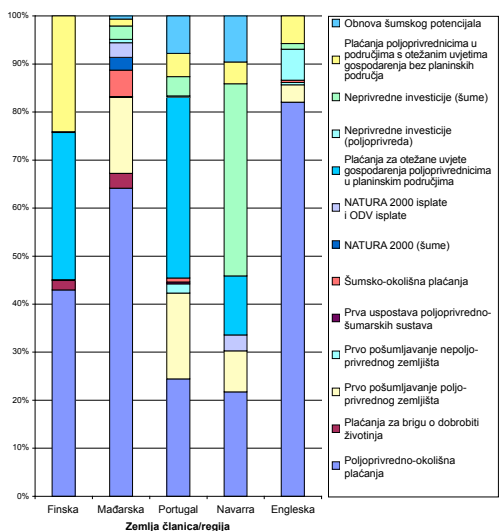
U sklopu II. prioritetne osi, iz EPFRR-a može se financirati sljedećih 13 razvojnih mjera:

- Poljoprivredno-okolišna i šumsko-okolišna plaćanja za upravljanje ekosustavima i krajolicima te zaštitu prirodnih resursa. Godišnje isplate po hektaru definirane su ugovorima, koji traju od 5 do 7 godina.
- Naknade za program NATURA 2000 radi ograničenja korištenja poljoprivrednog zemljišta i šuma. Isplaćuju se godišnje po hektaru, a mogu se odnositi i na poljoprivredna područja koja su u djelokrugu Okvirne direktive o vodama EU-a.
- Ostala plaćanja za upravljanje okolišem.
- Naknade po hektaru zbog otežanih uvjeta gospodarenja u brdskim područjima i ostalim područjima s otežanim uvjetima gospodarenja. Takve naknade nazivaju se i plaćanjima za područja s otežanim uvjetima gospodarenja (POUG).
- Poljoprivredno-šumska ulaganja za podizanje poluintenzivnih nasada drveća u kombinaciji s poljoprivrednim usjevima ili uzgojem stoke.
- Potpora pošumljavanju poljoprivrednih zemljišta i ostalih nešumskih područja, ako doprinosi zaštiti okoliša.
- Zaštita šuma od šumskih požara i oporavak šuma oštećenih požarom ili drugim prirodnim nepogodama.
- Plaćanja za brigu o zaštiti dobrobiti životinja na temelju ugovora u trajanju od 5 do 7 godina s ciljem podizanja standarda iznad obvezujućih.

Neke od mjera pokrenute su u ranijim politikama, primjerice potpore područjima s otežanim uvjetima gospodarenja počele su još 1975. godine. Ostale mjere II. prioritetne osi novijeg su datuma, primjerice one za očuvanje poljoprivrednih područja velike prirodne vrijednosti i tradicionalnih poljoprivrednih krajolika.

Regionalne razlike u korištenju mjera mogu biti velike, kao što je prikazano na grafikonu 2, koji pokazuje različite kombinacije mjera programa ruralnog razvoja usmjerenih očuvanju okoliša u Finskoj, Mađarskoj, Portugalu, Španjolskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu.

Grafikon 2. Udjeli ukupnih troškova raspodijeljenih po pojedinim mjerama II. prioritetne osi za 5 regija EU-a

Ova analiza obveza pod II. prioritetnom osi u pet regija Europske unije pokazuje znatne razlike u izboru i primjeni mjera. Te razlike odražavaju regionalne prilike i prioritete programa ruralnog razvoja te ukazuju na različit stupanj potpore poljoprivredno-okolišnim mjerama, aktivnostima za okolišne mjere u šumarstvu, neprivrednim ulaganjima, područjima NATURA 2000 i potporama poljoprivrednicima u područjima s otežanim uvjetima gospodarenja.

Poljoprivreda na područjima velike prirodne vrijednosti

Koncept poljoprivrede na poljoprivrednim područjima velike prirodne vrijednosti (PPVPV) obuhvaća one oblike poljoprivrede koji potiču biološku raznolikost i zaštitu ugroženih prirodnih staništa. Predvidivo, najveće bogatstvo vrsta povezano je sa poluprirodnim staništima i ekstenzivnom poljoprivredom. Postoji više tipova poljoprivrednih područja velike prirodne vrijednosti, no većinom imaju tri glavne osobine: prisutnost ekstenzivne poljoprivrede, visok udio miješane prirodne vegetacije te veliku raznolikost zemljanog pokriva.

Procijenjeno je da otprilike 30% svih poljoprivrednih područja unutar Europske unije pripada nekoj vrsti PPVPV-a. Zemljovid na slici 1 prikazuje distribuciju poljoprivrednih područja velike prirodne vrijednosti u EU-u.

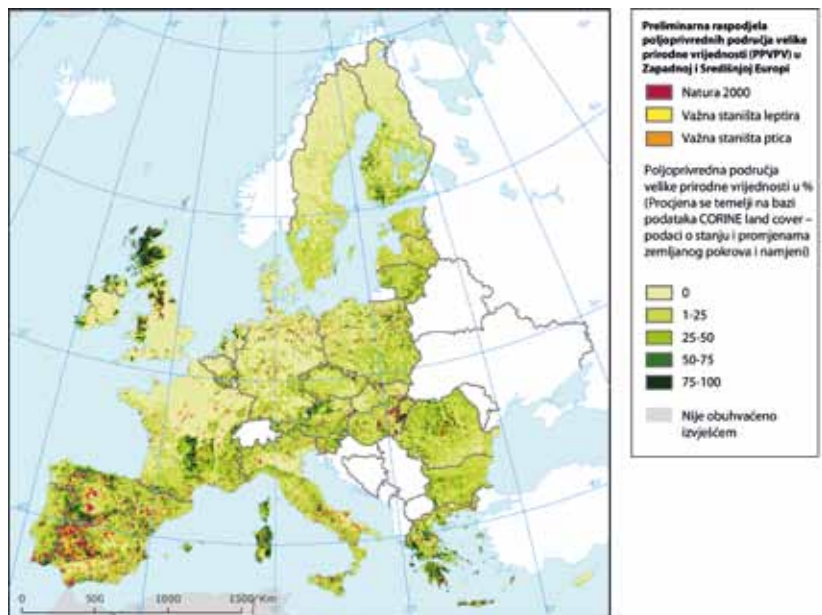
Tipologija poljoprivrednih područja velike prirodne vrijednosti (PPVPV)

Visok udio poluprirodne vegetacije. To su često stočarska područja na kojima ovce, krave, konji i koze pasu na neobrađenom ili poluprirodnom tlu, pašnjacima, močvarnim područjima, stepama i mediteranskoj šikari. Broj grla po jedinici površine obično je malen (npr. 1 grlo na 5-10 ha).

Mozaik malih poljoprivrednih zemljišta niskog intenziteta iskorištenosti. Mali posjedi, kombinacija usjeva, trava i ugara s malom količinom korištenog gnojiva ili kemikalija. Ta područja mjestimice uključuju i šume, šikare, živice i male vodne kanale.

Poljoprivredna područja koja omogućuju opstanak rijetkih ili zaštićenih vrsta biljaka i životinja, važnih za europsku ili svjetsku bioraznolikost. Takvih je područja mnogo; na primjer, pernata divljač u Nizozemskoj zimuje na intenzivno korištenim močvarnim travnjacima.

Slika 1. Procjena zastupljenosti poljoprivrednih područja velike prirodne vrijednosti na razini EU-a

©EEA, Kopenhagen, 2007. www.eea.europa.eu

Strukturne promjene u poljoprivrednom sektoru, poput intenziviranja uzgoja, imaju značajan utjecaj na raspored poljoprivrednih područja velike prirodne vrijednosti jer dovode do gubitka tradicionalnih krajolika i prenamjene poljoprivrednih površina. Takve djelatnosti mogu ozbiljno ugroziti biološku raznolikost mnogih PPVPV-a, jer tehnološke i gospodarske prilike često prisiljavaju poljoprivrednike na napuštanje tradicijskih poljoprivrednih metoda.

Strateške smjernice Europske unije uočavaju te probleme i ističu važnost očuvanja takvih područja i stoga su sredstva II. prioritetne osi prvenstveno namijenjena poljoprivrednim područjima velike prirodne vrijednosti, šumarstvu i tradicionalnom poljoprivrednom krajoliku. Postizanje ciljeva te prioritetne osi ovisi o prepoznavanju poljoprivrednih područja velike prirodne vrijednosti, o mjerama koje ciljano podupiru takva područja i njihovu biološku raznolikost, o angažiranosti poljoprivrednika koji djeluju na tim područjima, dovoljnom financiranju poljoprivrednika, stručnog osoblja i agencija zaduženih za potporu i o primjeni konzistentnih metodologija nadzora i ocjenjivanja.

Važnost nadzora i ocjenjivanja

Zajednički okvir za nadzor i ocjenjivanje (ZONO) politike ruralnog razvoja EU-a sadrži tri pokazatelja za PPVPV, od kojih jedan ocjenjuje ukupan učinak EPFRR-a (a ne samo mjere u okviru II. prioritetne osi) na poljoprivredna područja velike prirodne vrijednosti u zemljama članicama.

Koristeći spomenute pokazatelje, nadzor i ocjena voditeljima programa ruralnog razvoja omogućuje praćenje ključnih informacija o opsegu i stanju poljoprivrednih područja velike prirodne vrijednosti i šuma. Proces ocjene i nadzora složen je i zahtijeva mnogo podataka o početnom opsegu i stanju postojećih resursa velike prirodne vrijednosti, prema kojima se kasnije može mjeriti učinak Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj.

Stalni nadzor i ocjena neophodni su za praćenje trendova u poljoprivrednim i šumarskim metodama i s njima povezanoj biološkoj raznolikosti. Postoji potreba

za znatnim ulaganjem do 2013. godine kako bismo mogli mjeriti korist od mjera provedenih u sklopu II. prioritetne osi za održavanje i razvoj europskih resursa velike prirodne vrijednosti.

Revidirani dokument, sa smjernicama za zemlje članice, o uporabi pokazatelja utjecaja na područja velike prirodne vrijednosti rezultat je rada Europske mreže za ocjenjivanje ruralnog razvoja. Namijenjen je voditeljima programa ruralnog razvoja i ocjenjivačima kako bi uspostavili norme za uporabu pokazatelja za područja velike prirodne vrijednosti. Najnovija verzija uputa može se preuzeti na http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/eval/hnv/guidance_en.pdf.

Pogled u budućnost

Novi interes za poljoprivredna područja velike prirodne vrijednosti i šumarstvo treba potaknuti zemlje članice da prepoznaju i održavaju ove nezamjenjive resurse biološke raznolikosti te poljoprivrednike koji upravljaju tim resursima.

Sljedeći primjeri ilustrirat će neke od mjera II. prioritetne osi koje su posebno uvedene radi proaktivnog upravljanja područjima velike prirodne vrijednosti i šumskim područjima.

Očuvanje ptice kosac u Češkoj

Kosac provodi zimske mjeseci u Africi, a u proljeće leti na sjever i gnijezdi se na livadama Europe i Rusije. Te su ugrožene životinje plašljive i rijetko se viđaju, a mužjaci imaju prepoznatljiv, kreštav način glasanja pa odatle dolazi latinsko ime *Crex crex*.

Populacija kosca smanjena je u zapadnoj Europi kada su livade prenamijenjene za poljoprivrednu proizvodnju i kada su ručne kose zamijenili strojevi. Kosidba rano u sezoni uništava gnijezda, ali i mlade, koji bježe u visoku travu na sredini polja.

Zbog više od 1500 parova kosaca koji traže mjesta pogodna za gniježđenje, češka je vlada u suradnji s iskusnim ornitolozima osmislila posebnu poljoprivredno-okolišnu mjeru u sklopu II. prioritetne osi. Godišnja plaćanja koja sufinancira EPFRR namijenjena su za područja pogodna razmnožavanju kosca, a to su uglavnom područja livada koje se kose.

M. DEMKO

Pravila nalažu da se livadama mora upravljati bez korištenja umjetnih ili stajskog gnojiva, košnju treba obavljati kasnije u sezoni, od središta livade prema rubovima, ili s jedne strane livade na drugu kako bi ptice stigle pobjeći. Košnja se obavlja samo jednom kosilicom, a pokošena trava mora biti uklonjena s livade.

Ta mjera treba osigurati prostor za razmnožavanje kosca i dugoročno održavanje te rijetke i vrijedne europske vrste.

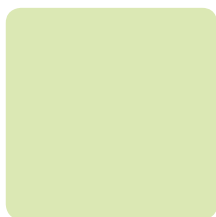

Bugarska politika poticaja prvenstveno potiče poljoprivredna područja velike prirodne vrijednosti

Bugarska je vrlo bogata biološkom raznolikošću poljoprivrednih područja i, uz susjednu Rumunjsku, ima najveća poljoprivredna područja velike prirodne vrijednosti u EU-u. Velik dio toga prostora sada je u opasnosti od napuštanja ili suviše intenzivne obrade.

Posebni paketi poljoprivredno-okolišnih potpora, koje pruža bugarski program ruralnog razvoja kao mjere II. prioritetne osi, namijenjeni su obnovi i održavanju livada velike prirodne

vrijednosti koje se ili previše ili premalo koriste za ispašu. Paketi potpora potiču tradicionalne metode košnje i propisuju idealnu gustoću grla stoke po jedinici površine kako se ne bi ugrozile livade velike prirodne vrijednosti i vrste koje ondje obitavaju. Mjere također potiču nastavljanje ili ponovno uvođenje tradicionalnih metoda upravljanja zemljištem. Uvedene su i privremene mjere radi zaštite staništa i populacije ptica na područjima velike prirodne vrijednosti. Te mjere će i ostati na snazi sve dok jednake mjere zaštite ne postanu obavezne u upravljanju Posebnim područjima zaštite sukladno Direktivi o pticama.

Integrirana prostorna intervencija u Portugalu

U Portugalu, glavna poljoprivredno-okolišna mjera potiče ekološku i integriranu poljoprivredu, uzgoj rijetkih pasmina stoke i raznolikost usjeva. Mjere usmjerene na biološku raznolikost raspoređene su u 8 zona pod mrežom NATURA 2000 i u regiji Duoro. Taj pristup nazvan je Integrirana prostorna intervencija (IPI) i povezuje posebne poljoprivredno-okolišne i šumsko-okolišne mjere s neprivrednim ulaganjima.

Na primjer, IPI u regiji Montesino-Nogueira osigurava plaćanja u sklopu II. prioritetne osi koja uključuju: održavanje travnjaka velike prirodne vrijednosti i obalnih šumskih predjela (koristi očuvanju vidra, crnih roda i planinske trepteljke), uzgoj usjeva

koje ne treba navodnjavati u rotaciji s ugarom (za kune i ševe), zaštitu starih šumaraka kestena (staništa kune i obične crvenkape) i očuvanje ili obnovu domaćih šuma velike prirodne vrijednosti i šikara na višim nadmorskim visinama.

IPI isplate provode se kroz lokalne strukture financirane sredstvima III. prioritetne osi, a cilj je poboljšanje upravljanja poljoprivrednim područjima velike prirodne vrijednosti. Očekuje se da bi takvo upravljanje moglo otvoriti nove mogućnosti za trženje lokalnih proizvoda i usluga, koje će kroz svoj rad promicati lokalne akcijske grupe u sklopu LEADER-ova pristupa i IV. prioritetne osi.

NEWUS

KOENDE RIJK

Za primjer možemo istaknuti pilot poljoprivredno-okolišnu mjeru u sklopu II. prioritetne osi koja je uvedena na područje nacionalnih parkova Pirin i Centralni Balkan, a cilj joj je očuvanje planinskih pastirskih zajednica i zaustavljanje napuštanja zemljišta. Mjera posebno potiče godišnji ciklus pregonske ispaše tradicionalnih pasmina na planinskim pašnjacima tijekom ljetnih mjeseci. Poželjna je i uporaba domaće vrste bugarskog ovčara za pomoć u čuvanju stoke od vukova i medvjeda.

Poljoprivredna površina velike prirodne vrijednosti za zajedničku ispašu u Walesu (Ujedinjeno Kraljevstvo)

800 hektara zajedničke zemlje u okrugu Cefn Bryn u južnom Walesu lokalne su zajednice stoljećima koristile za ispašu, a danas je to područje u sustavu NATURA 2000 te se cijeni zbog očuvane biološke raznolikosti stepa i krajolika općenito, ali i zbog građevina koje su ostale iz neolitika i brončanog doba. Pet je zemljovlasnika i oko stotinu registriranih korisnika, iako samo njih šesnaest aktivno koristi zemlju za ispašu (uglavnom ovaca).

Uvođenje zajedničke zemlje u sustav poljoprivredno-okolišnih mjera složen je posao, ali u svibnju 2008. godine dionici zajednice Cefn Bryn sklopili su nov petogodišnji poljoprivredno-okolišni ugovor. Ugovor jamči stočarima isplate od 72 EUR po hektaru kako bi pojačali ispašu u proljetnim i ljetnim mjesecima radi suzbijanja nekontroliranog rasta paprati i grube vegetacije, koja dominira vlažnim stepama.

COUNTRYSIDE COUNCIL FOR WALES

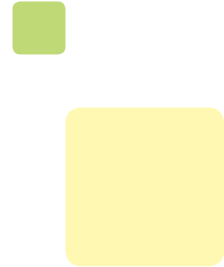
Broj ovaca ograničen je u zimskim mjesecima kako bi se spriječila prekomjerna ispaša polu-prirodnih staništa, a neprivredne investicije bit će usmjerene na čišćenje paprati i šikare radi kontrole i suzbijanja invazivnih vrsta.

Taj slučaj proučavaju stručnjaci Međunarodne udruge za proučavanje zajedničkih dobara i primjer Cefn Bryna uzimaju kao model za izradu ugovora o upravljanju zajedničkom zemljom velike prirodne vrijednosti i drugdje u Walesu.

Razvoj ruralnih područja
III. prioritetna os

Podizanje kvalitete života i potpora diverzifikaciji gospodarstva

Kvaliteta života snažno utječe na dugoročnu održivost sela i ruralnih područja EU-a, a sredstva III. prioritetne osi pomažu podizanju standarda seoskog stanovništva jačanjem lokalnih gospodarskih aktivnosti, dostupnosti osnovnih usluga i potpore ruralnoj baštini.

Kvalitetu života određuju mnogi društveni, gospodarski, okolišni i kulturni elementi, koji su međusobno povezani i koji znatno utječu na demografsku sliku ruralnih područja. Primjerice, niža kvaliteta života vodi iseljavanju i pojačava pritiske na smanjenje stanovništva, a viša često potiče lokalne investicije, razvoj usluga te atraktivan i zdrav okoliš.

Jedno od temeljnih načela III. prioritetne osi Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) proizlazi iz činjenice da dugoročna održivost ruralnih područja uvelike ovisi o kvaliteti življenja. To se posebno odnosi na ulogu koju imaju održive lokalne usluge i raznovrsne gospodarske aktivnosti, koje znatno dopiru održanje ruralne zajednice. To se posebno odražava u preusmjeravanju s prvenstveno poljoprivrednih i šumarskih djelatnosti na neke druge koje su potrebne kako bi se zadovoljile različite razvojne potrebe stanovnika ruralnih područja EU-a.

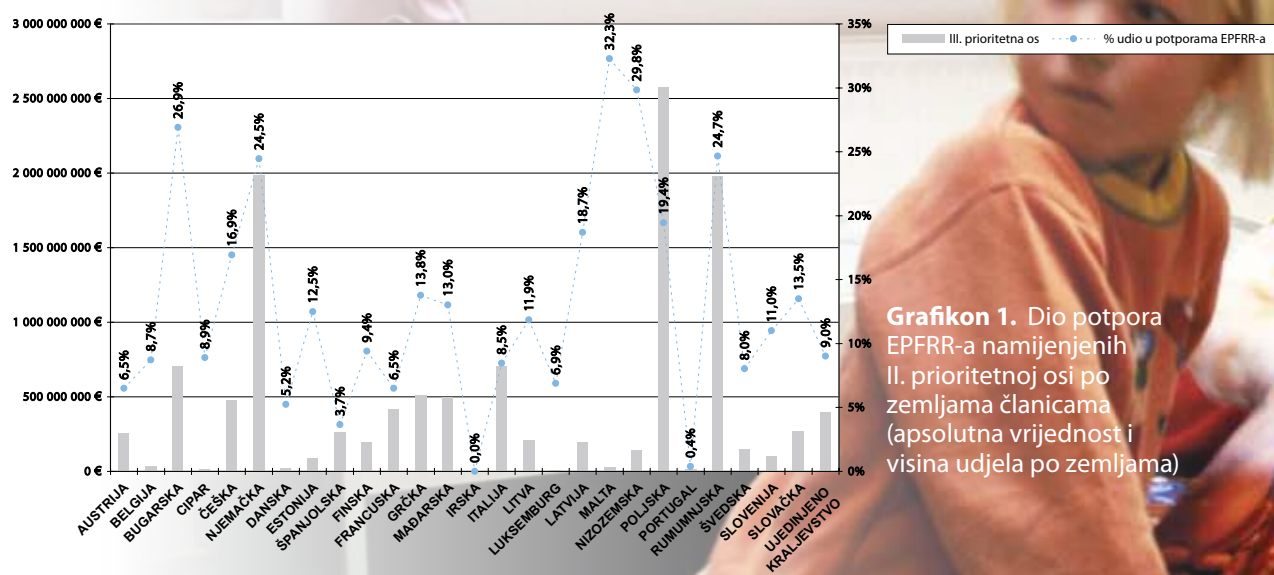
Kako bi se ti zahtjevi ispunili potrebno je osigurati sredstva za diverzifikaciju aktivnosti seoskih gospodarstva i potpore ostalim poduzetničkim idejama u ruralnom prostoru kao i ulaganja u ruralnu infrastrukturu, provedbu lokalnih programa revitalizacije i pokretanje mjera za osiguranje ključnih socijalnih usluga. Mnogo je slučajeva u kojima se mjere u sklopu III. prioritetne osi koordiniraju putem lokalnih akcijskih grupa (LAG), odnosno koristeći LEADER-ov pristup radi pomoći diverzifikaciji ruralnog gospodarstva i podizanja kvalitete života provodeći aktivnosti koje uspostavljaju veze između različitih prioritetnih osi.

Raspored sredstava III. prioritetne osi

Prema uredbi Europske unije svi programi ruralnog razvoja (PRR) moraju barem 10% ukupnog proračuna usmjeriti za mjere III. prioritetne osi. Zemlje članice same određuju iznose ulaganja i povećavaju taj osnovni udio kako bi se, ako je potrebno, zadovoljile specifične potrebe pojedinih programa ruralnog razvoja.

Takvo prilagodljivo korištenje sredstava dovelo je do regionalnih raznolikosti, pa je tako u Nizozemskoj 29,8% a na Malti 32,3% sredstava EPFRR-a usmjereno na III. prioritetnu os, dok su druge zemlje odlučile da su njihovim ruralnim područjima potrebna manja sredstva. U prosjeku su zemlje članice namijenile 13% proračuna EPFRR-a III. prioritetnoj osi. Na grafikonu 1 prikazano je kako su sredstva za poboljšanje kvalitete života i diverzifikaciju ruralnog gospodarstva raspodijeljena po PRR-ovima.

Ukupan iznos od 12,2 milijarde EUR namijenjen je III. prioritetnoj osi u sklopu svih PRR-ova, što uključuje 2,7 milijardi EUR za osnovne ruralne usluge, oko 3 milijarde EUR za projekte revitalizacije sela, 2,2 milijarde za razvoj poduzeća te 1,4 milijarde za diverzifikaciju prihoda poljoprivrednika.

Grafikon 1. Dio potpora EPFRR-a namijenjenih II. prioritetnoj osi po zemljama članicama (apsolutna vrijednost i visina udjela po zemljama)

Mjere III. prioritetne osi

Mali, srednji i mikro poduzetnici koji se bave različitim gospodarskim djelatnostima mogu dobiti pomoć iz sredstava III. prioritetne osi, koja je namijenjena svim stanovnicima ruralnih područja. Jednak pristup razvojnim mogućnostima za sve, temeljna je pretpostavka te prioritetne osi, koja potiče uključivanje svih slojeva društva.

Mjere III. prioritetne osi posebno su odabrane kako bi osnažile specifične uloge različitih dionika u razvoju ruralne zajednice. Primjerice, mjere uključuju potporu ulaganjima u osnovne usluge kao

što su dječji vrtići, trgovine, obrazovanje, zdravstvo, prijevoz i ostale sadržaje, kao i objekte za smještaj starijih, žena, mladih i manjina. Također, podupire se izgradnja infrastrukture i višenamjenskih zajedničkih objekata. Moguće je i financiranje očuvanja i poboljšanja prirodne i kulturne baštine ako su uključeni u planove razvoja lokalnog turizma.

Mjere za obrazovanje i usavršavanje vještina nadopunjuju kapitalna ulaganja i zajedno pružaju stanovnicima priliku za razvoj njihovih potencijala. Vještine su usmjerene na zapošljavanje i uključuju

mnoga područja, od rukotvorina do rada u službama za korisnike, od strojarstva do informatike i programiranja.

Važan dio potpora III. prioritetne osi odnosi se na osnaživanje partnerstva u ruralnom razvoju, a posebno se to odnosi na pristup odozdo prema gore u procesima provedbe zajedničkih razvojnih strategija lokalnih akcijskih grupa.

III. prioritetna os sastoji se od sljedećih mjera:

- Pokretanje i razvoj poduzetništva.
- Diverzifikacija u nepoljoprivredne djelatnosti.
- Obnova i razvoj sela.
- Pružanje osnovnih usluga gospodarstvu i stanovništvu u ruralnim područjima.
- Poticanje aktivnosti u turizmu.
- Očuvanje i poboljšanje ruralne baštine.
- Stjecanje vještina i poticanje zanimanja za pripremu i provedbu lokalnih razvojnih strategija.
- Obuka i informiranje dionika III. prioritetne osi.

© EUROPEAN COMMUNITIES, 1995-2009

Raspon mogućnosti koje nude mjere III. prioritetne osi impresivan je, a uključuje:

- pakete za pokretanje poduzetničkih inicijativa koji nude osnaživanje vještina i kapitalna ulaganja
- studije izvedivosti i planove za upravljanje projektima
- ispitivanje tržišta za usluge u ruralnim područjima
- kulturu i aktivnosti za slobodno vrijeme
- uspostavljanje višenamjenskih centara u ruralnim zajednicama
- opskrbu energijom i ostale osnovne usluge
- rekonstrukciju i modernizaciju lokalne infrastrukture ili objekata od posebne važnosti za zajednicu
- sigurne putove do ruralnih područja i iz njih
- bolje prostore za lokalne proizvođače umjetnina i rukotvorina
- opskrbu vodom i upravljanje otpadnim vodama
- planove zaštite i upravljanja područjima velike prirodne vrijednosti
- infrastrukturu za širokopolasni internet (radi smanjenja "digitalnog jaza")
- zajedničke točke za pristup internetu.

Daljnji izazovi

Osobita se pažnja posvećuje procjeni projekata koji se prijavljuju na Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj, a visinu ulaganja iz III. prioritetne osi treba opravdati novostvorena vrijednost projekata te održivost gospodarskih aktivnosti. Razvoj vještina lokalne zajednice trebao bi im pomoći u razumijevanju činitelja koji utječu na provedivost i održivost poduzetničkih i uslužnih inicijativa. Takav integrirani pristup ruralnom razvoju osmišljen je kako bi se lokalnim zajednicama pomoglo da same sebi pomognu, a komparativne studije pokazuju uspješnost tih metoda u sklopu prethodnih LEADER-ovih programa.

Nadzor učinaka ulaganja u sklopu III. prioritetne osi može predstavljati dodatnu poteškoću s obzirom na to da većinu rezultata koji se odnose na poboljšanja kvalitete života treba kvalitativno

mjeriti. Radi se naime o "nematerijalnim" rezultatima koji se teško mogu izmjeriti. Europska mreža za ocjenjivanje ruralnog razvoja svjesna je tih izazova i uvijek stoji na raspolaganju voditeljima programa ruralnog razvoja nudeći savjete o tome kako pratiti napredak aktivnosti u okviru III. prioritetne osi. S njihovom pomoći, resorna ministarstva će znati koje su mjere učinkovite, a kojima bi trebao drugačiji pristup.

Slabe mogućnosti lokalnog sufinanciranja također mogu predstavljati problem i u nekim područjima sa slabim gospodarstvom to može biti prepreka ruralnom razvoju. Inovativnošću i prilagodljivošću može se doprinijeti rješavanju tog problema pa su zato zemlje članice pozvane da pomognu poboljšanju korištenja sredstava EPFRR-a. Na taj način potiču prilagodljive strategije financiranja koje

osiguravaju socijalnu uključenost u provedbi i jednaku dostupnost mjera III. prioritetne osi svim ruralnim područjima EU-a.

Velika pozornost posvećena je i tome da žene i mladi ostvare korist od sredstava III. prioritetne osi. To se postiže ciljanim razvojnim mjerama i proaktivnim politikama.

Programi ruralnog razvoja zemalja članica uključuju raznovrsne politike III. prioritetne osi koje podupiru ruralne usluge, kvalitetu života i gospodarsku raznolikost. Nekoliko studija slučajeva provedbe aktivnosti III. prioritetne osi odabrano je i predstavljeno na sljedećim stranicama.

Potpore višenamjenskim centrima u mađarskim centrima za zajednicu

Zbog nedostatka suvremeno uređenih objekata u malim mađarskim selima osjeća se manjak osnovnih uslužnih djelatnosti. Osim njih, mreža javnih ustanova poput knjižnica, također trebaju obnovu zgrada kako bi se osigurale dopunske usluge u zajednici.

Radi "poboljšanja dostupnosti javnih usluga u selima" i doprinosa "unaprjeđenju kvalitete života", mađarski programi ruralnog razvoja nude mjeru za osnovne usluge u ruralnim područjima (broj 321) pod III. prioritetom osi koja nudi ruralnim zajednicama

mogućnost prijave i provedbe lokalnih projekata za doprinos takvim inicijativama.

Potpore iz sredstava III. prioritetne osi mogu se koristiti za planiranje, osnivanje i upravljanje javnim uslužnim centrima. Uključena je obnova i modernizacija zgrada, kupnja informatičke opreme za zajedničko korištenje, obuka lokalnog stanovništva, osnivanje dječjih vrtića i pružanje pravnog i poslovnog savjetovanja te ostala tehnička pomoć.

Vanjska i unutarnja obnova postojećih centara kulture još je jedna vrsta mjera koje se mogu financirati sredstvima u sklopu mađarske III. prioritetne osi. Ta sredstva za potporu podizanju kvalitete života mogu se koristiti kako bi se integrirale različite službe za potporu ruralnom razvoju unutar centara za ruralne zajednice, koji istodobno služe različitim svrhama i štede proračun zajednice te nude usluge u selima.

I. FEHÉR

Jačanje održivosti švedskih seoskih proizvoda

Sredstva III. prioritetne osi počeli su švedski korisnici projekata Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj dobivati 2008. godine, uključujući 32 proizvođača hrane iz pokrajine Norrbotten, koji su osnovali poslovnu mrežu pod nazivom "Proizvođači hrane sa sjevera".

Taj projekt III. prioritetne osi usmjeren je na poboljšanje prodaje lokalnih proizvoda kako bi se osigurala održivost poduzetništva u ruralnim područjima. Mreža koristi suradnju i sinergiju među proizvođačima te logističkim i marketinškim poduzećima, koji su svi članovi mreže.

Godine 2008. pokrenuta je informativna kampanja kojoj su ciljane skupina bili potrošači i trgovci, a s ciljem podizanja svijesti o lokalnim proizvodima iz Norrbottena. U sklopu kampanje održavali su se seminari, tečajevi kuhanja, studijski posjeti farmama, proizvodnim pogonima i vrtovima, radi educiranja trgovaca u maloprodaji i povećanja interesa za lokalne proizvode.

Pokrenute su i druge inicijative kako bi se potaknula kupnja proizvoda iz regije. Tako su mnoge degustacije proizvoda "Proizvođača hrane sa sjevera" održane u trgovinama diljem Švedske.

Projekt pod III. prioritetnom osi pokrenuo je suradnju i očekuje se da će i u budućnosti proizvođači iz Norrbottena svoje proizvode zajednički reklamirati i plasirati na tržište kako bi nastavili uspjehe iz 2008. godine i osigurali održiv razvoj svojega ruralnog gospodarstva.

L. JONSSON

Zajedničko upravljanje objektima u Slovačkoj

Ruralnim područjima u Slovačkoj uglavnom dominira mješavina krajolika prirodne i kulturne baštine, razvijenih naselja i snažne pučke tradicije. Usprkos tome, postoje naselja i rubna područja koja nemaju razvijenu infrastrukturu i nisu konkurentna. Obilježava ih smanjivanje poljoprivredne proizvodnje i nedovoljno razvijena infrastruktura za poduzetništvo. Nedostatak osnovnih objekata, kao što su javni prostori, vodovodni sustavi i objekti za pročišćavanje otpadnih voda, sustavi opskrbe gorivom i objekata za proizvodnju energije, stvaraju poteškoće u privlačenju investicija i turista. Uz to, nedostatak nabrojanih usluga izravno nepovoljno utječe na kvalitetu života.

© EUROPEAN COMMUNITIES, 1995-2009

U Slovačkoj su mjere III. prioritetne osmišljene tako da pomognu ruralnim zajednicama u rješavanju tih problema i poboljšaju lokalnu infrastrukturu. Primjerice mjera slovačkoga PRR-a za "Obnovu i razvoj sela" podupire odgovarajuće investicije za izgradnju osnovne infrastrukture u ruralnim područjima. Uvjeti za dobivanje sredstava iz mjera III. prioritetne osi prilično su široki i omogućavaju ulaganja u javne usluge i infrastrukturne projekte.

Zajedno s mjerom koja podupire "Javne usluge za gospodarstvo i seosko stanovništvo" omogućeno je korištenje sredstava EPFRR-a za prepoznavanje potreba zajednice i razvoj primjerenih rješenja. Uključene su investicije u infrastrukturu za zaštitu okoliša, ulaganja u kvalitetu javnih službi, promicanje djelovanja udruga, širenje uporabe interneta i unaprjeđenje obrazovnih aktivnosti.

Zajednice se osnažuju kako bi pokretale inicijative i projekte, a projekti trebaju biti ekonomski održivi o čemu se posebno vodi računa pri njihovoj pripremi. Poseban izazov predstavlja osiguravanje dovoljnih i održivih razina prihoda od usluga, odnosno javnih objekata u zajednici, u čemu pomažu nadležna tijela pomažući u pronalaženju inovativnih načina korištenja koji takve objekte čine isplativima.

© EUROPEAN COMMUNITIES, 1995-2009

Internetske usluge za španjolska sela u pokrajini Castilla-La Mancha

Pokrajina Castilla-La Mancha uistinu je ruralno područje. Više od 54% sela u tom području ima manje od 500 stanovnika i gotovo sva naselja imaju manje od 10 tisuća stanovnika. Takva rijetka naseljenost otežava održivost ruralnih usluga što u kombinaciji sa slabim mogućnostima zapošljavanja potiče odlazak stanovnika u veće gradove.

Smanjenje trenda iseljavanja jedna je od zadaća programa ruralnog razvoja koji se odnosi i na područje Castilla-La Mancha. Nekoliko mjera III. prioritetne osi ima za cilj osigurati jednaku dostupnost osnovnim uslugama svim stanovnicima područja odnosno izjednačavanje s ponudom usluga u regionalnim gradovima, a sve to radi smanjivanja iseljavanja.

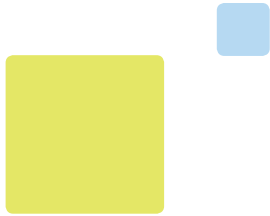
Mjere uključuju obnovu zgrada i njihovo opremanje za pružanje zdravstvenih i socijalnih usluga, provedbu kulturnih aktivnosti i organizacije slobodnoga vremena, kao i bolji pristup internetskim uslugama po pristupačnijim cijenama.

Ambiciozni ciljevi postavljeni su do kraja sadašnjeg programskog razdoblja, a odnose se na bolju pokrivenost velikih područja internetskom mrežom. Rad na tom prioritetu omogućit će ponudu niza internetskih usluga, što treba pomoći podizanju kvalitete života i diverzifikaciji gospodarskih aktivnosti.

LEADER-ov pristup kao glavna metodološka odrednica ruralnog razvoja

Integrirani pristup ruralnom razvoju korištenjem višesektorskog partnerstva, koji koristi metodologiju suradnje i umrežavanja, pokazao se uspješnim u ranijim razdobljima provedbe LEADER-a Europske unije. IV. prioritetna os otvara prilike za stvaranje sličnih mogućnosti pristupa odozdo prema gore za sve četiri osi u novoj politici ruralnog razvoja EU-a.

Uredba o Europskom poljoprivrednom fondu za ruralni razvoj (EPFRR) prepoznaje visoku učinkovitost prethodnih razdoblja provedbe inicijative Zajednice nazvane LEADER, koja je dosegla svoju zrelost i dovela do mogućnosti da se LEADER-ov pristup koristi kao glavna odrednica, odnosno temeljna metoda u provedbi ruralnog razvoja.

Zato je uspostavljena IV. prioritetna os kao instrument širenja LEADER-a korištenjem ključnih načela prostorne cjeline, višesektorskog partnerstva kroz lokalne akcijske grupe (LAG), odlučivanja odozdo prema gore, stvaranja i provedbe međusektorskih strategija, inovacija, suradnje i umrežavanja.

Važna novina takvog korištenja LEADER-ova pristupa Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj kao temeljne metodologije provedbe ruralnog razvoja stoji u tome što će pomoć biti dodijeljena na temelju "provedbe lokalnih razvojnih strategija radi postizanja ciljeva jedne ili više od ostale tri prioritetne osi". Drugim riječima, umjesto da LEADER bude isključivo samostalna inicijativa, on otvara mogućnosti za pružanje puno veće i šire lepeze međusobno povezanih ruralnih razvojnih aktivnosti.

Lokalne akcijske grupe

Očekuje se da će u cijeloj Europskoj uniji više od 2100 lokalnih akcijskih grupa provoditi lokalne razvojne strategije. LAG-ovi su oduvijek bili temeljni dio LEADER-a i zato će oni i dalje biti glavni nositelji provedbenih aktivnosti LEADER-ova pristupa Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj kroz IV. prioritetnu os programa ruralnih razvoja (PRR) pojedinih zemalja članica.

LAG-ovi se temelje na suradnji javnog i privatnog sektora i moraju predstavljati interese partnera iz različitih društveno-gospodarskih skupina na prostoru koji obuhvaćaju. Tijelo koje upravlja LAG-om treba imati najmanje 50% predstavnika gospodarskog i civilnog sektora.

Širenje aktivnosti LEADER-a uvelike će ovisiti o sposobnostima LAG-ova za uključivanje novih partnera, osobito onih iz poljoprivrednog sektora i sektora zaštite okoliša. Ostale zanimljive prilike za partnerstva između LAG-ova i organizacija koje rade na 'cjelovitim prostornim' projektima, primjerice u područjima NATURA 2000. Takvi partneri u ruralnom razvoju s odobravanjem gledaju na LEADER-ov pristup.

Iako većina LAG-ova unutar 27 zemalja članica EU-a ima barem nekoliko godina iskustva s dosadašnjim mehanizmima financiranja u sklopu programa LEADER, korištenje tog pristupa u novom svjetlu, kao glavne metodološke odrednice ruralnog razvoja, većini je ipak nepoznato. Takva situacija može donijeti nove izazove i mogućnosti u stjecanju novih vještina pri stvaranju poljoprivredno-okolišnih i šumsko-okolišnih planova razvoja, kao i za aktivnosti I. prioritetne osi.

Takvi pristupi strateškom razvoju ruralnih područja svakako su vrlo inovativni, ali iskustvo prethodnih razdoblja provedbe LEADER-a pokazuje da treba vremena kako bi se inovacije prihvatile. Taj pristup naime često zahtijeva posebnu brigu i pažnju, ali konačni rezultat opravdava uloženo.

LEADER i inovacija

Inovacije su jedan od sastavnih dijelova LEADER-a, a potiču se tako što je LAG-ovima ostavljena značajna sloboda i prilagodljivost u odlučivanju o tome koje aktivnosti žele podržati. Takav pristup je i nadalje uključen u pravila o prihvatljivim aktivnostima LAG-ova.

Nastanak novih projektnih ideja lakše je očekivati kada LAG nije strogo vezan za određenu grupu mjera. Pod inovacijama se ne misli samo na nove tehnologije, nego i na nalaženje novih načina za rješavanje lokalnih problema. Inovacija

Zemlje članice namijenile su ukupno 5,5 milijardi EUR iz EPFRR-a za mjere IV. prioritetne osi, koje uključuju sredstva za upravljanje LAG-ovima i provedbu lokalnih razvojnih strategija.

može značiti i stvaranje novih proizvoda, novih načina proizvodnje i prerade, uvođenje nove vrste organizacije i ulazak na nova tržišta.

Upravljanje LAG-om

Dobro upravljanje jedno je od glavnih obilježja LEADER-ova pristupa. Stoga se od svih LAG-ova očekuje snažno, nepristrano i transparentno vodstvo tijekom provedbe aktivnosti ruralnog razvoja.

U punom korištenju ruralnih razvojnih potencijala iznimno važnu ulogu ima LAG-ovo partnerstvo, koje mora odgovorno koristiti decentralizirane sustave odlučivanja. LAG-ovi koji su poštteni i učinkoviti, i kao takve ih cijeni i stanovništvo područja kojim upravljaju, redovito se pokazuju kao produktivni i dobro prihvaćeni. Kao rezultat toga, potpora aktivnostima lokalne akcijske grupe je povećana, zajedno s povjerenjem zajednice, a sve to doprinosi ubrzavanju osmišljavanja prijedloga projekata za ruralni razvoj kroz sustav odlučivanja odozdo prema gore.

Za dionike IV. prioritetne osi najvažniji je cilj dobro upravljanje LAG-om. Dobra suradnja s jedinicama lokalne samouprave i ostalim društvenim i ekonomskim partnerima također je važna za kvalitetno upravljanje LAG-om. Jedinice lokalne samouprave moraju i nadalje upravljati područjem na kojem su ih stanovnici izabrali, no ako one preuzmu kontrolu i dominiraju LAG-ovima, postoji opasnost od zanemarivanja interesa ostalih članova zajednice.

Voditelji LAG-ova moraju naporno raditi kako bi zadržali ravnotežu interesa u lokalnom razvoju i time osigurali koristi za lokalnu samoupravu, ali i za ostale dionike kako bi izbjegli dojam da postaju prijetnja demokratskim procesima.

Zaključci

Ovaj kratki pregled pruža uvid u uključivanje LEADER-ova pristupa u sve prioritetne osi Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. Pokazuje i načine na koje ta integracija pomaže pri primjeni načela odozdo prema gore i u sklapanju partnerstava među sektorima u širokoj paleti aktivnosti u ruralnom razvoju. Nadalje, uloga javnog upravljanja prepoznata je kao ključna u budućnosti razvoja sela. Ta dva temeljna čimbenika IV. prioritetne osi pokazat će svoje učinke u nadolazećim godinama, kako sve više sredstava iz EPFRR-a bude dolazilo u područja ruralne Europe.

Postoji mnogo primjera dobre prakse u primjeni LEADER-ova pristupa u 27 zemalja članica EU-a, a studije slučaja koje slijede zorno prikazuju koristi za dionike IV. prioritetne osi.

Kontrolna lista za dobro upravljanje LAG-ovima

- članovi LAG-a predstavljaju sve dijelove društva s partnerskog područja, uključujući žene i mlade
- članstvo u LAG-u otvoreno je za sve nove organizacije i pojedince koji mogu doprinijeti aktivnostima
- ključni interesi zajednice uključeni su u partnerski proces
- članovi LAG-a ponašaju se odgovorno i svjesni su posljedica svojih odluka
- članovi LAG-a su realistični i dobro se raspitaju prije donošenja odluka
- članovi LAG-a imaju jednak pristup informacijama i obuci
- sudjelovanje dionika LAG-a neophodno je za dobro upravljanje, a dogovaranje (npr. o vremenu i mjestu sastanka) je pažljivo planirano i praćeno primjerenim javnim obavijestima
- aktivnosti LAG-a u skladu su s dogovorenim javnim procedurama. To uključuje transparentan sustav podnošenja žalbi na odluke LAG-a i upozoravanje na sukob interesa
- članovi LAG-a predlažu svoje ideje i aktivno sudjeluju u poboljšanju tuđih ideja
- struktura upravljanja lako se prilagođava s obzirom na to da situacija 2009. godine neće biti jednaka onoj u 2013. godini
- članovi LAG-a spremni su slušati i uvažavati tuđa mišljenja, koja se razlikuju od njihovih
- odluke LAG-a donose se prema načelu jedan član – jedan glas, a predsjednikov glas ima odlučujuću ulogu
- raspodjela uloga između strateških i provedbenih tijela LAG-a je jasna kako bi se osigurao neovisan pregled partnerske suradnje
- djelovanje i upravljačke strukture LAG-a predmet su godišnjeg ocjenjivanja vanjskih stručnjaka.

ISLE OF WIGHT LEADER +

Učinkovite i transparentne procedure IV. prioritetne osi u Poljskoj

Očekuje se da će IV. prioritetna os poduprijeti 338 poljskih LAG-ova. Te projekcije više će nego udvostručiti broj LAG-ova koji su osnovani u prethodnom programskom razdoblju u ruralnim predjelima te zemlje. Mnogo je naučeno u dosadašnjim razdobljima provedbe LEADER-a i to pomaže provedbi mjera IV. prioritetne osi.

Transparentnost i ekonomičnost glavni su ciljevi procedura IV. prioritetne osi, koje namjeravaju pružiti jasne upute za voditelje LAG-ova i krajnje korisnike projekata. Pouzdane, ažurne i lako razumljive informacije o prijavama za bespovratna sredstva, uputama, pravilima za provedbu projekata, načinu odlučivanja, pravdanju troškova i odgovornim osobama poljska administracija smatra ključnima za provedbu LEADER-a u lokalnim zajednicama.

Pripremljene su nove smjernice kako bi se pojasnile nove mjere IV. prioritetne osi, primjerice: stvaranje, razvoj, proizvodnja i marketing kvalitetnih seoskih proizvoda, modernizacija informacijskih usluga za turiste, lokalne aktivnosti u kulturi i umjetnosti, rekreacijska i sportska događanja, obnova područja NATURA 2000 i ostalih vrijednih područja i dr. Osim njih, nekoliko ostalih mjera III. prioritetne osi provest će se koristeći LEADER-ov pristup i činit će dobar dio LEADER-ove osi.

Potiču se široka i aktivna partnerstva kako bi se osigurala snažna suradnja glavnih dionika. Postoje i drugi dobri primjeri suradnje u nadzoru, ocjeni uspješnosti i umrežavanju koji se nadograđuju na prethodna iskustva i ujedno doprinose učinkovitoj provedbi aktivnosti IV. prioritetne osi.

A. MORZYK

Odabir i nadzor LAG-ova u Litvi

Litvanska ruralna područja upoznata su s mogućnostima LEADER-ova pristupa provedbom međunarodnih projekata suradnje tijekom pripreme za članstvo u Europskoj uniji. Projekti su pokazali uspješnu primjenu metodologije pristupa odozdo prema gore u razvojnim strategijama ruralnih područja, a uključili su i pripremu smjernica za procedure upravljanja LAG-ovima. Takva su iskustva uvelike pomogla pri stvaranju ostalih LAG-ova. Rezultat je mreža sa više od 40 LAG-ova u Litvi, koji koriste proračun EPFRR-a za mjere III. i IV. prioritetne osi.

Raspodjela sredstava LAG-a obavlja se prema zahtjevnom i transparentnom sustavu odabira projekata, a temelji se na: LAG-ovoj analizi socijalnih i razvojnih potreba zajednice; viziji, prioritetima, ciljevima i provedbenim mjerama za održivo korištenje lokalnih resursa; planovima za pokretanje lokalne zajednice; strategiji za sudjelovanje u umrežavanju; doprinosu nacionalnim i strateškim ciljevima EU-a; uključivanju lokalnog stanovništva; potpori manje aktivnom ili izoliranom ruralnom stanovništvu; upravljačkim kapacitetima za provedbu lokalnih strategija i upravljanje javnim sredstvima.

Jednoliko uključivanje sektora u finske LAG-ove

LEADER-ov pristup u Finskoj se koristi od 1996. godine i do danas je postao glavna metodološka odrednica ruralnog razvoja, koja obuhvaća gotovo sva ruralna područja. Cilj je sadašnjeg programskog razdoblja širenje aktivnosti LEADER-a kako bi doprinijele ostvarenju ciljeva svih četiriju prioritetnih osi.

Rašireno je mišljenje da je LEADER osobito pogodan za povezivanje dionika i resursa u rijetko naseljenim područjima Finske. Zbog toga LAG-ovi koji djeluju unutar EPFRR-a trebaju imati što širi obuhvat, kako zemljopisni, tako i sektorski. Aktivnosti uključuju mjere programa ruralnog razvoja koje podupiru: razvoj novih proizvoda, proizvodnje i tehnologija, strukovno obrazovanje i informiranje, plaćanje za poljoprivredno-okolišne mjere, obnovu sela i transnacionalne projekte suradnje kao i projekte suradnje među pojedinim područjima.

Nov i povećan opseg aktivnosti finskih LAG-ova osnažio je njihovo nastojanje da ostvare ujednačenu strukturu članstva. Prijašnji LEADER-ov pristup odnosio se na stvaranje ravnoteže u odlučivanju između socijalnih, ekonomskih i okolišnih partnera. Sada se jednako uključuju partneri iz lokalnih samouprava, stanovnici, lokalne udruge i poduzeća. Posebna pozornost posvećena je uključivanju mladih i žena u partnerstva LAG-a.

Članstvo u LAG-ovima nastoji biti ujednačeno i podložno je javnoj ocjeni, a novi su članovi dobrodošli kako bi ojačali kapacitete za pristupanje svim prioritetnim osima. To je pomoglo jačanju LAG-ove baze znanja i vještina što donosi nove ideje za diverzifikaciju poljoprivrednih posjeda, razvoj ruralnih usluga, poduzetničke inovacije i razvoj zajednice.

H. PIPPO-FAIR

Za nadzor provedbe, kako bi se kasnije olakšao zadatak vodstvu LAG-a, potrebni su jasni pokazatelji. To podrazumijeva niz mjerljivih pokazatelja, poput broja radnih mjesta, broja osoba sa završenom obukom i postotka stanovništva obuhvaćenog aktivnostima LAG-a.

Takva metodologija, koja je jedinstvena za sve, voditeljima PRR-a olakšava provjeru podataka i omogućuje mjerenje učinkovitosti IV. prioritetne osi, koje se u Litvi provodi na mjestu provedbe projekta i putem redovnog izvještavanja u kojem se dobivaju povratne informacije o uspjesima, ali i o problemima u provedbi aktivnosti LAG-a.

T. HUDSON

Novi LAG-ovi u jugoistočnoj Engleskoj – stvoreni s dobrim razlogom

U jugoistočnoj Engleskoj, lokalna regionalna razvojna agencija (RRA) koristi sredstva IV. prioritetne osi i LEADER-ova pristupa kako bi se pozabavila kompleksnim izazovima ruralnog razvoja koji su povezani sa socijalnom i ekonomskom isključenošću, budućnošću poljoprivrede i pritiskom razvoja na okoliš.

Sredstva IV. prioritetne osi ondje se koriste za osnivanje i upravljanje LAG-ovima, što izravno utječe na podizanje kvalitete života i stvaranje novih mogućnosti za zapošljavanje stanovništva pod III. prioritetnom osi. Inovacije Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj vezane za širenje aktivnosti LAG-ova, već privlače velik broj raznolikih dionika. Njih se potiče da od samog početka uključivanja u LAG sudjeluju u postavljanju ciljeva ruralnog razvoja područja.

D. JEPSON

“Stvoreni s dobrim razlogom” važna je poruka koju regionalna razvojna agencija pokušava promicati kroz program za osnivanje LAG-ova, koji primjenjuje sveobuhvatnu metodologiju za razvoj Lokalnih akcijskih grupa. Ona se temelji na odlučivanju odozdo prema gore i uključuje obuku novih članova. Postoje i ostale inicijative za izgradnju kapaciteta, poput grupnog učenja, koje uključuje stare i nove članove te pruža priliku za razmjenu znanja i iskustava.

Sada se osnivaju novi LAG-ovi s ciljem pokrivanja što više ruralnih područja regije, a stari reorganiziraju svoje aktivnosti. Jedan je primjer toga partnerstvo WARR u Sussexu, gdje su se lokalne organizacije i stanovništvo odlučili okupiti kako bi utvrdili prijeko potrebne nove prilike za zaposlenje, pogotovo za mlade članove ruralnih zajednica.

Programiranje Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj: rezultat objedinjenih ex ante (prethodnih) ocjena programa ruralnog razvoja

Europski projekt ocjene programa ruralnog razvoja objedinio je rezultate ex ante ocjena uspješnosti svih 94 programa ruralnog razvoja EU-a i iz toga izdvojio skup preporuka za unaprjeđenje programa ruralnog razvoja sukladno stvarnim potrebama pojedinih područja unutar pojedinih zemalja članica.

Uvođenjem Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) dodatna važnost dana je ocjenjivanju programa ruralnog razvoja. Između ostalog, to znači uvođenje sustava kontinuirane ocjene u kojem je prethodna ocjena PRR-a prvi korak.

Ex ante evaluacije PRR-ova dale su niz zanimljivih i korisnih spoznaja. Europska komisija naručila je cjelovit izvještaj, koji objedinjava sve te evaluacijske izvještaje, a rezultati su objavljeni na web stranici: http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/rurdev/index_en.htm. Opći cilj tog izvještaja je bio objединити i analizirati prethodne ocjene PRR-ova s posebnim naglaskom na ostvarenje očekivanih rezultata i njihovih učinaka.

Specifični ciljevi tog izvještaja uključili su prepoznavanje elemenata koji poboljšavaju metode ocjene i nadzora PRR-ova, pripremu podataka, prepoznavanje europskih trendova, procjenu sveukupne usklađenosti PRR-ova s europskim strateškim prioritetima i istraživanje o pokrivenosti potreba ruralnih područja mjerama ruralnog razvoja u zemljama članicama.

Ex ante ocjenjivanje i programiranje

Vezano za sam pristup ex ante evaluaciji, izvještaj je pokazao da su evaluacije provedene interaktivno, korištenjem lako primjenjivih metoda uz stalnu potporu ocjenjivača tijelima nadležnim za programiranje PRR-ova. Kako bi intenzivni proces usuglašavanja doveo do veće kvalitete programa ruralnog razvoja, primijenjene su različite metode.

Većina preporuka, koje su pripremili ex ante ocjenjivači, uzeta je u obzir u pripremi konačnih PRR-ova, ali ponekad ti procesi nisu bili službeno prijavljeni u programskim dokumentima ili ex ante ocjenjivačkim izvješćima.

Zemlje članice uložile su znatan trud u izradu svojih strategija koje počivaju na temeljitoj analizi programskih područja putem SWOT (analiza snaga, slabosti, prilika i prijetnji) analitičke metode.

Ocjenjivači smatraju da treba poboljšati brojne elemente povezane s definiranjem strategija PRR-a. Primjerice, prepoznate potrebe pojedinih lokalnih zajednica nisu uvijek zadovoljene na odgovarajući i uravnotežen način.

SWOT analiza koristi se za procjenu potreba ruralnih područja obuhvaćenih programom ruralnog razvoja, a potrebe se odnose između ostalog na: strukturne prilagodbe ruralnih područja i modernizaciju metoda za unaprjeđenje produktivnosti, rascjepkanost i pristup financijskim sredstvima; aktivnosti očuvanja bioraznolikosti; mogućnosti za prevladavanje manjka specijalizacije, poticanje diverzifikacije i kvalitete ruralnih proizvoda.

Pristupi uključivanja javnosti

Načela supsidijarnosti i proporcionalnosti uzeta su u obzir tijekom procesa programiranja, posebice u zemljama članicama koje primjenjuju regionalne programe. No, u nekim slučajevima nedostatak operativnih detalja otežava mogućnost da se ta dva načela primijene u praksi.

Ocjenjivači smatraju da jačanje LEADER-ovih partnerstava te decentralizacija različitih operativnih i upravnih tijela najviše doprinose promicanju načela supsidijarnosti. Jednako tako, konzultacije među nositeljima različitih usluga, odgovarajuće strukture upravljanja, standardizirani protok informacija i jačanje lokalnih provedbenih tijela (primjerice lokalne akcijske grupe) predstavljaju važne mehanizme za povećanje unutarnje i vanjske usklađenosti PRR-ova.

Komplementarnost mjera u PRR-u prvenstveno se promatra kao način izbjegavanja preklapanja različitih fondova. Manja pažnja posvećena je sinergijskim učincima između različitih intervencija iako su naglašeni primjeri dobre prakse, osobito u "manjim" zemljama Europske unije.

Programske poveznice

U većini programa ruralnog razvoja postoje logičke poveznice između općih, specifičnih i operativnih ciljeva i očekivanih rezultata. Unatoč tome, logika intervencije nije uvijek bila sustavno izložena, a i ponekad se upotrebljavala različita terminologija na različitim razinama djelovanja. Europska mreža za ocjenjivanje prepoznala je u tome priliku za stvaranje smjernica za napredak i osiguranje konzistentnog programiranja u EU-u.

Ciljevi PRR-ova uglavnom su bili usklađeni s nacionalnim strateškim planovima, no stvarni raspored financijskih sredstava za prioritetne osi nije bio uvijek u skladu s njihovim postavljenim prioritetima.

Politički ciljevi vezani za okoliš i održivost iz Göteborške strategije dobro su uklopljeni u PRR-ove. Lisabonski ciljevi, koji se odnose na gospodarski napredak opću dobrobit, uglavnom su uključeni u okvir mjera I. prioritetne osi. U cjelini, ostvarena je usklađenost sa sveobuhvatnim ciljevima EU-a, iako ne uvijek vidljiva u praksi.

Mjere Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj

Ex ante evaluacije koristile su iskustva evaluacija stečena tijekom proteklih programskih razdoblja. Ta iskustva naglašavaju važnost sljedećih pitanja: poboljšanje povezanosti i usklađenosti različitih politika i intervencija, postavljanje jasnih strateških prioriteta i postizanje veće koncentracije fondova, povećanje prilagodljivosti financiranja smanjenjem administrativnih troškova, jačanje pristupa odozdo prema gore i poboljšanje mehanizama nadzora i ocjenjivanja programa. Stečena iskustva u različitoj su mjeri uključena u sadašnje programe.

Približno polovica ex ante evaluacija ustvrdila je da postoji ravnoteža između prepoznatih potreba i postavljenih ciljeva. Tim koji je pripremao objedinjeni evaluacijski izvještaj međutim smatra da je te ocjene trebalo bolje potkrijepiti dokazima (npr. korištenjem matrica ili tablica za prikaz podataka, kako bi se vidio odnos ciljeva i financiranja po pojedinoj mjeri).

Druga polovica evaluacija prepoznala je usmjeravanje sredstava u poljoprivredu, zaštitu okoliša ili diverzifikaciju ruralnih aktivnosti, što govori o jasnoj orijentaciji pojedinih zemalja, dok preostale evaluacije nisu istražile relativni raspored sredstava po prioritetnim osima i mjerama. U prvom slučaju tim za pripremu objedinjenog izvještaja nije uvijek smatrao opravdanim usmjeravanje sredstava na tako ograničen broj mjera.

Očekivani učinci

Ex ante ocjenjivači općenito su očekivali pozitivne gospodarske, socijalne i okolišne učinke programa ruralnog razvoja te njihovu usklađenost s prepoznatim problemima pojedinog programskog područja. Ponekad su uočeni i sinergijski učinci među različitim mjerama osobito na važnim područjima poput očuvanja biološke raznolikosti ili jačanja socijalnog kapitala u ruralnim područjima.

Pokazalo se da je mjerljivost napretka prema ciljevima za sedam zajedničkih pokazatelja učinka zahtjevan zadatak za programska tijela i ex ante ocjenjivače. Razlozi su među ostalim sljedeći:

- Neki pokazatelji učinaka izraženi su samo kvalitativno, pa je njihova usporedba među PRR-ovima i razdobljima otežana.
- Korištenje različitih metodologija, posebice u prikupljanju podataka koristeći pristup odozdo prema gore o učincima pojedine mjere ili prioritetne osi, na razini programa moglo bi otežati ujednačeno prikupljanje podataka o pokazateljima učinaka na europskoj razini.
- Moguće posljedice razmjena (trade-off) između različitih mjera i prioritetnih osi (npr. utjecaji mjera različitih prioritetnih osi na bioraznolikost) rijetko su se procjenjivali. To može utjecati na gubitak važnih informacija o sinergijskim učincima ili neučinkovitosti provedbe programa.
- Ondje gdje je mjerenje moguće, postoje razlike u metodologiji nadzora, mjerenja, analize i prikaza podataka. Takva neujednačenost u primjeni zajedničkih pokazatelja može stvoriti poteškoće pri sintezi podataka na razini EU-a.

Imajući sve to na umu, ocjenjivači su preporučili daljnji razvoj smjernica Europske komisije koje se odnose na korištenje pokazatelja kako bi se osiguralo usklađeno mjerenje učinaka u cijeloj Europskoj uniji.

Sustavi nadzora i ocjenjivanja

Procedure za nadzor i ocjenjivanje (N&O) programa ruralnog razvoja moraju biti u skladu s odredbama Uredbe o EPFRR-u. Neke ex ante ocjene sadržavale su premalo informacija o načinu prikupljanja i obrade podataka. Smatra se da je razlog tome vrijeme kada su podaci prikupljeni, naime u to vrijeme sustav nadzora i ocjenjivanja još nije bio dovršen.

Stoga je bolje planiranje ex ante ocjenjivanja postalo jedan od elemenata za definiranje odgovarajućeg sustava N&O-a.

Prepoznati su razni inovativni pristupi razvijanju sustava N&O-a, uključujući sinergiju s prijašnjim sustavima za prikupljanje podataka na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini.

Pokazatelji mjerenja proizašli su uglavnom iz uvjeta postavljenih u priručniku Zajedničkog okvira za nadzor i ocjenjivanje (ZONO), iako ih nisu svi programi kvantificirali. Tu je također nedoumica vezana za mjerenje specifičnih programskih pokazatelja, pogotovo za II. prioritetnu os.

Kada je riječ o budućim potrebama u provedbi kontinuiranog sustava ocjenjivanja, često se naglašava potreba metodološke potpore tom procesu. Jedinствене upute trebaju pomoći u postavljanju mjerljivih pokazatelja za II. i III. prioritetnu os. Spominje se i pomoć pri prikupljanju podataka, iako konkretne potrebe nisu navedene.

Od Europske mreže za ocjenjivanje očekuje se da se orijentira na sljedeće aktivnosti: pružanje metodološke potpore i informacija, da bude platforma za komunikaciju na razini Europe te da služi umrežavanju i razmjeni primjera dobre prakse.

Zaključci

U zemljama članicama poduzeti su značajni naponi kako bi se osmislile mjere programa ruralnog razvoja koje odgovaraju prepoznatim potrebama ruralnih područja EU-a. Te su potrebe uzete u obzir tijekom programiranja PRR-a, ali neki problemi ostaju, pogotovo oni koji se tiču mjerenja pokazatelja i definiranja očekivanih rezultata. Na primjer, činjenica da postoje vrlo oskudni podaci o učinku nekih mjera na prepoznate potrebe određenih seoskih zajednica otvara se pitanje je li takva mjera uopće najbolji izbor za rješavanje određenog problema.

Novi pristup programiranju EPFRR-a, koji se temelji na "ostvarenju postavljenih ciljeva", prihvaćen je u zemljama članicama, iako ga ni sve zemlje niti svi ocjenjivači nisu još potpuno usvojili. Ključno područje za daljnji razvoj znanja i vještina jest prepoznavanje logičkih veza između SWOT analiza iz PRR-ova, ukupnih ciljeva i pripadajućih im aktivnosti u sklopu pojedinih prioritetnih osi. Daljnje savjetovanje i obrazovanje na tu temu neophodno je kako bi se ostvario cjeloviti pristup "temeljen na definiranim ciljevima", a izbjegao pristup "temeljen na dobivanju raspoloživih financijskih sredstava" tijekom programiranja potpornih paketa EPFRR-a.

I. i II. prioritetna os primaju većinu sredstava Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. To može značiti da zemlje članice još uvijek doživljavaju ruralni razvoj kao razvoj poljoprivrede i šumarstva, a ne kao cjelovit pristup razvojnoj politici koja obuhvaća sve sektore i dijelove ruralnog društva.

Preporuke ocjenjivača objedinjenog izvještaja usredotočene su na definiranje jasnih strateških prioriteta za ruralni razvoj EU-a koji bi trebali biti povezani s konkretnim i mjerljivim obvezama i aktivnostima. Srednjoročna procjena PRR-ova u 2010. godini nova je prilika za analizu tih pitanja i mogućih poboljšanja programa.

Izvještaj je pokazao potrebu za konzistentnim pristupom N&O-u u cijeloj Europskoj uniji. Istovremeno, evaluatori smatraju da metode N&O-a programa ruralnog razvoja treba bolje prilagoditi veličini određenog programa. Temeljem toga, zaključeno je da se troškovno učinkovitiji sustav može dobiti prilagođavanjem pokazatelja različitim tipovima PRR-ova.

Stanovnici sela – europski građani

Značajan dio stanovništva nastanjuje ruralna područja Europe, a mnogi od njih imaju bogato znanje i iskustvo u razvoju ruralnih krajeva. Ovaj dio Revije ruralnog razvoja EU-a ističe neke od tih stanovnika sela i predstavlja tri intervjua s različitim stručnjacima za ruralni razvoj iz različitih dijelova ruralne Europe.

Intervjuima su predstavljene tri prioritetne osi Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR), a pružaju zanimljiv uvid i korisne praktične savjete za poticanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava, upravljanje prirodnom baštinom i unaprjeđenje kvalitete života u ruralnim područjima.

Izgradnja kapaciteta poljskog poljoprivrednog sektora

L. ŪLIPSKI

Gospodin Wiktor Szmulewich predsjednik je Nacionalnog vijeća poljoprivrednih komora u Poljskoj i voditelj stočarske farme površine 60 hektara u regiji Mazovia. Wiktor je već dugo profesionalno uključen u ruralni razvoj, još od studija prirodnih znanosti na Sveučilištu u Varšavi.

Kao aktivan član ruralne zajednice imao je važnu ulogu u osnivanju i potpori mnogim organizacijama za ruralni razvoj, uključujući privatnu gimnaziju na tom području. Osim što je predsjednik Poljoprivredne komore u regiji Mazovia, predsjednik je Nacionalnog vijeća poljoprivrednih komora i počasni predsjednik zadružne banke koja investira u poljoprivredne projekte.

Kako je proizvođač i mlijeka i govedine, Wiktor je zainteresiran za poticanje poljskog poljoprivredno-prehrambenog sektora kako bi što bolje iskoristili potpore koje se nude iz sredstava EPFRR-a. Svjestan je da poljska poljoprivreda može imati znatnu korist od mjera koje pomažu širenju znanja i moderniziranju

proizvodnje s ciljem poboljšanja konkurentnosti i podizanja standarda kvalitete.

Recite nam nešto o zanimljivom projektu ruralnog razvoja na kojem ste nedavno radili.

Nacionalno vijeće poljoprivrednih komora glavno je tijelo koje predstavlja poljske poljoprivrednike i bilo je vrlo uključeno u pokretanje mnogih projekata ruralnog razvoja u ruralnim područjima. Svi ti projekti imaju za cilj poboljšati kvalitetu života ruralnih zajednica i stvoriti povoljnije uvjete za poljoprivredni sektor.

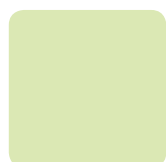
Značajan broj projekata usmjeren je na povećanje znanja o tehnikama poljoprivredne proizvodnje. Većinu tih projekata zajedničkim sredstvima financira EU i poljski javni sektor. Obrazovanje je bilo osobito korisno jer je pružalo nove informacije poljoprivrednicima, poput mene, o različitim situacijama i činiteljima koji utječu na razna tržišta za naše proizvode.

Meni su osobito bile korisne informacije komora o novim zakonima i pratećim

uredbama i ostalim pravnim pitanjima, jer pravodobne informacije iz tog područja sve su potrebnije poljskim poljoprivrednicima žele li uspješno koristiti poticaje, bespovratna sredstva i uredbe Zajedničke poljoprivredne politike.

Osiguravamo obrazovne programe za poljoprivrednike na spomenute teme i brojne druge informacije vezane za njihovo osnaživanje. Po mom mišljenju, ti programi obuke ne samo da osiguravaju nove vještine poljoprivrednicima nego i prostor i vrijeme za umrežavanje, upoznavanje i razgovor sa stručnjacima za pojedina područja.

Velik interes poljoprivrednika za naše programe obuke pokazuje njihovu spremnost na promjene i uvođenje inovacija u posao. Vjerujem da je to vrlo potrebno

ruralnim područjima i zato često surađujemo s drugim organizacijama i istraživačkim institutima kako bismo poljskim poljoprivrednicima osigurali najprikladnije i najvažnije informacije.

Kao primjer, prisjećam se projekta razvoja znanja i vještina poljoprivrednika kojeg je vodilo Nacionalno vijeće poljoprivrednih komora u suradnji s regionalnim komorama i s Institutom za uzgoj životinja. Rezultat projekta je vrlo vrijedan i dobro prihvaćen pregled savjeta i uputa o mogućnostima proizvodnje stočne hrane na farmama, ali i novim uredbama o hranidbenim standardima. Više od pet tisuća poljoprivrednika bilo je uključeno u više od dvjesto obrazovnih tečajeva provedenih u sklopu ovog projekta.

Više informacija o aktivnostima u području ruralnog razvoja Nacionalnog vijeća poljoprivrednih komora možete dobiti na našoj internetskoj stranici www.krir.pl.

Što Vam je najvrednije ili što Vam pruža najviše zadovoljstva u radu i životu u jednom od ruralnih područja Europe?

Prije svega ja sam poljoprivrednik i uživam raditi s prirodom i sa životinjama. Moje zanimanje zna biti vrlo naporno, ali uvijek pruža zadovoljstvo.

Moji kolege i ja uživamo u radu na selu i osjećamo blisku povezanost sa zajednicom, koja nas podupire, i sa zemljom od koje živimo. Seoski način života donosi zadovoljstvo i predstavlja temelje tradicije našeg područja. Kao i mnoge druge zemlje članice EU-a, Poljska ima mnogo obiteljskih gospodarstava i takav, poznati, oblik rada i gospodarenja pruža osjećaj sigurnosti i motivira nas za daljnji rad, kako bismo plodove toga rada osigurali svojoj djeci.

Znamo da takve težnje više nije tako jednostavno ostvariti i svjesni smo da se poljoprivreda treba razvijati kako bi ostala važan činitelj ruralnog gospodarstva. Vjerujem da se preduvjeti za takav razvoj moraju stvoriti na više razina.

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj može nam pomoći u tom radu, kao i ostali uvriježeni načini pomoći ruralnom razvoju, kako bi podigli svijest o korisnosti poljoprivrede i poljoprivrednika,

pogotovo u pogledu našeg rada na proizvodnji kvalitetne hrane, održavanju okoliša i očuvanju divljih staništa.

Koja su po Vama glavna pitanja, izazovi i mogućnosti ruralnog razvoja u Vašem dijelu Europe i unutar Vaše struke?

Svaka zemlja ima posebnu situaciju koja otvara skup posebnih izazova. Iz mog iskustva iz drugih zemlja i poznanstava s poljoprivrednicima iz drugih dijelova EU-a, mogu reći da svi imamo različit pristup sličnim izazovima ruralnog razvoja. Mislim da je ta raznolikost zapravo prednost, a pred nama je izazov da svi učimo iz tuđih iskustava. Znam da će nam Europska mreža za ruralni razvoj pomoći u tome i pozdravljam njihov rad.

Jedna stvar koju bih htio istaknuti u vezi s tim procesom jest da trebamo nastaviti jednako gledati na sva ruralna područja EU-a i izbjeći dijeljenje ili etiketiranje pojedinih dijelova EU-a. Svi smo mi europski građani i to je važnije nego iz kojeg smo dijela Europe.

Odakle god dolazili, jedan od glavnih izazova jest pokretanje seoskog stanovništva i njihovo aktivno sudjelovanje u razvoju područja na kojem žive. Kroz iskustvo s LEADER-ovim pristupom u Poljskoj uvjerali smo se u mnoge koristi od odlučivanja odozdo prema gore, a moje iskustvo s komorom govori mi da suradnja može biti poticajna te doprinijeti troškovnoj učinkovitosti.

Tko, što i na koji način treba učiniti kako bi se odgovorilo na te izazove i kako bi se mogućnosti potpuno iskoristile?

To je široka tema i već sam spomenuo neka od pitanja koja držim važnima. Želim naglasiti da vjerujem u važnost aktiviranja lokalnog stanovništva u ruralnim područjima i tome pridajemo veliku važnost u poljskim komorama za poljoprivredu. Svi smo uključeni u lokalne akcijske grupe (LAG) i vidimo mogućnosti sinergijskog djelovanja koje proizlaze iz objedinjenih, lokalnih razvojnih strategija.

Što se tiče promicanja okupljanja poljoprivrednika u grupe proizvođača, mi imamo glavnu ulogu u odabiru tematskih područja koja doprinose razvoju njihovih znanja i vještina, a provodimo ih kroz programe obuke za naše članove.

Na žalost, proces poboljšanja sveukupne poljoprivredne strukture puno je složeniji. Nепrestano se istražuju različite mogućnosti koje bi tome doprinijele, no od posebne važnosti bit će povećanje poljoprivrednih površina poljoprivrednika jer će to omogućiti njihovo gospodarsko osnaživanje i povećanje produktivnosti. Vjerujem da vlada može pomoći ubrzanju tih procesa stvaranjem učinkovitih procedura i jednostavnijom "papirologijom" za poljoprivrednike.

Što ste naučili radeći na ruralnom razvoju i koja su Vaša tri najvažnija savjeta ostalim stručnjacima u području razvoja?

Kao predsjednik Nacionalnog vijeća poljoprivrednih komora, upoznajem mnogo ljudi i znam da je dijalog ključan za uspjeh u većini poslova u ruralnom razvoju, posebice u teškim situacijama do kojih može doći kad organizacije i osobe imaju drugačija mišljenja i prioritete. Dobro je razgovarati, to je najbolji i često jedini način za postizanje pravog zajedničkog rješenja.

Moj drugi savjet ponavlja što sam rekao o međusobnom razumijevanju i cjelovitom gledanju na ruralna područja EU-a. Smatram to vrlo važnim za dugoročne odnose te uravnotežen i skladan rast unutar Europske unije.

Naposljetku, moje iskustvo u radu s mrežama, grupama proizvođača, zadrugama i LAG-ovima naučilo me da zajednički rad, postavljanje zajedničkih ciljeva i provedba partnerskih pristupa, kao što su sustavi za jačanje znanja poljske Komore, zbilja donose rezultate u ruralnom razvoju i sretn sam što će EPFRR u većoj mjeri poticati upravo zajedničke aktivnosti.

„...svjesni smo da se poljoprivreda treba razvijati kako bi ostala važan činitelj seoskog gospodarstva...“

Udruživanje kao pristup za korištenje Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj u Škotskoj

A. BRYAN

Više od 15 godina gospođa Amanda Bryan aktivno je uključena u ruralni razvoj Škotske. Kao priznata stručnjakinja obnašala je više profesionalnih dužnosti kao što su: predsjedanje BBC-jevim Savjetodavnim povjerenstvom za ruralna pitanja u Škotskoj od 2001. do 2006. godine i predsjedanje Odborom za sjeverna područja pri vladinoj agenciji Ujedinjenog Kraljevstva "Prirodna baština Škotske" (Scottish Natural Heritage, SNH) od 2004. do 2007. godine, kojoj se priključila 1997. godine kao do tada najmlađa članica Odbora. Amanda još uvijek radi u glavnom odboru SNH-a, a njezin sadašnji rad uvelike je povezan s različitim osima EPFRR-a.

Budući da je magistar upravljanja morskim resursima, Amanda je radila na očuvanju obalnog područja prije nego što je preuzela ulogu voditeljice škotskog LAG-a u sklopu programa LEADER II. Uz odgovornosti u sklopu LEADER-a, njena zadaća bilo je i vođenje programa PESCA, koji je pružao financijsku potporu izoliranim ribarskim selima na zapadnoj obali Škotske.

Sada uglavnom radi na razvoju ruralnih zajednica, a njen djelokrug uključuje raznovrsne projekte gospodarskog razvoja, upravljanja okolišem i pružanja socijalnih usluga. Posebno je zanimljivo što je pomogla University of the Highlands and Islands pri povlačenju sredstava iz raznih fondova EU-a kako bi proveli željena istraživanja i osnovali nove kolegije.

Ti se kolegiji provode kroz mrežu lokalnih obrazovnih institucija, a namijenjeni su mladima, profesionalcima i starijim stanovnicima ruralnih područja. Teme sežu od poljoprivrede i šumarstva do obnovljivih izvora energije i upravljanja baštinom. Sveučilište je prepoznato po inovativnom pristupu korištenja informacijskih i komunikacijskih tehnologija za pružanje obrazovnih usluga izoliranim i rijetko naseljenim područjima.

Amanda i dalje živi i radi u ruralnom području škotskih visoravni u svom domu u blizini Invernessa, gdje aktivno sudjeluje u životu zajednice i radi na raznovrsnim projektima, poput izgradnje nove seoske vijećnice.

Recite nam nešto o zanimljivom projektu ruralnog razvoja na kojem ste nedavno radili.

Škotska prirodna baština partner je u programu SEARS (Škotske okolišne i ruralne usluge) koji radi na inovativnom pristupu otvaranju mogućnosti za korištenje sredstava EPFRR-a i nacionalnih potpora za održivi razvoj zajednica u ruralnim područjima zemlje.

Radeći na planovima za razvoj ruralnih područja EU-a uočili smo da je vrlo korisno kada se sva državna tijela udruže u pružanju integriranih usluga ruralnim zajednicama. Škotska vlada bila je voljna i dalje raditi na udruženom pristupu i u tu svrhu organizirala je konzultacije, kako bi pronašla načine za poboljšanje potpora u sklopu ruralnog razvoja za poljoprivrednike, šumare i ostale dionike u ruralnim područjima.

Povratne informacije tog konzultativnog procesa pokazale su da neki ljudi na selu ne znaju kojoj se organizaciji obratiti s određenim pitanjem vezanim uz ruralni razvoj što je često dovelo do toga da su bili slani od organizacije do organizacije.

Osim toga, uočeno je da velik broj različitih internetskih stanica resornih institucija koje su trebale korisnicima pružiti potrebne informacije, često nisu davale prave učinke jer su korisnici imali problema u snalaženju. Ova oba problema pojačani su još i činjenicom da su se informacijske službe različitih agencija za ruralni razvoj i zaštitu okoliša dosta isključivo držale područja svoje nadležnosti.

Nalazi konzultantskog procesa doveli su do uvođenja SEARS-ova pristupa u lipnju 2008. godine. Partnerstvo za SEARS sastoji se od devet različitih državnih tijela i pokriva sve četiri prioritetne osi EPFRR-a. Tako zaokružen pristup zanimljiv je oblik udruženog pružanja pomoći programima ruralnog razvoja. Naporno smo radili da pristup "jedna vrata, svaka vrata" pruži bolju uslugu krajnjim korisnicima Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj.

SEARS uključuje stupove Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) i ostale usluge ruralnog razvoja namijenjene ruralnim zajednicama Škotske. Za korisnike EPFRR-a, stvaranje SEARS-a znači da neće više morati tražiti savjete od velikog broja

različitih organizacija. Sada svaki službenik SEARS-a može odgovoriti na upit ili uputiti korisnika na drugog službenika koji mu može pružiti tražene informacije.

Otvorena je nova telefonska linija za upite pa je šetanje među uredima, jer nitko nije nadležan za upit, sada postalo stvar prošlosti. Nadalje, korištenjem SEARS-ova internetskog portala korisnici lakše mogu doznati koja organizacija pruža određene usluge u različitim pitanjima ruralnog razvoja.

Primjerice, naš jednoobrazni sustav prijave omogućava pristup SNH-ovim bespovratnim sredstvima za zaštitu prirode, bespovratnim sredstvima Vijeća za šumarstvo i ostalim sredstvima za poljoprivredu u sklopu sekcije SEARS-ova portala "Ugovori za ruralni razvoj – mogućnosti za zemljišnog upravitelja". To omogućava zemljišnim upraviteljima da pripreme samo jedan plan i jednu prijavu za financiranje njihova razvojnog projekta te se više ne moraju obraćati većem broju organizacija i njihovoj administraciji.

SEARS je ambiciozan projekt i zahtijeva ustupke, ali vjerujem da je korak u pravom smjeru. Pristup "jedna vrata, svaka vrata" koristan je i onima koji su zaduženi za provedbu PRR-ova i njihovim korisnicima. Stoga je, mislim, vrijedno demonstrirati i pokazati vrijednost udruženog pristupa ostalim seoskim zajednicama EU-a. Više informacija o SEARS-u možete naći na internetskom portalu www.sears.scotland.gov.uk.

Što Vam je najvrednije ili što Vam pruža najviše zadovoljstva u radu i životu u jednom od ruralnih područja Europe?

Ruralna Škotska veoma se promijenila posljednjih desetljeća. Stanovnici brdskih područja i otoka sve su svjesniji svojih resursa velike vrijednosti, svojih zajednica i okoliša. Ovo je sjajno mjesto za život i rad, što se vidi iz znatnog rasta broja stanovnika u pojedinim dijelovima regije.

Na održivost i samouvjerenost ruralnih zajednica veoma utječe mogućnost korištenja fondova EU-a. Sve je rečeno u mojoj posljednjoj ocjeni LEADER-ova programa: „Najvažnije naslijeđe ... jest svijest da je zajednica važna, i da se svijest o zajednici postiže malim projektima. Mali projekti koji okupljaju ljude u zajedničkom poslu pomažu povezivanju zajednica kako bi svi shvatili da je promjenu moguće postići.“

Ruralna Škotska postala je mjesto gdje ljudi žele biti i živjeti, umjesto mjesta gdje moramo biti zbog ograničenog izbora ili nedostatka drugih mogućnosti.

Koja su po Vama glavna pitanja, izazovi i mogućnosti ruralnog razvoja u Vašem dijelu Europe i unutar Vaše struke?

Glavni problemi, koji su motivirali zdravstveni pregled Zajedničke poljoprivredne politike EU-a, problemi su na koje se i mi moramo usredotočiti. Primjerice, prioriteti su prilagodba klimatskim promjenama, zaštita bioraznolikosti kao gospodarskog resursa i uporaba obnovljivih izvora energije na najbolji način gdje god se za to pruži prilika.

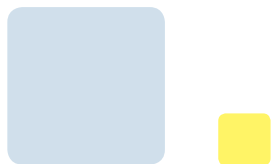
Svi su ti problemi uključeni i u SNH-ovu strategiju djelovanja, a radi se o pitanjima koja iznova uočavam kako na razini politika tako i na razini zajednica. Dobro je da te probleme prepoznaje i zdravstveni pregled ZPP-a jer će na taj način biti osigurana pomoć škotskim poljoprivrednicima i ostalim dionicima u ruralnom području.

Tko, što i na koji način treba učiniti kako bi se odgovorilo na te izazove i kako bi se mogućnosti potpuno iskoristile?

To je važno pitanje, ali dobro je započeti od razvoja suradnje između javnih, privatnih i institucija civilnog društva kako bi pronašle rješenja koja donose stvarne rezultate na terenu.

Sjajno je vidjeti kako partnerski pristup uveden kroz LEADER-ove lokalne akcijske grupe prelazi u EPFRR i aktivnosti I. i II. prioritetne osi. Također moramo priznati da je već prilično učinjeno na tom području i iz toga treba učiti, a ne neprestano "izmišljati toplu vodu".

Organizacija koju bih voljela spomenuti zato što je pomogla razrješavanju nekih velikih problema u ovom dijelu Škotske jest udruženje Euromontana. To paneuropsko udruženje na zanimljiv je način radilo na netržišnim javnim dobrima, a Programom za sjeverna rubna područja zemlje osmišljen je održiv pristup dobivanja goriva iz drvne građe i ekoturizmu.

“...za ostvarenje ciljeva oslanjamo se na ljude u ruralnim krajevima i stoga treba priznati njihov doprinos...”

Što ste naučili radeći na ruralnom razvoju i koja su Vaša tri najvažnija savjeta ostalim stručnjacima u području razvoja?

Moj glavni savjet neće iznenaditi iskusne razvojne stručnjake kao što su vaši čitatelji, ali, po mojem mišljenju, ključan je integrirani pristup ruralnom razvoju. Ekonomski, društveni i ciljevi koji se tiču zaštite okoliša moraju biti u ravnoteži, a povezano s tim jest i upravljanje sredstvima EU-a namijenjenim ruralnom razvoju.

Primjer primjene rečenoga je zabačeno mjesto Applecross u škotskoj regiji Wester Ross. Posljednjih deset godina raspršena zajednica toga mjesta doživjela je veliku promjenu mogućnosti za razvoj. Od sve malobrojnije i sve starije populacije, koja je imala malo više od dvjesto ljudi postala je živahna zajednica s porastom broja stanovnika od 40% u samo jednom desetljeću.

Takav napredak postignut je razvojem pristaništa, ciljanog programa obuke za seoske djelatnosti, razvojem cestovne mreže, raznim zajedničkim šumarskim projektima i potporama za proizvodnju svježe domaće hrane. Sve te aktivnosti financirane su iz raznih izvora, uključujući

sva četiri strukturalna fonda, a kasnije su ti projekti bili temelj drugih poduzetničkih inicijativa u javnom i privatnom sektoru. Treba istaknuti da Applecross savršeno pokazuje kako se pažljivim planiranjem aktivnosti ruralnog razvoja mogu steći velike koristi.

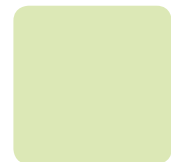
Za mene, ruralno planiranje treba uvijek imati za cilj uključivanje mladih i općenito biti uključivo koliko je god moguće. U pojedinim područjima broj stanovnika raste, ali u drugima i dalje postoji generacijski jaz, to jest ispodprosječan broj osoba u dobi od 18 do 35 godina. University of the Highlands and Islands traži načine kako taj problem riješiti, a inicijative, poput predsjednika mladih u lokalnim samoupravama brdskih područja, počet će se brinuti za pitanja koja su im važna pa će im ostanak u ruralnim područjima biti privlačniji.

Konačno, mislim da moramo postati bolji u formalnom priznavanju goleme količine volonterskog rada i zalaganja koji su uloženi u ostvarenje zamisli u zajednici. Bez toga, mnoga se poboljšanja u zajednicama ne bi dogodila.

Na primjer, trenutačno radim s udrugom za šume u okolici Ivernessa. Njihov projekt uključuje značajan razvojni plan za upravljanje šumama, poboljšanje slatkovodnih staništa, upravljanje livadama, stvaranje putova, interpretaciju i stvaranje infrastrukture za posjetitelje. Izračunali smo da dobrovoljni rad nosi ukupnu vrijednost od 25 tisuća EUR, a dio je cijelog projekta vrijednog 235 tisuća EUR. Ovaj izračun ne uključuje ni trud ni vrijeme koje je uloženo u izradu plana projekta, uključivanje zajednice i osiguravanje sredstava. Za ostvarenje ciljeva oslanjamo se na ljude u ruralnim krajevima i stoga treba priznati njihov doprinos.

A. BRYAN

© PIERRE FLEURANT

Čuvanje seoske kulture u francuskoj regiji Auvergne

Gospodin Samuel Houdemon radi kao stručnjak za ruralni razvoj u francuskoj regiji Auvergne, gdje živi s obitelji u Diennu. Okruženo planinama, na nadmorskoj visini od 1150 metara, njihovo selo ima oko 250 stanovnika.

Potpora ruralnom razvoju kroz njegov rad u područnom LAG-u na takvom terenu predstavlja poseban skup izazova i mogućnosti za koje je Samuel vrlo zainteresiran. Kao magistar poljoprivrednog inženjerstva svjestan je uloge koju poljoprivreda i šumarstvo igraju u potpori lokalnoga ruralnog gospodarstva, koje također koristi turističke vrijednosti, atrakcije za posjetitelje i vještine lokalne zajednice.

Iskonski okoliš i krajolici koji oduzimaju dah i dalje su glavni resursi za ruralni razvoj, a metode održivog razvoja uključene su u Samuelov rad s više od sto lokalnih zajednica na području lokalne akcijske grupe Saint Flour Haute Auvergne.

Financiranjem iz EU-a i dalje se pruža potpora raznolikom ruralnom razvoju u takvom rijetko naseljenom području. Samuel se raduje novim mogućnostima koje su pružene kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj. Na primjer, posebice želi koristiti sredstva mjera III. i IV. prioritetne osi za podizanje kvalitete života razvojem lokalnog gospodarstva, poboljšanjem pristupa uslugama i unaprjeđenjem potencijala prirodnog okoliša.

Recite nam nešto o zanimljivom projektu ruralnog razvoja na kojem ste nedavno radili.

Već više godina aktivno radimo na tome da se novi ljudi, koji su se nastanili na našem području, osjećaju dobrodošli. Jedna zajednica s kojom sam radio koristila je staru zgradu škole kao centar za posjetitelje. Zgrada je bila prenamijenjena kako bi mogla ugostiti grupe, ali lokalni načelnik je bio svjestan da takva zgrada može koristiti i drugim razvojnim aktivnostima zajednice.

Pomogli smo načelniku i njegovim kolegama pri razmatranju mogućnosti i isplativosti različitih načina korištenja školske zgrade. Odgovor je došao kao poslovni prijedlog kako bi se stvorila nova grupa usluga za posjetitelje i njihovu djecu. Pomogli smo načelniku pronaći obitelj koja će voditi centar i nakon šest mjeseci priprema, u ljeto 2007. godine, obitelj Lerige doselila se sa svoje dvoje djece. Njihov je novi posao pokrenut i sada pomaže grupama posjetitelja u otkrivanju lokalne hrane, baštine i krajolika regije Canal Aubrac.

Taj projekt nije samo doprinio razvoju raznolikog lokalnog gospodarstva nego je donio i dodatnu zaradu od turizma, a i novi su stanovnici doprinijeli održivosti lokalne zajednice i njezinih usluga. Na internetskoj stranici www.lescolchiques.fr možete doznati više o projektu.

Što Vam je najvrednije ili što Vam pruža najviše zadovoljstva u radu i životu u jednom od ruralnih područja Europe?

Francuska je zemlja u kojoj gustoća naseljenosti veoma varira. Ovdje u regiji Auvergne sretni smo što živimo u brdovitom kraju i koristi nam što smo u blizini seoskog krajolika i njegove prirodne ljepote, čistog zraka te pristupa skijalištima, velikim otvorenim prostorima za šetnje i jahanje, a možemo kupovati i svježa jaja, mlijeko i naš lokalni sir, "salers".

Sretna je okolnost to što su životni troškovi manji nego u gradu, pogotovo su niže cijene zemljišta i nekretnina, ali svjesni smo da su i mogućnosti zapošljavanja manje u ruralnom području. U malim lokalnim zajednicama, međuljudski su odnosi često važniji nego oni profesionalni. Znam da su mnogi u mojoj zajednici toga svjesni i sviđa mi se osjećaj zajedništva koji takva svijest stvara.

Koja su po Vama glavna pitanja, izazovi i mogućnosti ruralnog razvoja u Vašem dijelu Europe i unutar Vaše struke?

Kao glavno pitanje, meni se čini da treba izdvojiti pitanje "ruralne kulture". Stalno se govori o bioraznolikosti i potrebi da se zaštiti prirodna baština, ali imam osjećaj da se često zaboravlja društvena baština. Moja definicija društvene baštine uključuje tradicijska znanja lokalnog stanovništva. Na žalost, svake godine vidim kako sve više te baštine nestaje i bojim se da će seoski život izgubiti dušu ako "urbana kultura" nastavi prodirati u ruralna područja. Moramo zaštititi korijene ruralne kulture i sačuvati društvenu baštinu ruralnih zajednica na isti način na koji štimo bioraznolikost staništa čuvanjem autohtonih vrsta.

Što se tiče izazova iz vašeg pitanja, mislim da svi u ruralnim područjima moraju ostati otvoreni za nove ideje i spremni razmatrati različita mišljenja i stajališta različitih ljudi. Postoji mnogo dionika i svi imaju pravo glasa u ruralnim područjima, na primjer, lokalne obitelji, turisti, novi doseljenici, političari i drugi. Svi moraju poštovati tuđe prioritete i ako to uspijemo, možemo nastaviti s razvojem koji će promicati jednakost i učinkovitost.

Drugi glavni izazov nastavlja se na prvi, a odnosi se na sposobnost lokalnih zajednica da budu dugoročno održive kroz održivo gospodarstvo i osiguranje visoke kvalitete života, kako za stanovnike tako i za posjetitelje. Održavanje snažnog i održivog poljoprivrednog sektora za moje područje ostaje najvažnije jer su obitelji koje se bave poljoprivredom i šumarstvom temelj života u lokalnoj zajednici.

Naši poljoprivrednici i šumari i dalje generiraju nova radna mjesta za lokalnu zajednicu i uređuju okoliš koji privlači turiste, usprkos povećanoj konkurenciji na tržištu na kojem djeluju, a njihove obitelji stvaraju potražnju za lokalnim uslugama i održavaju tradicionalne oblike seoskog života. Ti činitelji ukazuju na važnost odgovaranja na probleme s kojima se suočavaju naši poljoprivrednici i šumari.

Što se tiče mogućnosti za ruralni razvoj u našem području, rekao bih da postoje tri glavne vrste. Ne iznosim ih posebnim redosljedom, ali počnimo od prve, koja se odnosi na mogućnosti za razvoj koje potječu iz okoliša. One uključuju i prisutnost prirodnih resursa (vode, šuma i vjetrova) i područja koja su posebna po svojoj bioraznolikosti ili krajoliku i koja mogu koristiti raznolikom socio-gospodarskom ruralnom razvoju.

Također mislim da postoji kultura koja nudi značajne razvojne mogućnosti. U svijetu 80% ljudi živi u velikim gradovima kojima dominira bezlična i urbana kultura, dok ruralna područja nude zanimljivu alternativu, raznolikost koja će i ubuduće privlačiti velik interes i potrošnju, koja dolazi s njim, s velikog i bogatog urbanog tržišta. Stoga, ekonomski je opravdano gajiti kulturu naših ruralnih područja.

Posljednja, ali ne i najmanje važna, je mogućnost za razvijanje drugačijeg načina razmišljanja, što je vrlo važno za naše selo. Današnji seoski prostor ima potencijala preuzeti ulogu buduće avangarde i u njemu možemo izgraditi nov model društva u kojem ljudi, priroda i razvojne aktivnosti mogu održivo supostojati. Održavanje takvog inovativnog razmišljanja ključno je za budućnost seoskih krajeva.

Tko, što i na koji način treba učiniti kako bi se odgovorilo na te izazove i kako bi se mogućnosti potpuno iskoristile?

Što se tiče otvorenosti, postoji velik prostor za napredovanje i izgradnju na ovom području, i na otvorenosti moraju raditi svi dionici ruralnih područja, uključujući političare, zakonodavce, stanovnike ruralnih područja, tvrtke i obrte i pružatelje usluga. Mislim da Europa mora odigrati svoju ulogu u tom procesu poticanjem inicijativa za suradnju, kao što ih potiču neke od mjera EPFRR-a, što će pomoći u stvaranju kapaciteta i pozitivnog pristupa partnera u ruralnom razvoju.

Rješavanje pitanja, poput dugoročne održivosti stanovništva u ruralnim područjima, mora podrazumijevati izbjegavanje koncentriranja resursa unutar ograničenih centara. Politike prilagođene urbanom stanovništvu ne odgovaraju potrebama ruralnih područja, a posebno treba povest računa o tome da politika ruralnog razvoja odgovara specifičnim potrebama ruralnih područja.

Svjestan sam da EPFRR cilja upravo na to i mislim da se može mudro iskoristiti ako:

- uspije u uključivanju lokalnih dionika u razvoj i stvaranju praktičnih mjera i strategija za potporu ruralnom razvoju
- osigura prioritetni status poduzećima u ruralnim područjima, posebice malim i srednjim poduzećima, koja se nalaze u područjima s hitnom potrebom za potporama održivom razvoju
- ohrabruje ili potiče više ulaganja privatnog sektora u projekte ruralnog razvoja
- omogućuje i lokalnim i državnim tijelima vlasti primjenu odgovarajućih pristupa provedbi mjera za upravljanje okolišem i kontroli poslovanja tvrtki, koji postižu svoje primarne ciljeve kroz procedure stvorene za primjenu u ruralnim krajevima, umjesto praćenja strogih procedura.

“...svi u ruralnim područjima moraju ostati otvoreni za nove ideje...”

Što ste naučili radeći na ruralnom razvoju i koja su Vaša tri najvažnija savjeta ostalim stručnjacima u području razvoja?

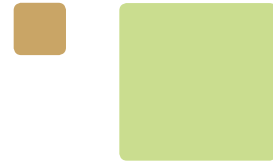
Po mojem iskustvu važno je zapamtiti da politika ruralnog razvoja ne stvara aktivnosti ruralnog razvoja sama od sebe. Politike daju okvir, ali ljudi ih trebaju primijeniti, tako da politike moraju biti usredotočene na ljude.

Hoću reći da politike moraju biti relevantne za trenutačna očekivanja ruralnog stanovništva i dobro oglašene, tako da stanovnici ruralnih krajeva znaju kakve razvojne potpore mogu dobiti, a i zašto se određene aktivnosti podupiru umjesto nekih drugih.

Osim toga, politike moraju računati na to da male seoske zajednice imaju ograničene izvore ljudske energije za razvojne aktivnosti. Ova energija ima beskrajni potencijal, ali mora se kontrolirano koristiti kako se ne bi koristila previše i tako postala neučinkovita.

Napokon, savjetovao bih da uvijek:

- što više razgovarate s lokalnim zajednicama kako biste ispravno razumjeli stvarnost i izazove s kojima se suočavaju vaši korisnici. Tako ćete stvoriti projekte i mjere koje u praksi najbolje odgovaraju ruralnim područjima Europe
- iako ste stručnjaci za ruralni razvoj, ostanite skromni
- rezultate ruralnog razvoja ocjenjujte uzimajući u obzir važnost dobrobiti seoskih zajednica i postizanje visoke vrijednosti za novac poreznih obveznika.

© MARIE JULIE FILIPPINI

Zdravstveni pregled Zajedničke poljoprivredne politike: odgovor na suvremene izazove u ruralnom razvoju

Zdravstveni pregled Zajedničke poljoprivredne politike Europske unije nadovezuje se na prijašnje unaprjeđenje financijskih paketa potpore poljoprivrednicima u EU-u i europskim ruralnim krajevima. Nastavlja se na kompleksan i ponekad prijeporan proces preusmjeravanja poljoprivrednih fondova na aktivnosti integriranog ruralnog razvoja. Uočeni su i najvažniji izazovi na koje suvremena politika ruralnog razvoja treba odgovoriti.

Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) Europske unije raspolaže s godišnjim proračunom od oko 55 milijardi EUR, što je oko 40% trenutnog ukupnog proračuna EU-a. Ta politika datira iz 1960-ih, kada je uvedena kako bi potpomogla poljoprivrednu proizvodnju, osigurala dostatnost zaliha uz prihvatljivu cijenu za europske kupce i pružila odgovarajući životni standard poljoprivrednicima.

S obzirom na postavljene ciljeve možemo smatrati da je ZPP bio općenito uspješan. No, njegovi uspjesi doveli su do nekih neplaniranih posljedica kao što su viškovi poljoprivrednih proizvoda što je dovelo do poremećaja na svjetskom tržištu hrane.

Reforme Zajedničke poljoprivredne politike

Gore opisani problemi potaknuli su temeljne reforme ZPP-a potkraj prošlog stoljeća. Mliječne kvote uvedene su u osamdesetima, a MacSharryjeve reforme iz 1992. godine doprinijele su otvorenosti poljoprivrednog tržišta. Sporazum Agenda 2000 nastavlja se na reforme i donosi inovacije u politikama: smanjivanje subvencija za cjenovne potpore, uvođenje izravnih plaćanja i nova integrirana politika ruralnog razvoja, koja postaje poznata kao drugi stup ZPP-a.

Nazivlje Zajedničke poljoprivredne politike

Stupovi ZPP-a ZPP se sastoji od dva skupa politika. Te cjeline zovu se stupovi i često ih se spominje kao prvi stup i drugi stup ZPP-a ili kao stup 1 i stup 2. Svaki stup ZPP-a sadrži poseban skup politika.

Prvi stup Tržišno cjenovna politika obuhvaća izravna plaćanja poljoprivrednicima i mjere organizacije poljoprivrednog tržišta. Većina plaćanja iz prvoga stupa financira se izravno iz središnjeg proračuna EU-a.

Drugi stup Odnosi se na politiku ruralnog razvoja EU-a. Uključuje potpore aktivnostima koje jačaju konkurentnost ruralnih područja i unaprjeđuju okoliš, podižu kvalitetu života i povećavaju diverzifikaciju gospodarskih aktivnosti u ruralnim područjima. Isplate iz drugog stupa sufinanciraju se iz sredstava svake zemlje članice.

Izravna plaćanja Odnose se na plaćanja izravno poljoprivrednicima u okviru prvog stupa ZPP-a kao podrška njihovim prihodima. Plaćanja kompenziraju niže cijene koje su posljedica smanjenja cjenovnih potpora.

Cjenovne potpore Instrumenti prvog stupa ZPP-a koji podižu cijene poljoprivrednih proizvoda iznad razine cijena na svjetskom tržištu.

Razdvajanje (potpora od proizvodnje) Proces uklanjanja izravnih veza među potporama za poljoprivredna gospodarstva i proizvodnje određenih kultura kako bi poljoprivrednici imali više slobode pri izboru vrste proizvoda kojeg proizvode.

Modulacija Mehanizam unutar ZPP-a koji prenosi sredstva iz izravnih plaćanja prvog stupa u mjere ruralnog razvoja drugog stupa. Odnosi se na izravna plaćanja za poljoprivrednike u iznosu većem od 5 tisuća EUR godišnje. Od većine novih zemalja članica očekuje se da modulaciju počnu primjenjivati 2012. godine.

Višestruka sukladnost Instrument ZPP-a koji zahtijeva da se poljoprivrednici ponašaju u skladu sa standardima o sigurnosti hrane, zdravlju i dobrobiti ljudi i životinja, zdravlju bilja i kvaliteti okoliša. Višestruka sukladnost odnosi se na sve poljoprivrednike koji primaju izravna plaćanja, a ako se utvrdi nepoštovanje pravila, plaćanja se smanjuju ili ukidaju.

Gospodarski, i sve više društveni razvoj i briga o zaštiti okoliša utjecali su na razvoj ZPP-a proteklih desetljeća. Sve to pomoglo je stvaranju politika za poticanje konkurentnosti poljoprivrede i promicanje tržišno orijentirane, okolišno održive poljoprivrede, kao i za jačanje integriranog pristupa ruralnom razvoju.

Temelj nedavnih reformi bilo je smanjivanje cjenovnih potpora, povećanje izravnih potpora prihodima poljoprivrednih gospodarstava te razdvajanje potpora od proizvodnje. Takav pristup omogućuje osnaživanje poljoprivrednog tržišta

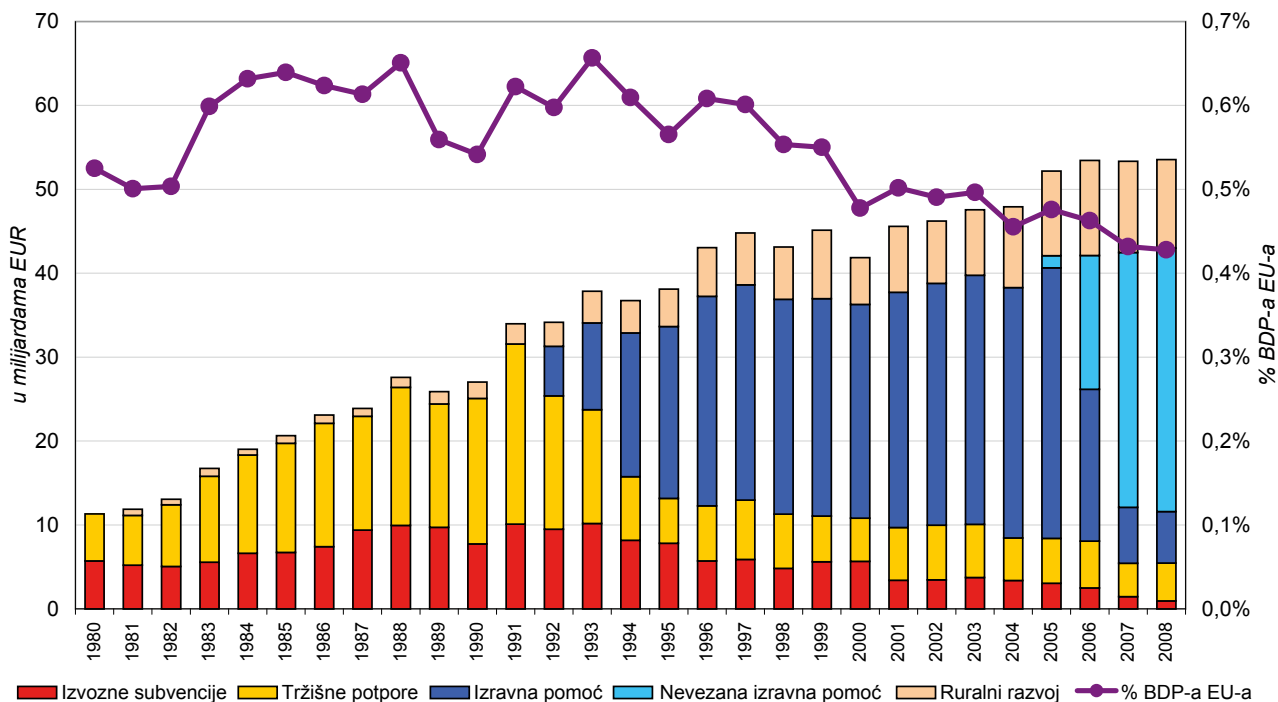
EU-a i umanjuje ili dugoročno eliminira posljedice narušavanja trgovine i tržišta.

Usporedno s tom promjenom paradigme drugi stup je postupno dobivao na važnosti šireći djelokrug ZPP-a uključivanjem mjera za ruralni razvoj. Grafikon 1 prikazuje promjene u prioritetima ZPP-a između 1980. i 2008. godine.

Grafikon 1 prikazuje kronologiju reformi ZPP-a. U 2007. godini Europska komisija usvojila je i zadnji pregled potrošnje ZPP-a u priopćenju naslovljenom "Pripremanje zdravstvenog pregleda

reformi ZPP-a". Zdravstveni pregled bio je usmjeren istraživanju potreba za promjenama politike koje bi pomogle pojednostavniti ZPP, poboljšati mogućnost dobivanja novih prilika na tržištu i pripremiti ZPP na nove izazove, kao što su klimatske promjene, upravljanje vodama i energija biomase.

Grafikon 1. Kronologija troškova ZPP-a, 1980. – 2008. (u milijardama EUR i u % BDP-a EU-a)

Zdravstveni pregled Zajedničke poljoprivredne politike

Europska komisije istaknula je u spomenutom priopćenju da cilj zdravstvenog pregleda "nije bio iznova otkriti ili ponovno reformirati Zajedničku poljoprivrednu politiku, nego procijeniti djeluje li na najbolji mogući način u proširenoj Europskoj uniji i u promjenjivom međunarodnom okruženju. Dakle, zdravstveni pregled nije ključna reforma nego pokušaj da se ZPP preciznije usmjeri i modernizira".

Tijekom priprema za sporazum o zdravstvenom pregledu ZPP-a, povjerenica Fischer Boel navela je glavne ciljeve usmjeravanja i modernizacije:

- sposobnost europske poljoprivrede da odlučno odgovori na signale tržišta, pogotovo kada ti signali govore da svijet treba više hrane
- potreba pružanja primjerene vrste potpora poljoprivrednicima kako se krize ne bi pretvorile u katastrofe poljoprivredne proizvodnje
- stvaranje prikladnih rješenja za ključne probleme razvoja, primjerice klimatske promjene.

Ovi komentari podupiru mišljenje da zdravstveni pregled nije potpuna promjena ZPP-a nego proces detaljnog podešavanja i prilagodbe postojećih pristupa. U tom procesu postojala je prilika za osvrt na prijašnje reforme, a u Europskoj komisiji provedene su opsežne konzultacije. Nalazi konzultacija pokazali su širok opseg različitih očekivanja od ZPP-a, kako u zemljama članicama tako i među dionicima ruralnih područja pojedinih zemalja.

Mnoge organizacije poljoprivrednika snažno su se založile da promjene ne budu dramatične ili velike, a njihov glas odjeknuo je i u pojedinim članicama, poput Njemačke i Francuske. Također je iznesen zahtjev za pojednostavljenjem administrativnih procedura vezanih za višestruku sukladnost kao i strah da bi potpuno razdvajanje potpora od proizvodnje moglo dovesti do napuštanja poljoprivrednog zemljišta te potpunog nestajanja poljoprivredne proizvodnje u pojedinim područjima.

Grupe lobista za očuvanje okoliša jednako su se snažno zauzele za prebacivanje sredstava ZPP-a iz poljoprivrede u potpore za zaštitu okoliša i stvaranje javnih dobara kroz drugi stup Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR). I druge organizacije uključene u ruralni razvoj založile su se za veće promjene ZPP-a.

Sporazum o zdravstvenom pregledu ZPP-a

Europski ministri poljoprivrede postigli su 20. studenog 2008. godine politički sporazum o zdravstvenom pregledu ZPP-a. Rezultati sporazuma doveli su do ključnih amandmana vezanih za politiku ruralnog razvoja EU-a. Oni među ostalim uključuju:

- povećanje udjela modulacije iz prvog stupa u drugi stup
- usmjeravanje moduliranih sredstava na prioritetna pitanja nazvana "novi izazovi", pitanja koja se odnose na klimatske promjene, obnovljivu energiju, upravljanje vodama, bioraznolikost (uključuje i potporu inovacijama) i restrukturiranje mljekarskog sektora.

Europski plan za gospodarski oporavak EU-a iz ožujka 2009. godine stvorio je dodatni izazov pristupa širokopojasnom internetu u ruralnim područjima, a kombinacija tog i drugih amandmana znatno će utjecati na aktivnosti Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. Na primjer, povećana modulacija osigurati će nova sredstva za prioritetne osi EPFRR-a u sklopu drugog stupa, a dodatnih 1,5 milijardi EUR usmjereno je u EPFRR za potporu internetskom umrežavanju seoskih područja i odgovaranju na nove izazove.

Koristi od Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj

Svaka od četiri prioritetne osi drugog stupa EPFRR-a može primiti sredstva koja su prenamijenjena iz prvog stupa kroz modulaciju. Odluke o tome kako će novac biti raspoređen na različite osi i njihove mjere ruralnog razvoja ostaju na zemljama članicama.

Svi dionici ruralnog razvoja svjesni su potrebe za velikim investicijama u poljoprivredu i šumarstvo kako bi se odgovorilo na nove izazove. I. prioritetna osi sadrži neke od investicijskih mjera, kao i subvencije mladim poljoprivrednicima i posebne tranzicijske potporne mjere za poljoprivredna gospodarstva koja su u procesu restrukturiranja.

Europska komisija predložila je sljedeće indikativne tipove aktivnosti u okviru mjera I. prioritetne osi za koje se modulirana sredstva mogu koristiti:

- unaprjeđenje korištenja dušičnih gnojiva (npr. smanjenom potrošnjom i specijaliziranom opremom) i bolje skladištenje gnojiva
- poboljšanje energetske učinkovitosti (uporabom građevnih materijala koji smanjuju gubitak topline)
- preventivni mehanizmi protiv učinaka ekstremnih klimatskih nepogoda (primjerice, instaliranje mreža protiv tuče)
- prevencija poplava i mjere za upravljanje vodama (npr. projekti zaštite od poplava na obali i u unutrašnjosti)
- obuka ili korištenje savjetodavnih usluga za pomoć u suočavanju s novim izazovima.

Najviše sredstava EPFRR-a očekuje se da će biti iskorišteno u okviru II. prioritetne osi s ciljem suočavanja s klimatskim promjenama, upravljanja vodama i očuvanja bioraznolikosti. Međutim, ranije navedene aktivnosti u okviru I. prioritetne osi pokazuju da je najbolje odgovoriti na izazove usklađenim višesektorskim i horizontalnim pristupom ruralnom razvoju.

Europska komisija predlaže sljedeće aktivnosti za modulirana sredstva pod II. prioritetnom osi:

- metode upravljanja zemljištem – primjerice, korištenje primjerenih metoda obrade, uzgoj međusjeva ili rotacija različitih kultura
- bolja učinkovitost uporabe dušičnih gnojiva
- promjena uporabe zemljišta – npr. uspostava stalnog zemljišta na ugaru (u mirovanju)
- ekstenziviranje stočarstva – npr. smanjenje gustoće stoke i upravljanje travnjacima
- pošumljavanje ili uspostava poljoprivredno-šumskih sustava
- prelazak na otpornije vrste šumskih sastojina
- prevencija šumskih požara i klimatski uzrokovanih prirodnih nepogoda.

Što se III. prioritetne osi tiče teško je predvidjeti koliko će sredstava dobiti mjere za kvalitetu života i ekonomsku diverzifikaciju kao rezultat procesa modulacije. Brojne mjere te prioritetne osi međutim mogu doprinijeti smanjivanju utjecaja na klimatske promjene, širenju uporabe obnovljivih izvora energije, održivom upravljanju vodama i očuvanju bioraznolikosti.

Primjerice, obuka može biti korisna za izgradnju kapaciteta za odgovaranje na nove izazove, poboljšanje ruralne infrastrukture i energetske učinkovitosti kao i za smanjenje rizika od zagađenja. Ekoturizam može doprinijeti očuvanju bioraznolikosti, a inovativan pristup u odgovaranju na izazove može predstavljati priliku za diverzifikaciju gospodarstva.

LEADER-ova prioritetna os nije izrije- kom spomenuta u indikativnoj listi mjera Europske komisije za prilagodbu klimatskim promjenama, uporabu obnovljive energije, kvalitetu voda ili bioraznolikost. Međutim, lokalne akcijske grupe (LAG) se potiču da razvijaju suradnju među onima iz javnog, privatnog i civilnog sektora koji mogu doprinijeti rješavanju nekog od četiri glavna izazova. Za provedbu tih aktivnosti mogu koristiti dodatna sredstva.

LAG-ovi zbog svojeg položaja imaju priliku isprobavati nove pristupe u uspostavljanju veza između izazova i proizvodnih i prodajnih lanaca

u prehrambenoj industriji. Novi pristupi moći će koristiti prijašnja iskustva LEADER-a pri stvaranju sinergija u suradnji na regionalnoj i međunarodnoj razini.

Zaključci zdravstvenog pregleda

Zdravstveni pregled ZPP-a sada je prihvaćen i više nije samo prijedlog politike. Sporazum je pokazao da on nije priprema za veće ili nove reforme ZPP-a nego poboljšanje starih reformi iz 2003. godine.

Tijekom razgovora o zdravstvenom pregledu izašlo je na vidjelo mnogo očekivanja, a konačni sporazum je kompromis. Sporazum možda nije ispunio očekivanja svih dionika, ali svakako nije loš koliko su neki strahovali.

Politička stvarnost uzeta je u obzir, a glavni je učinak zdravstvenog pregleda na dionike ruralnoga razvoja EU-a usredotočenost na temeljna pitanja, koja treba rješavati odmah, a ne u budućnosti,

kada će to biti zahtjevnije. Izrazite klimatske promjene, zdravstvena opasnost od vode loše kvalitete, neodrživo oslanjanje na fosilna goriva i gubitak vrijedne bioraznolikosti rastući su problemi koji utječu na sve više ljudi i zahtijevaju sve brži odgovor.

Zdravstveni pregled ZPP-a iz 2008. godine osigurava dodatne mogućnosti i prilike iz najvećeg proračuna EU-a koje će pomoći ruralnom razvoju da doprinese rješavanju problema koji muče EU u cjelini. Dodatne aktivnosti za sve četiri prioritetne osi EPFRR-a također će pomoći održivosti i gospodarskom rastu ruralnih područja.

Sada glavni izazov očekuje zemlje članice, koje trebaju vizionarski i mudro iskoristiti nova sredstva za ruralni razvoj kako bi odgovorile na rastuće potrebe svojih sadašnjih i budućih građana.

Rezultati zdravstvenog pregleda ZPP-a iz studenoga 2008. godine između ostalog uključuju:

- stope modulacije rasti će u četiri navrata do 2013. godine, do ciljane stope od 10%
- novi su izazovi, na koje treba odgovarati povećanim moduliranim sredstvima, klimatske promjene, obnovljivi izvori energije, upravljanje vodom i bioraznolikost
- inovacija povezana s tim izazovima podržat će se u slučajevima kada se mogu dokazati poveznice s primarnom proizvodnjom ili prehrambenom industrijom
- mladi poljoprivrednici moći će koristiti veće investicijske limite
- razdvajanjem izravnih potpora i izravnih potpora prihodima poljoprivrednika i dalje će se smanjivati povezanost izravnih plaćanja i proizvodnje; većina izravnih plaćanja bit će potpuno nevezana do 2013. godine
- javna intervencija u obliku otkupa bit će manja i koristit će se samo kao sigurnosna mjera u krizama kako ne bi stalno utjecala na tržište
- kvote za proizvodnju mlijeka povećavati će se do 2013. godine kako bi se sektor pripremio za ukidanje kvota 2015. godine
- u sektoru mljekarstva postojat će mjere, npr. posebne subvencije za ulaganja
- unutar EPFRR-a osmislit će se posebna mjera kako bi se podupirao razvoj poljoprivrednih gospodarstva koja se restrukturiraju
- sva neupotrijebljena sredstva prvog stupa mogu se prenijeti u drugi stup po izboru zemalja članica.

Tema rasprave: ruralni razvoj

Proširenje Europske unije: nova karta ruralne Europe

Proširenje EU-a stvorilo je mnoge nove prilike i izazove za europsku politiku ruralnoga razvoja, koja sada pokriva mnogo veće područje i podupire mnogo brojniju populaciju nego ikada.

Proširenje EU-a povijesno je postignuće koje se i danas nastavlja. Ulazak deset novih zemalja članica u 2004. godini, a potom Rumunjske i Bugarske u 2007. godini, označava važan trenutak u razvoju Europske unije.

Uključenjem tih dvanaest novih članica tržište EU-a proširilo se s više od 106 milijuna novih kupaca, a korištena poljoprivredna površina za 44%. Sada je u Europskoj uniji u poljoprivredi zaposleno oko 9 milijuna ljudi više nego u 2003. godini.

Primjena zajedničke Politike ruralnoga razvoja na novoj karti ruralne Europske unije prepuna je novih izazova, ali jednako tako pruža mnogo novih prilika.

Odgovaranje na potrebe ruralnih područja

Stvaranje zajedničkog sustava podrške koji je sposoban odgovoriti na izazove ruralnog razvoja jedan je od prvih izazova za kreatora politika u novim zemljama članicama, ali i u starijim zemljama članicama. Rješenje se našlo u prilagodljivosti Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR). On je strateški okvir unutar kojega zemlje članice mogu birati između različitih razvojnih mjera u skladu sa svojim nacionalnim i regionalnim potrebama.

Budući da nove članice imaju drugačiju povijest, njihova su ruralna područja često nerazvijena i imaju snažnu potrebu za razvojnim mjerama. To je prepoznato i znatna sredstva iz EPFRR-a namijenjena su za njihove programe ruralnog razvoja (PRR).

Ta sredstva namijenjena su za akutne razvojne probleme, povezane s: nedostatnošću osnovne infrastrukture, potrebom za znatnijim ulaganjima kako bi se dostigli standardi EU-a, nezadovoljavajućim uslugama i gospodarskom diverzifikacijom. Ostali su izazovi povezani s: ekstenzivnim, tradicionalnim načinima proizvodnje i krajolicima te sa zahtjevima EU-a za održivim upravljanjem bogatom bioraznolikošću zemalja članica. Sva ta pitanja vezana uz ruralni razvoj izraženija su u novim zemljama članicama.

Sredstva programa ruralnog razvoja namijenjena su rješavanju problema, a sami PRR-ovi predstavljaju prve integrirane grupe aktivnosti politike ruralnoga razvoja u većini novih članica. Uvođenje novog inovativnog strateškog okvira za potporu ruralnim područjima jedna je od glavnih nemonetarnih koristi koju donosi i stvara politika ruralnoga razvoja EU-a nakon ulaska u članstvo.

Tijekom stvaranja važeće politike ruralnog razvoja EU-a posebna pozornost bila je posvećena tome da se osigura potrebna širina mjera EPFRR-a kako bi odgovorile na prije spomenute razvojne izazove u novim zemljama članicama. Posebni alati PRR-a ponuđeni su za prijelazne mjere u obliku potpora polusamoopskrbnim gospodarstvima koja se restrukturiraju i uspostavi grupa proizvođača. Rumunjska i Bugarska također su primile posebne potpore za savjetodavne usluge i savjetodavne službe za poljoprivrednike, kao i za izgradnju kapaciteta kroz LEADER-ovu prioritetnu os.

Mladi poljoprivrednici

Nadalje, programi ruralnoga razvoja pomažu rješavanju i drugih važnih potreba zemalja članica, poput pružanja potpore mladim poljoprivrednicima. Općenito, ta vrsta potpore ruralnom razvoju nije prije bila ponuđena u tim zemljama. Nova sredstva za mlade poljoprivrednike iz PRR-a predstavljaju odskočnu dasku pri pokretanju posla i prevladavanju financijskih prepreka koje se mogu pojaviti pri preuzimanju poljoprivrednog gospodarstva.

Takve potpore u EU-u također promiču poljoprivredu i ostale aktivnosti u ruralnim područjima kao atraktivne smjerove profesionalnog razvoja za mlade ljude. Potpore postaju prijeko potrebne zbog masovnog odlaska mladih ljudi, koji je od 2004. godine velika prijetnja održivosti ruralnih zajednica. III. prioritetna os PRR-a također može pomoći da se na takve izazove odgovori unaprjeđenjem kvalitete života i diverzifikacijom gospodarstva.

Nadalje, mjere II. prioritetne osi programa ruralnoga razvoja pomažu upravljanju prirodnim resursima i podupiru

cjelokupnu održivost ruralnih područja. Stvaranje radnih mjesta prepoznavanjem zajedničkih dobara (i davanje potpora za njihovo stvaranje ili održavanje) također je relativno nov inovativni pristup u većini novih zemalja članica, a takve su mjere uvedene uglavnom zbog dostupnosti sredstava iz fondova EU-a u pristupnom razdoblju.

Izazovi i prilike

Usprkos poteškoćama s kojima se suočavaju ruralna područja u novim zemljama članicama, dobri su izgledi za budućnost. Skup mjera u okviru PRR-ova koje se mogu financirati iz sve četiri prioritetne osi EPFRR-a otvara prostor za mnogo novih mogućnosti u ruralnom razvoju. One bi pak trebale donijeti mnogo stvarnih koristi za ruralno stanovništvo.

Prilagodljivost i opseg PRR-ova pružaju kreatorima politika i stručnjacima za ruralni razvoj različite alate za usklađeno rješavanje pitanja razvoja i održivosti.

Dakle, pristupanje EU-u nije samo donijelo korist u obliku pristupa novim financijskim sredstvima nego je i otvorilo pristup važnim strateškim politikama za ruralna područja. Takav pristup mogao bi se pokazati i kao najveća dugoročna korist od članstva u Uniji.

Samoopskrbna i polusamoopskrbna poljoprivreda: prioriteti za politiku ruralnoga razvoja EU-a

Gotovo polovica svih poljoprivrednih gospodarstava u današnjoj Europskoj uniji proizvodi gotovo na samoopskrbnoj razini, a četvrtina na polusamoopskrbnoj razini. Ti važni sektori ruralnog gospodarstva zahtijevaju posebnu potporu za razvoj vlastitih snaga i pokretanje održivog razvoja seoskih područja EU-a.

T. HUDSON

Jednostavno rečeno, u samoopskrbnoj poljoprivredi proizvodi se pretežno za potrebe obitelji, s minimalnim viškom koji se prodaje ili razmjenjuje. U polusamoopskrbnoj poljoprivredi proizvodi se više od potreba obitelji, a višak se prodaje i donosi redovne prihode.

Intervencije politika u sklopu programa ruralnog razvoja (PRR) EU-a različite su za te dvije kategorije i zato razlike među njima treba definirati na mjerljiv način.

Općenito, samoopskrbna gospodarstva su ona čija je veličina manja od jedne europske jedinice veličine (EJV). U nekim zemljama to se obračunava u protivrijednosti jednog hektara korištene poljoprivredne površine (KPP). Definicija polusamoopskrbne poljoprivrede, različitica je od zemlje do zemlje, u rasponu od 1 do 8 EJV-a.

Važan sektor

Podaci Eurostata, koji se odnose na svih 27 zemalja članica, pokazuju da je 2005. godine postojalo 14,4 milijuna poljoprivrednih gospodarstava od kojih je 6,7 milijuna zadovoljavalo kriterije samoopskrbne poljoprivrede (manje od 1 EJV). Sljedećih 3,6 milijuna bilo je manje od 5 ha, što znači da su mnoga u kategoriji polusamoopskrbne poljoprivrede.

Mjerenje poljoprivrednih gospodarstava u Europskoj uniji

- **Veličina posjeda** Kategorija Eurostata koja definira površinu poljoprivrednog posjeda. Uključuje površinu koju koristi gospodarstvo, a isključuje bilo kakve površine koje gospodarstvo koristi zajednički s drugima.
- **KPP** Odnosi se na "korištenu poljoprivrednu površinu" odnosno na dio posjeda koji se koristi za usjeve ili stočarstvo.
- **EJV** Odnosi se na "europsku jedinicu veličine", a koristi se za mjerenje ekonomske veličine poljoprivrednoga gospodarstva. EJV se ne temelji na veličini posjeda nego na ukupnoj količini proizvodnje pojedinog gospodarstva. Standardne bruto marže (SBM) izračunate su za svaki od proizvoda, a ukupni SBM gospodarstva je zbroj SBM-a svih proizvoda. SBM se mjeri u eurima, a ukupna vrijednost SBM-a koristi se za izražavanje ekonomske veličine gospodarstva. 1EJV = 1200 SBM (ili 1200 EUR).

Isti podaci Eurostata govore da su samoopskrba poljoprivredna gospodarstva česta u svim zemljama EU-a osim Danske i Nizozemske. U EU-15 bilo ih je 940 tisuća, ili manje od 17% svih gospodarstava. U EU-12 bilo ih je 5,7 milijuna ili više od 65% svih poljoprivrednih gospodarstava. Većina samoopkrbnih gospodarstava nalazi se u istočnoeuropskim članicama, primjerice u Rumunjskoj, Poljskoj, Mađarskoj, Bugarskoj i Litvi. Broj takvih gospodarstava velik je na jugu u Grčkoj,

Italiji, Španjolskoj i Portugalu. Rumunjska prednjači sa 3 milijuna gospodarstava u kategoriji samoopkrbne poljoprivrede. Slijede Poljska sa 1,4 milijuna, Mađarska sa 557 tisuća, Bugarska sa 416 tisuća i Italija sa 348 tisuća.

U statistikama EU-a ne koristi se pojam polusamoopkrbne poljoprivrede, ali broj gospodarstava manjih od 5 ha pokazuje da je znatan broj takvih posjeda u Italiji (923 tisuće), Rumunjskoj (850 tisuća),

Grčkoj (480 tisuća), Španjolskoj (457 tisuća), Poljskoj (357 tisuća), Francuskoj (108 tisuća) i Bugarskoj (95 tisuća). Sve druge članice imaju određen broj takvih gospodarstava.

Trendovi Eurostatovih podataka pokazuju da se broj posjeda manjih od 5 ha smanjuje u većini zemalja članica, osim na Cipru, Malti, u Poljskoj i Sloveniji.

Taj silazni trend može se objasniti okrupnjivanjem posjeda i njihovim pretvaranjem u ozbiljnije tržišne takmace. Ipak ukupan broj posjeda koji se koriste za samooposkrbnu i polusamooposkrbnu poljoprivredu i dalje je vrlo velik i predstavlja važan sektor za potpore ruralnom razvoju jer su takva gospodarstva:

- dom za oko 10 milijuna obitelji, koje čine velik dio ruralnih zajednica u domicilnim područjima
- jedini ili glavni izvor prihoda za obitelj
- mali poljoprivrednici upravljaju značajnim površinama zemlje (na primjer, 63% KPP-a u Rumunjskoj)
- doprinose ponudi hrane u lokalnom i nacionalnom gospodarstvu; dio tog doprinosa ulazi u sivu ekonomiju, ali takvi izvori hrane često služe ne samo obitelji na gospodarstvu nego i njihovim susjedima i široj obitelji, uključujući one koji trenutačno žive u gradovima
- malo utječu na okoliš i pomažu održivosti krajolika i bioraznolikosti staništa velike prirodne vrijednosti.

One koji žive na takvim gospodarstvima stoga ne treba smatrati samo poljoprivrednicima (ili proizvođačima hrane) i stvarnim ili potencijalnim poduzetnicima, nego i važnim upraviteljima europskog zemljišta i stanovnicima ruralnih područja čija je kvaliteta života jedan od ciljeva ruralnoga razvoja.

Glavni problemi

Smanjenje broja malih gospodarstava upozorava na važan problem. Život na malim gospodarstvima tradicija je generacijama, ali sada sve više mlađih članova obitelji sele u gradove ili čak druge zemlje u potrazi za obrazovanjem, poslom i perspektivom.

U Rumunjskoj, na primjer, više od 40% poljoprivrednika starije je od 65 godina. Iseljavanje slabi seoske zajednice i može uzrokovati negativna kretanja. Smanjena populacija vodi gubitku uslužnog sektora, što može još više oslabiti lokalno gospodarstvo i ruralne zajednice. Uz to, gubitak gospodarske i društvene

vitalnosti može uzrokovati prestanak poljoprivredne aktivnosti, što je u nekim područjima prijateljno održanju kvalitete okoliša.

Preokretanje tih negativnih trendova ovisi o aktivnostima koje su usmjerene na: poboljšanje ekonomičnosti poljoprivrednih gospodarstava, stvaranje dodane vrijednosti proizvoda i raznorikih izvora prihoda, poput turizma i drugih usluga, poboljšanje obrazovanja i pristupa modernim objektima i infrastrukturi, poput vodovoda i električna mreže, davanje zajmova malim poduzetnicima i smanjenja udaljenosti od tržišta. Sve su te aktivnosti u djelokrugu potpore politike ruralnoga razvoja.

Odgovori u politikama

Nabrojani izazovi zahtijevaju pomno planiran i usklađen društveni, okolišni i ekonomski odgovor. Politike kojima se odgovara na izazove moraju biti primjerene okolnostima zato što razvojne potrebe polusamooposkrbnih i samooposkrbnih poljoprivrednika variraju u različitim područjima EU-a.

Na primjer, potpore u programima ruralnog razvoja pojedinih zemalja pod utjecajem su raznorikih stilova života, pogotovo kad mala poljoprivredna gospodarstva postoje kao tzv. hobi-farme. To je čest slučaj u zemljama članicama s relativno visokim BDP-om. U tim slučajevima nema potrebe za mjerama za oživljavanje sela jer je malo poljodjelstvo slobodan izbor i obilježje bogatog društva.

Čak i u srednje bogatim zemljama mnogi se bave samooposkrbnom poljoprivredom iz vlastitog izbora, ne potrebe. S druge strane, stanje je mnogo ozbiljnije kada stariji, neobrazovani stanovnici ruralnih područja nemaju drugog izbora nego živjeti i proizvoditi na razini samooposkrbne ili polusamooposkrbne poljoprivrede, koja ih često ostavlja unutar granica siromaštva.

Rješavanje takvih pitanja nije uvijek jednostavno, a skrivene prepreke mogu spriječiti seljake da izađu iz siromaštva. U praksi se to očituje u činjenici da je samooposkrbna poljoprivreda često isključena iz sustava potpora programa ruralnog razvoja iz I. prioritetne osi Europskoga poljoprivrednog

fonda za ruralni razvoj. Takve potpore ciljaju na poljoprivrednike koji proizvode za tržište, a ne za obitelj.

U nekim slučajevima programi ruralnog razvoja zemalja članica koriste sredstva EPFRR-a iz I. prioritetne osi radi povećanja proizvodnje samooposkrbnih farmi. To pomaže poljoprivrednicima u razvijanju njihovog ekonomskog potencijala.

S druge strane, i polusamooposkrbni poljoprivrednici mogu koristiti potpore I. prioritetne osi EPFRR-a i to im može uvelike pomoći pri profesionalnom izlasku na tržište. Na primjer, za one iz novih zemalja članica koji su u fazi restrukturiranja pod I. prioritetnom osi postoji posebna mjera.

Sektor polusamooposkrbne poljoprivrede vjerojatno će doživjeti velike promjene. Te su promjene već počele. Razdvajaju se oni koji ulažu, restrukturiraju i stvaraju tržišno održiva gospodarstva i oni koji smanjuju proizvodnju i postaju samooposkrbni poljoprivrednici ili zbog okrupnjavanja poljoprivrednog zemljišta napuštaju poljoprivredu.

Integrirana rješenja

Nema brzog rješenja za razvojne potrebe europskih samoopkrbnih i polusamoopkrbnih poljoprivrednika. Svejedno, u područjima koja su dom mnogim takvim poljoprivrednicima voditelji PRR-ova svjesni su važnosti primjene cjelovitog pristupa ruralnom razvoju.

Prilagodljivo korištenje mjera svih četiriju prioritetnih osi EPFRR-a može pomoći očuvanju tradicionalnih poljoprivrednih zajednica. Na taj način neki mogu dobiti potpore za izlazak na tržište, a drugi osmisliti alternativne izvore prihoda. Općenito, to će pomoći zajednici pri podizanju kvalitete života.

Primjeri koji slijede pokazuju kako različite integrirane politike uspješno pomažu aktivnosti ruralnoga razvoja za samoopkrbna i polusamoopkrbna poljoprivredna gospodarstva.

Cjeloviti lokalni razvoj male poljoprivredne zajednice u Rumunjskoj

Târnava Mare zajednica je malih poljoprivrednika na visoravnima istočne Transilvanije, sa 23 tisuće stanovnika. Održivost zajednice i okoliš velike prirodne vrijednosti, koje su ti poljoprivrednici stvorili, sada su ugroženi jer mladi neprekidno napuštaju sela u potrazi za boljim životom.

Lokalna zajednica pokrenula je lokalni program ruralnog razvoja 2005. godine s ciljem društvenog, gospodarskog i okolišnog oživljavanja svoga područja i očuvanja prirodnih resursa. Inicijativa ADEPT neprofitna je dobrotvorna organizacija koja promiče poljoprivredni razvoj i zaštitu okoliša. Inicijativa je pripremila ruralni akcijski plan zajednice, koji uključuje prikupljanje sredstava međunarodnih dobrotvornih organizacija i sponzora iz rumunjskoga privatnog sektora.

Tim sredstvima pokrenut je integrirani program lokalnog razvoja, koji je pomogao podizanju kvalitete života, konkurentnosti gospodarstva i stvaranju izvora prihoda izvan poljoprivrednog sektora, istodobno čuvajući bioraznolikost. Ti su ciljevi postignuti sljedećim projektima, kakvi mogu biti važni za ostala područja EU-a u kojima prevladava mala poljoprivreda:

- poljoprivredno-okolišni sporazumi s više od 200 malih poljoprivrednika, usmjereni na održivo upravljanje pašnjacima velike prirodne vrijednosti doveli su do povećanog korištenja vladinih poljoprivredno-okolišnih mjera, od ukupnog broja poljoprivrednika, njih 80% je sa spomenutog područja
- stvaranje lokalne akcijske grupe (LAG), koristeći LEADER-ov

J. POWELL

pristup, koji je kandidat za korištenje sredstva IV. prioritetne osi

- potpora malim prerađivačima hrane i ostalih proizvoda, uključujući sušare za voće i povrće napajane sunčevom energijom
- organiziranje tjedne tržnice u Bukureštu za proizvode iz Târnava Mare
- tečajevi iz higijene proizvodnje hrane i agroturizma za lokalno stanovništvo
- stvaranje lokalnog centra za posjetitelje
- izdavanje vodiča i karata šetačkih smjerova u području
- izdavanje lokalnih novina, koje mještani cijene
- izdavanje i distribucija vodiča među malim poljoprivrednicima i proizvođačima u Rumunjskoj, koji objašnjava higijenu i ostale uvjete koji se moraju poštovati po ulasku zemlje u EU te potpore koje mogu koristiti mali poljoprivrednici i proizvođači.

ADEPT surađuje s Ministarstvom poljoprivrede i nada se da će aktivnosti integriranog ruralnog razvoja, koje se nastavljaju, biti potpomognute novim sredstvima iz EPFRR-a.

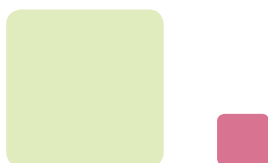
Zajednički pristup proizvodnji sira u Sloveniji

Sjeverozapadni dio slovenskih Julijskih Alpa ima dugu tradiciju stočarstva, koje je uglavnom pregonsko. To uključuje ljetnu ispašu na visinskim planinskim pašnjacima tijekom koje se mlijeko prerađuje u tvrdi sir Tolmin.

Nakon stjecanja neovisnosti 1991. godine i zatvaranja za druga iz doba socijalizma, novi vlasnici pašnjaka odbijaju tradicionalnu proizvodnju sira, dok neki mali proizvođači u planinskim područjima još uvijek proizvode sir na tradicionalni način. Šest takvih stočara udružilo se kako bi ogradili

50 ha brdovitog područja za ispašu iznad sela Kin, gdje drže stado mliječnih krava i telad.

Uspjeli su zajednički skupiti dovoljno sredstava za gradnju objekta za mužnju i novu siranu, primjenjujući tradicionalne i krajoliku prilagođene načine gradnje. Uzimajući u obzir okolnosti u kojima proizvode malih proizvođači sira, ministarstvo im je izašlo u susret i usvojilo pravila dobre higijenske prakse sukladno alternativnim načinima proizvodnje, za razliku od standarda koji se primjenjuju za veće proizvodne pogone u prehrambenoj industriji.

Dodatno zaposlenje malih poljoprivrednika u Irskoj

Znatan dio malih poljoprivrednika u Irskoj zarađuje toliko malo da moraju dobivati socijalnu pomoć države. Ti poljoprivrednici imaju slobodnog vremena za druge poslove, pa su tako ta dva činitelja spojena u inovativnu mjeru irske vlade za zapošljavanje u ruralnim područjima.

“Seoska socijalna shema” dopunjava prihode mnogih malih poljoprivrednika, a oni za uzvrat obavljaju poslove koji koriste lokalnim zajednicama. Program nadzire ministarstvo, a njime upravljaju LAG-ovi u suradnji s jedinicama lokalne samouprave i ostalim nadležnim tijelima.

Tako stvorena radna mjesta uključuju primjerice poslove korisne društvu i okolišu:

- briga za starije
- briga za djecu u grupama prije i poslije nastave
- rad na štednji energije za starije i siromašne
- projekti za unaprjeđenje sela i seoskog krajolika
- održavanje i uređivanje šetnica, koje koriste posjetitelji sela
- održavanje zajedničkih i sportskih prostora
- projekti u neprofitnim kulturnim centrima i centrima za očuvanje baštine.

IRD DUHALLOW

Program osigurava sudionicima cjelogodišnji posao na pola radnog vremena, do 19,5 sati na tjedan. Radni su sati prilagođeni poljoprivrednim djelatnostima, a ako sudionici žele, ugovor mogu produžiti svakih 12 mjeseci. Plaće su sukladne nacionalnim standardima i uz to postoje dodaci za svakog uzdržavanog člana obitelji. Kad poljoprivrednik ne može raditi, u program se može prijaviti supružnik.

Ovaj nacionalni program koristi društvu, gospodarstvu i okolišu. Odličan je primjer kako LAG-ovi i ostale grupe koje rade na ruralnom razvoju mogu provoditi vladine programe šire od samog EPFRR-a i mjera ruralnog razvoja. Program pokazuje učinkovitost od 2004. godine i dobar je primjer drugim ruralnim zajednicama čije male samoopisne ili polusamoopisne poljoprivrednike muči nezaposlenost.

Stvorena su nova radna mjesta, stočari su zaposlili radnika osposobljenog za mužnju i proizvodnju sira kojem povremeno pomaže njegova obitelj. Daljnji rezultati udružene proizvodnje sira uključuju učinkovite metode marketinga uz pomoć LAG-a Severna Primorska. Stvaranje prepoznatljive robne marke sada je važan dio poslovne filozofije malih proizvođača. Njihovi sirevi predstavljaju se domaćim i inozemnim kupcima kao visoko kvalitetni, ekološki, tradicionalni, lokalni, zdravi i prirodni proizvodi.

Primjer integriranog pristupa u Sloveniji pokazuje kako su društvene i gospodarske potrebe malih proizvođača uravnotežene s očuvanjem okoliša što donosi dobrobit za sve u lokalnoj zajednici.

M. DOWER

M. DOWER

Korištenje seoskih resursa u Turskoj

Ulazak Turske u Europsku uniju znatno bi povećao broj malih i samoopkrbnih poljoprivrednika u EU-u. Ruralni trendovi u turskim regijama odražavaju trendove drugih zemalja kandidatkinja s depopulacijom kao glavnom prijetnjom održivosti sela i razvoju.

Uzmimo za primjer selo Bogatepe, smješteno na 2200 metara nadmorske visine na visoravnima regije Kars u sjeveroistočnoj Turskoj. Tu su glavni proizvodi mlijeko, sir i telad, koja se šalje na tovljenje u susjedno selo, na manjoj nadmorskoj visini. Uzgajaju se i guske, čime se najviše bave žene.

Ova zajednica Kurda i Kavkažana broji oko tisuću ljudi ljeti, kada se krave vode na ispašu, a samo petsto zimi, kada su krave u štalama i većina stanovnika seli u gradove.

Posljednjih nekoliko godina zajednica sela surađuje s turskom neprofitnom organizacijom SÜRKAL i Sveučilištem Kapkas iz Karsa kako bi poboljšali seoske objekte i diverzificiranost gospodarstva, koristeći sredstva koja je donirala kompanija koja gradi naftovod Baku-Tbilisi.

Sredstva su pomogla stanovnicima da najbolje iskoriste lokalne resurse i osmisle niz integriranih projekata ruralnog razvoja koji će pomoći održivosti male poljoprivrede.

Novi projekti uključuju: preuređenje štale u siranu prema standardima EU-a; novu sušaru za žito izgrađenu uz volontersku pomoć troje mještana koji studiraju inženjerstvo u Istanbulu; žene su pokrenule posao uzgoja, sušenja i prodaje ljekovitog bilja i začina; novu vijećnicu, koja doprinosi lokalnom identitetu i uslugama.

Istraživanje ruralnih područja

Istraživanje ruralnih područja: glavni partner politici ruralnoga razvoja EU-a

Politika ruralnoga razvoja EU-a ima zadaću pomoći ostvarenju strateških ciljeva Vijeća Europe kako bi Europska unija postala najkonkurentnije i održivo svjetsko gospodarstvo temeljeno na znanju. Istraživači ruralnih područja diljem Europe već uvelike napreduju u postizanju tih ciljeva.

Politika ruralnog razvoja EU-a nastoji potaknuti i pomoći napredak prema održivom rastu i prosperitetu stanovnika ruralnih područja. Ti vrijedni ciljevi ne mogu biti postignuti bez poznavanja konteksta te zahtijevaju točna, ažurna znanja o ključnim čimbenicima kao što su: dinamika u ruralnim područjima, utjecaj politika na konkurentnost i blagostanje ruralnih područja, optimalna struktura institucija za provedbu politika, održivost uporabe zemljišta i mnogih drugih utjecajnih aspekata ruralnog života u Europskoj uniji.

Takva znanja moraju biti i multidisciplinarna i transnacionalna po svojim sastavnim dijelovima, a Europska komisija odigrala je važnu ulogu pri financiranju istraživanja ruralnoga razvoja koje je u skladu s navedenim kriterijima.

Bolje poznavanje ruralnih područja

Brojni slučajevi napretka u seoskom životu plod su istraživačkih studija koje se bave ruralnim prostorom. Ovdje treba spomenuti golem napredak u agronomiji i poljoprivrednom inženjeringu, kao i prepoznavanje ključnih pitanja zaštite okoliša i istraživanja prijedloga za rješavanje niza društvenih problema na selu.

Istraživanje politike razvoja također je pozitivno utjecalo na ruralna područja EU-a, a Glavna uprava za istraživanja Europske komisije provela je studije utjecaja kako bi se vidjelo koji su rezultati istraživanja najviše koristili političari. Među tim studijama utjecaja usredotočenima na ruralni razvoj najviše ocjene dodijeljene su projektu Dinamika ruralnih područja (DORA, Dynamics of Rural Areas), koji je prepoznao cijeli niz bitnih čimbenika koji potiču uspješan razvoj ruralnih područja.

Rezultati istraživanja u sklopu projekta DORA doveli su do skupa preporuka koje su snažno utjecale na oblikovanje današnje politike ruralnoga razvoja EU-a. Istraživači tog transnacionalnog projekta iz Njemačke, Grčke, Švedske i Ujedinjenog Kraljevstva definirali su čimbenike koji određuju mnoge od strateških pristupa koje je usvojio Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR). Vrijedi

istaknuti sljedeće zaključke projekta: postoji potreba za povećanom prilagodljivošću na nacionalnim i regionalnim razinama, moguća je povećana učinkovitost ako se mjera za ruralni razvoj razdvoje od opće poljoprivredne politike, stvaraju se dodatne koristi za stanovnike ruralnih područja ako se djelokrug mjera politika proširi na aktivnosti koje nisu isključivo vezane za gospodarski rast i razvoj.

25 godina podrške ruralnom razvoju

Takvi ishodi govore o važnosti istraživanja ruralnih područja. EU financira takva istraživanja i razvoj tehnologije još od 1984. godine. Većina istraživanja provedena je kroz višegodišnje okvirne programe (OP). Financijska potpora konstantno je rasla proteklih 25 godina, a ruralni razvoj bio je obuhvaćen svakim okvirnim programom kroz niz različitih područja.

Tijekom Četvrtog okvirnog programa, od 1994. do 1998. godine, pokrenut je poseban "Poljoprivredni i ribarski" program (FAIR). Uključivao je potpoglavlje za ruralni razvoj koje je činilo 14 korisnih istraživanja. U Petom okvirnom programu, pitanje ruralnog razvoja bilo je uključeno u sklopu Ključne aktivnosti 5 "Kvaliteta života", a ukupan broj projekata ruralnoga razvoja dosegnuo je 73 istraživanja.

Potpore istraživanjima ruralnoga razvoja bilo je u više poglavlja Šestoga okvirnog programa. Gotovo 50 projekata primilo je potpore, uglavnom u sklopu tema "Održivi razvoj" i "Razvoj politika". Od 1994. do 2006. godine više od 180 milijuna EUR utrošeno je na unaprjeđenje znanstvene podloge za ruralne aktivnosti u EU-u.

Istraživanja u sklopu Sedmog okvirnog programa (OP7)

Trenutačne obveze Europske unije za razvoj Europskog istraživačkoga područja očituju se povećanim proračunom za tekuća istraživanja. Potpore za istraživanja Sedmoga okvirnog programa (FP7), od 2007. do 2013. godine, iznose više od 53 milijarde EUR.

Istraživanje ruralnoga razvoja može se financirati iz proračuna Sedmoga okvirnog programa u sklopu dvaju prioritetnih područja: "Hrana, poljoprivreda i ribarstvo, biotehnologija" (KKBE) i "Društveno-ekonomske znanosti i humanističke znanosti" (SSH). Oba područja imaju proračun od otprilike 2,6 milijardi EUR. Iako su neka istraživanja financirana, većina sredstava ostaje neiskorištena i na raspolaganju je istraživačima iz društvenih, ekonomskih i prirodnih znanosti diljem EU-a i u korist ruralnih područja.

Iako je još u začecima, Sedmi okvirni program već podupire istraživanja pitanja važnih za ruralni razvoj. Dva projekta koja istražuju budućnost ruralnih područja počela su u 2008. godini u sklopu prioritetnog područja SSH. Cilj je projekta utvrditi kako poljoprivredna politika utječe na promjene u ruralnim područjima (više na www.cap-ire.eu). Nalazi istraživanja poslužit će usmjeravanju mjera ruralnog razvoja koje podupiru višenamjenska dobra i usluge (više na www.rufus-eu.de). Treća istraživačka inicijativa Sedmoga okvirnog programa uskoro će početi istraživati metode kojima će pomoći ruralnim područjima pri suočavanju s globalizacijom.

Istraživanje ruralnih područja na djelu

Razvojna politika ruralnih područja EU-a i dalje se suočava s izazovnim zadacima kako se mijenjaju zahtjevi ruralnih zajednica, ali i priroda ruralnih područja. Istraživanje ruralnih područja igra važnu ulogu pri donošenju informiranih odluka o politikama i to je pokazano u odabranim primjerima iz nedavnih istraživanja u nastavku.

Istraživanje klimatskih promjena: smanjivanje emisije stakleničkih plinova iz poljoprivrede

Klimatske promjene jedan su od glavnih izazova za EU i to je potvrđeno tijekom posljednjeg zdravstvenog pregleda Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP). Poljoprivreda je glavni izvor dva važna staklenička plina, dušikova oksida i metana i stoga znatno doprinosi klimatskim promjenama. Smanjenje emisije tih plinova jedan je od ciljeva politike ruralnoga razvoja EU-a, a istraživački projekt Šestoga okvirnog programa bavio se poljoprivrednim metodama koje imaju potencijal za smanjivanje emisije stakleničkih plinova.

Projekt PICCMAT (Politike poticaja za poljoprivredne metode koje ublažavaju utjecaj na klimu) završio je rad na postizanju tri glavna cilja:

- pružanja znanstvenih podataka koji mogu koristiti za oblikovanje razvojne politike vezane za poljoprivredne metode i ublažavanje utjecaja na klimu
- poboljšanja poveznica među donositeljima odluka i znanstvenicima koji se bave klimatskim promjenama i poljoprivredom
- podizanja svijesti europskih poljoprivrednika o utjecaju poljoprivrede na klimu.

PICCMAT-om je upravljao međunarodni konzorcij znanstvenika i konzultantskih organizacija iz Belgije, Škotske, Danske, Nizozemske, Italije, Španjolske, Poljske, Bugarske i Njemačke.

Program je trajao više od dvije godine, a uključio je dubinsku analizu spoznaja o povezanosti poljoprivrednih metoda i ublažavanja utjecaja na klimu. Ispitana je izvedivost i učinkovitost za niz mogućih promjena u tehnikama upravljanja zemljištem.

Metode ublažavanja koje su pokazale dobar potencijal potom su testirane na terenu u različitim europskim poljoprivrednim regijama. Podaci iz terenskih studija iskorišteni su kako bi se ustvrdile prepreke i problemi koji bi mogli spriječiti opće korištenje pojedinih poljoprivrednih metoda. To je omogućilo analizu ublažavanja utjecaja poljoprivrednih tehnika na klimu i određivanje njihova učinka na europskoj razini.

Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja na terenu podijeljeni su i raspravljeni tijekom konzultacija s poljoprivrednicima, udrugama za zaštitu

okoliša i stručnjacima za politike, na razini EU-a i zemalja članica. Konzultacije su uvelike pomogle projektnim partnerima u razvijanju PICCMAT-ovih metoda i preporuka.

PICCMAT-ove metode pokrivaju mnoge vrste poljoprivrednih djelatnosti za različite regije EU-a. Pažljivo su oblikovane kako bi se poljoprivredne mjere za ublažavanje utjecaja na klimu mogle prilagoditi regionalnim posebnostima. Definirane su različite poljoprivredne metode i podaci o njihovom potencijalu za ublažavanje utjecaja na klimu, trošku i isplativosti primjene, korisnim nuspojavama i mogućim kompromisima.

Aktivnosti koje su se razmatrale unutar PICCMAT-a uključuju: uzgoj međusjeka, smanjenu obradu, upravljanje ostacima, ekstenzifikaciju, rotiranje usjeva, optimiranje skladištenja gnojiva, uvođenje travnatih površina u voćnjacima i vinogradima, poljoprivredno-šumarske aktivnosti, optimiranje intenziteta ispaše i obnavljanje ekoloških zemljišta.

Kao dodatak tehničkim preporukama za ublažavanje utjecaja na klimu, projekt je razvio i preporuke za politike. Preporuke

uključuju procjenu postojećih instrumenata ZPP-a kako bi se utvrdilo pomažu li ili sprečavaju smanjenje tog utjecaja. Druge ideje ističu važnost poboljšanja primjene postojećih mjera za okoliš (posebno direktiva EU-a koje se tiču staništa i nitrata). Pojavila se potreba za povećanjem znanja i kapaciteta za ublažavanje utjecaja na klimu kroz poljoprivredne tehnike i testiranje različitih pristupa. Iznesen je i prijedlog za primjereno označavanje proizvoda kako bi se odgovorilo na potrošačke navike.

O tim i drugim preporukama razgovaralo se na PICCMAT-ovu simpoziju u Bruxellesu. Sudionici su se složili da postoji dovoljno znanja kako bi se mjere za ublažavanje utjecaja na klimu počele primjenjivati. Važno je početi primjenjivati promjene "bez isprika" jer ne uzrokuju dodatne troškove, a donose višestruke koristi.

Smatra se da aktivnosti poljoprivrednika treba potaknuti poboljšanim

T. HUDSON

informiranjem i suradnjom. Glavnina promjena u poljoprivrednim sustavima u Istočnoj Europi dogodila se zahvaljujući prilikama za korištenje inovativnih i klimatski pogodnih tehnika u ranoj fazi razvoja.

Velik utjecaj na klimu ima mesna industrija, a naglašena je i važnost potrošačkih navika. Također treba reformirati međunarodne računovodstvene sustave za računanje emisija stakleničkih plinova iz poljoprivrede kako bi bolje pokazivali aktivnosti smanjenja utjecaja na klimu.

Sve PICCMAT-ove preporuke možete preuzeti sa:

http://www.climatechangeintelligence.baastel.be/piccmat/files/PICCMAT_policy_recommendations_final_071008.pdf

Istraživanje obrazovanja u turizmu: uvođenje inovativnih tehnika obrazovanja za poslovanje u seoskom turizmu

I. MORFA

Turizam je glavni izvor prihoda mnogim seoskim područjima u Europskoj uniji. Kvaliteta i kvantiteta turističkih proizvoda i usluga ponuđenih posjetiteljima neprekidno rastu i to uvelike utječe na konkurentnost u tom sektora. Obrazovanje u turizmu ključan je čimbenik u nastojanju da se turistički djelatnici spremno suoče s izazovima kao što su gospodarski rast, zapošljavanje i buduća održivost.

Razvoj znanja i vještina, koje zahtijeva turističko poslovanje, važno je uvrstiti u politike koje potiču ruralni razvoj. U jednom transnacionalnom projektu EU-a provedeno je istraživanje kako bi se osmislile metode za rješavanje nedostataka u obrazovanju u sektoru ruralnog turizma.

Projekt Forestur, financiran programom Europske komisije Leonardo da Vinci, trajao je dvije godine i završio je u listopadu 2008. godine. Provodilo ga je devet institucija koje pružaju podršku poduzećima koja posluju u ruralnim područjima u Mađarskoj, Italiji, Rumunjskoj i Španjolskoj.

Glavni cilj partnerstva bilo je uvođenje novih pristupa obrazovanju u turističkim djelatnostima u različitim ruralnim

područjima. Rezultati pilot-istraživanja upotrijebljeni su za uočavanje čimbenika uspjeha i donošenje općih smjernica koje bi se mogle koristiti u različitim uvjetima razvoja ruralnih područja.

Analiza potreba

U pilot-projekt bio je uključen širok krug zaposlenih u ruralnom turizmu, a rezultati bi trebali koristiti osoblju u turističkom poslovanju, turističkim zajednicama, udruženjima i razvojnim agencijama ruralnih područja.

Dubinska analiza potreba za obukom provedena je u početnom dijelu projekta kako bi se spoznale posebnosti takvih potreba u svakoj zemlji sudionici, a rezultat su bile iscrpne informacije o 102 zaposlena u ruralnom turizmu (28 u Mađarskoj, 22 u Italiji, 26 u Rumunjskoj i 26 u Španjolskoj).

Analiza nije samo ispitala potrebu za stručnim znanjem i vještinama, nego i čimbenike koji utječu na sudjelovanje sudionika u programima cjeloživotnog učenja. Rezultati istraživanja potvrdili su kako u mnogim malim turističkim poduzećima ne misle da im treba dodatna obuka. U

određenom broju poduzeća u ruralnim područjima nisu svjesni komercijalne koristi koja proizlazi iz poboljšanja vještina, a osoblje se nalazi u teškoćama kada treba uskladiti posao i obuku.

Stoga je postalo jasno da bi pohađanje obrazovanja mogao biti problem pa se projektni tim usredotočio na iznalaženje rješenja kojim će izbjeći izolacija ili manjak potpore, što bi moglo uzrokovati ispisivanje iz programa.

Nađeno je hibridno rješenje, koje obuhvaća satove u učionici i učenje preko interneta. Inovativne obrazovne metode također su bile dio pilot-projekta, a ciljale su na održavanje visoke motivacije i razvoja novih vještina.

Teme za obuku odabrane su temeljem analize potreba, a uglavnom su se usredotočile na povećanje uporabe informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u poslovanju. Posebna pozornost usmjerena je na izgradnju kapaciteta IKT-a u agroturizmu, a to uključuje uporabu IKT-a za rezervacije, promociju, marketing, oblikovanje usluga i rekreacijske aktivnosti. Sve to pomoglo je povećanju broja gostiju i produženju vremena boravka.

Metode učenja

Glavna metoda učenja temeljila se na novoj tehnici za sektor ruralnog turizma. Prilagođen je model strukovnog obrazovanja "Fenicia", koji je potekao iz drugog Leonardo da Vinci projekta, a bio je posvećen pomaganju malim poduzećima u maloprodaji.

Primijenjeno istraživanje Forestura orijentiralo se provjeravanje primjerenosti metoda "Fenicia" za sektor ruralnog turizma. Ta je metoda odabrana zato što omogućuje pristup nastavi osobama s posebnim potrebama. Koristi sudionički i motivirajući pristup putem simulacije razgovora. Obuka je provedena učenjem kroz razgovore tijekom više tjedana ili mjeseci. Uloga nastavnika jest pomoć u vođenje takvog razgovora te njegovo poticanje korištenjem aktivnosti osmišljenih tako da pomažu sudionicima u zajedničkom istraživanju postavljenih koncepata.

Ovakav pristup imao je za cilj zaokupljanje interesa i aktivno sudjelovanje sudionika u procesu učenja s obzirom da polaznik treba biti jasan u razgovoru i aktivno koristiti naučeno. Osim očitih

I. MORA

prednosti takvog procesa učenja, koji je mnogo aktivniji, on omogućava predavačima prilagodbe, a time i poboljšanje samog procesa učenja.

Rezultati

Nalazi su potvrdili važnost i učinkovitost obrazovnih metoda projekta "Forestur" za zaposlene u turizmu u ruralnim područjima. Primijenjeno istraživanje i potrebama prilagođena nastava uspjeli su u razvoju znanja, vještina i kompetentnosti poduzeća u sektoru ruralnog turizma.

Taj pristup djelatnicima u sektoru ruralnog turizma pruža mogućnost stalnog obrazovanja i informiranja. Također, tehnike testirane tijekom projekta Forestur lako se prezentiraju i mogu se koristiti

kada jedinice lokalne i regionalne uprave rade na promociji cjeloživotnog učenja u sektoru ruralnog turizma.

Više o projektu možete saznati na www.forestur.net.

Istraživanje energije iz biomase: definiranje mjera politika za poticanje proizvodnje energije iz biomase kao alata za ruralni razvoj

Energija biomase nudi mnoge nove mogućnosti za održivi ruralni razvoj, a nedavni istraživački projekt Šestoga okvirnog programa istraživao je utjecaj politike za energiju biomase EU-a na ruralna područja i poljoprivrednu politiku.

Istraživački projekt pod naslovom AGRINERGY trajao je od svibnja 2007. do listopada 2008. godine. Provelo ga je partnerstvo specijaliziranih znanstvenih instituta iz Njemačke, Belgije, Nizozemske, Poljske i Francuske.

Partneri u istraživanju bili su svjesni ambicioznih ciljeva koje je postavila EU radi povećanja udjela energije korištene iz obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji. Do 2020. godine 20% ukupne energetske potrošnje EU-a treba potjecati iz obnovljivih izvora. U sektoru prometa, do 2020. godine svaka zemlja članica mora koristiti 10% energije iz obnovljivih izvora.

Goriva dobivena iz biomase važna su za postizanje tih ciljeva. Pogodna su za proizvodnju struje, grijanje, hlađenje i kao gorivo za promet.

Istraživači u projektu AGRINERGY bili su odlučni naći najbolji način na koji poljoprivredni i šumarski sektor mogu doprinijeti povećanju korištenja energije biomase u Europi. Postizanje maksimalne proizvodnje energije i dodatnog izvora prihoda za ruralna područja, a da se istodobno pazi na bioraznolikost, zemljišne i vodne resurse, zahtijeva pažljivo planiranje na razini EU-a, kao i na nacionalnoj i lokalnoj razini. To je u skladu s uvjetima i odredbama Direktive o obnovljivim izvorima energije.

Za povoljan razvoj politike važno je i kako je prihvaćena u javnosti, zato što je medijsko praćenje uvoza nekih biogoriva izazvalo zabrinutost zbog monokultura

za biogoriva proizvedenih u tropskim šumama i njihovog snažnog utjecaja na okoliš. Ti čimbenici poslužili su kao temelj za postavljanje ciljeva istraživačkom timu AGRINERGY-a.

Istraživačke aktivnosti

Partneri u projektu AGRINERGY usmjerili su energiju u stvaranje i objašnjava-nje poveznica između politika Europske unije za energiju biomase, Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP), razvoja ruralnih područja i politika EU-a za zaštitu okoliša. To su učinili udruživanjem stvaralaca politika i donosilaca odluka, dionika i stručnjaka u područjima ZPP-a, energije biomase, okoliša i međunarodne trgovine kako bi razvili međusobno razumijevanje i našli zajednički jezik.

Rezultati projekta namijenjeni su informiranju stvaralaca politika u budućnosti

i analizi granica i rizika daljnjeg korištenja biomase na europskoj i međunarodnoj razini. Predviđeno je da održivo povećanje proizvodnje biomase nije štetno za okoliš te da koristi društvu i kao alat ruralnog razvoja.

Sva istraživačka djelatnost provedena u projektu AGRINERGY pažljivo je razmotrena i iscrpno raspravljena na nizu međunarodnih radnih grupa, seminara i konferencija. Razmotrena su sljedeća pitanja:

- Doprinosi li proizvodnja energije iz biomase lokalnoj dodanoj vrijednosti i može li poboljšati budućnost razvoja ruralnih područja?
- Koje su politike primjerene kako bi se osigurala pravedna trgovina biomasom i izbjeglo prekomjerno iskorištavanje prirodnih resursa u zemljama izvoznicama?

- Kako se mjere održivosti proizvodnje energije iz biomase mogu ugraditi u poljoprivrednu, energetska i okolišnu politiku?

Na tim događanjima bili su i predstavnici ministarstava nadležnih za poljoprivrednu i energetska politiku, trgovinska pitanja, ruralni razvoj i zaštitu okoliša pojedinih zemalja članica, kao i predstavnici međunarodnih konvencija, nevladinih organizacija i znanstvenika.

Rezultati su pomogli istraživačima projekta AGRINERGY pri pripremanju različitih sažetaka politika koji sadržavaju tehničke savjete i praktične upute za sljedeća pitanja:

- biomasa i utjecaj na okoliš: strategija ublažavanja negativnih posljedica proizvodnje biomase na okoliš
- biomasa i djelovanje na buduću ruralni razvoj: uvjeti pod kojima energija biomase može doprinijeti zapošljavanju i prilikama za stvaranje prihoda u seoskim područjima
- politika za energiju biomase i odnos prema budućem ZPP-u i pregovorima sa Svjetskom trgovinskom organizacijom.

Više o istraživačkom projektu AGRINERGY na <http://agrinergergy.ecologic.eu>.

Susjedi EU-a: život u ruralnim područjima zemalja kandidatkinja

Tri zemlje kandidatkinje nadaju se postati članicama Europske unije u bliskoj budućnosti, a druge planiraju pristup EU-u kada budu spremne. Te zemlje imaju velike ruralne zajednice i stoga će njihov eventualni ulazak u članstvo vjerojatno snažno utjecati na buduće ruralne politike EU-a.

Europska je unija od osnutka bila predana procesu proširenja s ciljem održavanja strateških interesa u području stabilnosti, sigurnosti i općeg napretka. Tranzicija provedena u Istočnoj i Južnoj Europi donijela je 12 novih zemalja članica i taj broj će rasti kako susjedne zemlje budu tražile priključenje EU-u.

Utjecaji procesa proširenja na politiku ruralnog razvoja EU-a istraženi su na prethodnim stranicama ove publikacije, a iskustva stečena u ruralnim područjima tijekom pristupanja bit će vrlo vrijedna budućim zemljama članicama.

Općenito govoreći, mogućnost povećanja ruralnih područja EU-a pruža nove prilike i postavlja nove izazove za sve. To uključuje pristup novim proizvodima i tržištima, novim korisnicima i kupcima, novim i boljim radnim mjestima, novim i učinkovitijim uslugama kao i novim prilikama za rekreaciju i druge pothvate u ruralnim područjima.

Kandidatkinje za zemlje članice

Očekuje se da će nove zemlje članice biti Hrvatska, Turska i Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija. Te zemlje kandidatkinje, zajedno sa zemljama potencijalnim kandidatkinjama sa prostora tzv. zapadnoga Balkana – Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Kosovom (pod UNSCR 1244/99), Crnom Gorom i Srbijom - jedinstvene su u želji za članstvom. Island je također pokazao interes za članstvo u EU-u.

Terminologija članstva u EU-u

- **Pristupanje EU-u** Proces u kojem zemlja kandidatkinja postaje zemlja članica EU-a. Zemlje koje žele pristupiti EU-u napreduju iz faze u fazu, ali samo kada su svi uvjeti prethodne faze zadovoljeni. Na taj način mogućnost pridruživanja postaje snažna inicijativa za reforme. Politika proširenja EU-a osigurava da pristupanje koristi i EU-u i novim zemljama članicama.
- **Pravna stečevina** Ukupni zakoni EU-a. Uključuje ugovore, politike, pravne odluke poput uredbi, direktiva, odluka i rješenja usvojenih u EU-u. Često se skraćeno naziva "stečevina" (ili "acquis") i sadrži 35 poglavlja koja pokrivaju razna pitanja, uključujući poljoprivredu, šumarstvo i ruralni razvoj.
- **Zemlja kandidatkinja** Zemlja koja je već ispunila početni skup kriterija EU-a u pogledu pravne stečevine poput standarda demokracije, vladavine prava, ljudskih prava, tržišnoga gospodarstva i mogućnosti preuzimanja odgovornosti koje donosi članstvo.
- **Potencijalna zemlja kandidatkinja** Zemlja koja radi na ispunjavanju kriterija navedenih za dobivanje statusa zemlje kandidatkinje.

Proces pridruživanja ovisi o brzini kojom zemlje kandidatkinje provedu potrebne političke i ekonomske reforme. Stoga je još uvijek teško predvidjeti datum ulaska u EU Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije, a još teže zemalja potencijalnih kandidatkinja, no općenito se očekuje da će ulazak Turske biti duži proces s obzirom na opsežne reforme, pogotovo u ruralnim područjima. U svakom slučaju, postoji nada da će Hrvatska sa svojom bogatom bioraznolikošću i snažnim turističkim sektorom uspjeti dobiti članstvo u 2011. godini.

Proces pristupanja i ruralna područja

Proces pristupanja EU-u podrazumijeva razvoj kapaciteta zemalja kandidatkinja za uključivanje pravne stečevine u zakonodavstvo i njezinu provedbu, što uključuje i provedbu politike ruralnoga razvoja EU-a. Europska komisija i ostala tijela u okviru ovog procesa na različite načine pružaju pomoć zemljama kandidatkinjama kako bi stekle potrebne kapacitete u području ruralnog razvoja.

Glavni je cilj institucionalnog jačanja izgradnja kapaciteta modernizacijom i prilagodbom poljoprivrednog sektora te jačanje ruralnoga gospodarstva diverzifikacijom gospodarskih aktivnosti i

ulaganja u infrastrukturu. Pilot-projektima predstavljene su također mjere kojima se uvode načela na kojima počivaju poljoprivredno-okolišne mjere i LEADER-ov pristup.

Sustavan napredak u navedenim područjima postoji i u zemljama kandidatkinjama i u potencijalnim zemljama kandidatkinjama. Put ka članstvu u EU-u donosi međutim značajne izazove na koje se mora istodobno odgovarati, a jedno od ključnih pitanja ruralnoga razvoja tiče se budućnosti lokalnih zajednica.

Razvojni proces temelji se na modernizaciji poljoprivrede povećanjem posjeda i zamjenom rada kapitalom obično dovodi do znatnijeg smanjenja broja radnih mjesta u tradicionalno ruralnim, odnosno poljoprivrednim područjima zapošljavanja. To može dovesti do pritiska na ruralno tržište rada većeg broja niže kvalificiranih radnika s ograničenim vještinama i nižom pokretljivošću na tržištu rada. Treba li te ljude prisiljavati na preseljenje u gradska područja, koja su ionako već gotovo na rubu zasićenja? Gdje ti ljudi onda mogu naći novi posao i koja je njihova moguća uloga u ruralnim područjima?

Odgovori na ta složena pitanja nisu jasni i predstavljaju stvaran izazov politici ruralnoga razvoja u zemljama kandidatkinjama.

Cilj je primjena usklađenog skupa mjera koje stanovništvu omogućuju sudjelovati u novoj društvenoj i ekonomskoj dinamici ruralnih područja.

Poljoprivreda, šumarstvo i ostali važni elementi ruralnoga gospodarstva, kao i nove razvojne inicijative, i dalje ostaju važni dijelovi procesa pristupanja EU-u.

Pomoć i iskustvo stečeni u prethodnim procesima pristupanja neprocjenjivi su, a obostrane koristi od proširenih ruralnih područja EU-a dostupne su svima, no na kraju ostaju onima koji su ih voljni koristiti.

Neke činjenice o ruralnim područjima u zemljama kandidatkinjama

- Proizvodnja u ruralnim područjima uglavnom je za vlastite potrebe ili za prodaju na lokalnim tržnicama.
- Mnoga ruralna područja nemaju kapacitet stvaranja radnih mjesta izvan poljoprivrednog sektora.
- Razvoj je usporen manjkavom infrastrukturom, slabim obrazovanjem i odsutnošću profesionalnih organizacija.
- 92% prostora Hrvatske je ruralno područje, a obuhvaća 47,6% stanovništva.
- Prosječna veličina posjeda je 2,4 ha u Hrvatskoj, a 1,4 ha u Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji.
- Poljoprivreda Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije doprinosi sa 11,4% nacionalnom BDP-u, a uključuje 19,5% radno aktivnog stanovništva.
- Otprilike trećina svih zaposlenih u Turskoj radi u poljoprivredi. To znači da otprilike 6 milijuna Turaka zarađuje za život izravno iz poljoprivrede.
- Turska je jedan od glavnih svjetskih proizvođača žitarica, pamuka, duhana, voća i povrća, sušenog voća te kozjeg i ovčjeg mesa.

Susjedi EU-a: razvoj ruralnih krajeva u zemljama kandidatkinjama

U zemljama koje teže skorom pristupanju u članstvo EU-a, trenutačno se provodi velik posao praktične provedbe aktivnosti i kreiranja politika ruralnoga razvoja. Većina tih aktivnosti oblikovana je samim pristupnim procesom, a pomažu ga različite međunarodne organizacije.

Ruralni sektor vrlo je važan u zemljama kandidatkinjama i potencijalnim zemljama kandidatkinjama, kako u društvenom tako i u gospodarskom smislu. Većina građana tih zemalja živi u ruralnim područjima, u kojima ostvaruju osnovne prihode od poljoprivrede i ostalih ruralnih djelatnosti. Cijeli niz različitih aktivnosti ruralnoga razvoja provode u tim zemljama međunarodne organizacije poput EU-a, Svjetske banke i Ujedinjenih naroda.

Pripreme za članstvo u EU-u

Prije 2006. godine pomoć iz EU-a dolazila je kroz pet programa i instrumenata: Phare, ISPA, SAPARD, CARDS i Pretpristupni instrument za Tursku. SAPARD je bio Posebni pristupni program za poljoprivredu i ruralni razvoj, a poticao je strukturne promjene i razvoj infrastrukture.

U programskom razdoblju od 2007. do 2013. godine EU mnogo više podupire ruralni razvoj u zemljama kandidatkinjama i potencijalnim zemljama

kandidatkinjama. Sredstva se usmjeravaju kroz jedinstveni program za financiranje poznatiji kao Instrument pretpristupne pomoći (IPA). IPA ujedinjuje sve prijašnje oblike pretpristupne pomoći u jedan usmjereni instrument, a sastoji se od pet komponenti.

Izravne potpore ruralnom razvoju EU-a osiguravaju se kroz V. komponentu IPA-e, poznatiju kao IPARD. IPARD ima za cilj osigurati pomoć u pripremi za provedbu pravne stečevine u području Zajedničke poljoprivredne politike. IPARD također pomaže ministarstvima pri provedbi pojedinih mjera ruralnoga razvoja poput poljoprivredno-okolišnih mjera i LEADER-ovih mjera. U potencijalnim zemljama kandidatkinjama IPARD služi pripremanju ministarstava za nove mjere i pristupe ruralnom razvoju.

Potpore EU-a za ruralni razvoj u zemljama kandidatkinjama i potencijalnim kandidatkinjama također pružaju područni programi suradnje koje financira Glavna uprava za regionalnu politiku. Takvi projekti ruralnoga razvoja mogu se financirati u sklopu mjera koje promiču

upravljanje prirodnim resursima, potiču povezanost urbanih i ruralnih sredina, potiču inovativno poduzetništvo u ruralnim krajevima i podupiru održivi turizam.

Pomoć ruralnom razvoju daju i drugi međunarodni donatori. Namijenjena je sličnim aktivnostima i velik dio sveukupne pomoći usmjeren je kao dopuna planu pojedine zemlje za pristupanje Europskoj uniji. Posebno se tu misli na pripremanje ministarstava i ruralnih područja za korištenje glavnih fondova EU-a, poput strukturnih fondova i Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR).

Smanjivanje regionalnih razlika

Gljučni je cilj pristupnih programa EU-a smanjivanje regionalnih razlika. To uključuje cijeli niz politika, među ostalim i pripremu strateških planova ruralnoga razvoja, izgradnju kapaciteta institucija i jačanje poslovnog okruženja u ruralnim područjima.

Osim toga, podržavaju se projekti koji ulažu u razvoj ruralnih proizvodnih sustava, sigurnost hrane, unaprjeđenje poljoprivrednih gospodarstava i ruralne infrastrukture. Načela održivog razvoja imaju sve važniju ulogu, a gospodarski rast pomno se planira kako bi bio usklađen sa zaštitom okoliša.

Mnoge investicije sufinanciraju vlade zemalja kandidatkinja, koje na taj način podupiru dugoročnu održivost svojih ruralnih područja.

Tri primjera zemalja kandidatkinja koja slijede prikazuju neke od razvojnih aktivnosti koje su provedene kao potpora tijekom pristupnog procesa zemalja kandidatkinja u EU.

Glavni činitelji uspjeha ruralnoga razvoja u zemljama kandidatkinjama uključuju sljedeće:

- korištenje participativnog pristupa ruralnom razvoju
- manje projekte koji služe za demonstraciju pozitivnih učinaka i na taj način utiru put budućem razvoju
- partnerstvo među lokalnim nositeljima razvoja ohrabruje dionike da preuzimaju inicijativu u rješavanju lokalnih problema i nalaženju rješenja, razvija samopouzdanje i izgrađuje povjerenje u poduzimanje zajedničkih akcija radi rješavanja zajedničkih problema
- povezanost između lokalne i središnje vlasti važna je za uspješnost velikih projekata
- osiguravanje ravnoteže među gospodarskim, okolišnim i društvenim pitanjima
- izgradnju kapaciteta dionika
- djelotvorno korištenje postojeće ruralne infrastrukture
- integrirani pristup daje najbolje rezultate pri rješavanju većeg broja problema.

Nadzor ruralne konkurentnosti u Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji

Koliko je važan ruralni razvoj u Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji?

- Gotovo polovicu površine zemlje čine poljoprivredne površine.
- Vrijednost poljoprivrede iznosi 12% BDP-a, a taj postotak raste na 16% ako se pribroji prerada hrane.
- 36% radnih mjesta povezano je s poljoprivredom.
- U ruralnim područjima infrastruktura je slabo razvijena.
- Većini poljoprivrednih gospodarstava prihod dolazi jedino iz poljoprivredne proizvodnje.
- Niski prihodi uobičajeni su u ruralnim područjima koja često ne nude alternativne izvore prihoda.

Jačanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava i prehrambene industrije glavni su ciljevi programa IPARD u Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji (FYROM). Prvi je prioritet programa poboljšanje ekonomičnosti tržišta i primjena standarda Zajednice. Potpore uključuju investicije u poljoprivredna gospodarstva, preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda kako bi se lakše ispunili standardi Zajednice. Potpore su koncentrirane na sektore za koje pravna stečevina postavlja iznimno zahtjevne standarde, poput sektora vinarstva, koji je jedan od prioritetnih sektora.

Vinarstvo je važan izvor prihoda i radnih mjesta u ruralnim područjima Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije. Proizvodnja vina i grožđa čini ukupno 20% poljoprivrednog BDP-a. Vino je glavno piće za izvoz i u izvozu predstavlja drugi poljoprivredni proizvod, nakon duhana.

Europska unija podupire sektor vinarstva već neko vrijeme. Do sada je uloženo oko 1,5 milijuna EUR nepovratnih sredstava u taj sektor.

Jedan od projekata je pionirska inicijativa nazvana "Sustav nadzora i upravljanja vinogradima", koja je pomogla vinarima Bivše Jugoslavenske Republike

Makedonije pri poboljšanju konkurentnosti vinarskog sektora. Projekt je ojačao kapacitete institucija, pripremio je teren za učinkovit nadzor sektora i doprinio poboljšanju kvalitete procesa proizvodnje.

U prvoj fazi projekta, završenoj u listopadu 2006. godine, EU je pomogao pri modernizaciji zakonodavstva, jačanju vladinog kapaciteta za nadzor i upravljanje proizvodnjom grožđa i vina i uspostavi pilot vinogradarskog registra za vina proizvedena u zemlji.

U drugoj fazi između svibnja 2007. i siječnja 2009. godine EU je isplatio 474 tisuće EUR nepovratnih sredstava kako bi pomogao zemlji pri uspostavi Nacionalnog sustava nadzora i upravljanja vinogradarstvom. Cilj te faze projekta bilo je širenje već osnovanog katastra vinograda na cijelu zemlju. Rezultat je katastar vinograda koji omogućava precizan nadzor i upravljanje sustavima proizvodnje grožđa i vina. Također omogućava jamstvo porijekla kako bi se osigurala kvaliteta.

Projekt je dobar primjer inicijative ruralnoga razvoja koja je unaprijedila konkurentnost glavnog društveno-gospodarskog i okolišnog sektora. Potporom razvoju vinarskog sektora u Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji, EU je potaknuo proizvodnju buteljiranog

vina i povećao izvozni potencijal proizvođača. Takvi rezultati dobro odgovaraju ciljevima postavljenima u okviru programa IPARD u Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji.

Uspjeh projekta temelji se na usmjerenosti na jedan sektor jer je vino jedan od glavnih izvoznih proizvoda. Nadalje, povećanje kapaciteta institucija pomoglo je stvaranju temelja za kontrolu kvalitete u budućnosti što će izravno povoljno utjecati na konkurentnost vinarskog sektora Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije u Europskoj uniji.

Jačanje konkurentnosti poljoprivrede u Hrvatskoj

Koliko je važan ruralni razvoj u Hrvatskoj?

- 91,6% površine Republike Hrvatske je ruralno, a samo 8,4% je urbano područje.
- 47,6% stanovništva živi u ruralnim područjima.
- 64% ruralnog stanovništva gospodarski je aktivno.
- 17% sredstava Pretpristupnog instrumenta za razdoblje od 2007. do 2013. godine namijenjeno je ruralnom razvoju.

F. LERIN

Jedan od ključnih čimbenika jačanja konkurentnosti poljoprivrede u Hrvatskoj je integrirani pristup koji obuhvaća izgradnju kapaciteta institucija i usklađivanje zakona s pravnom stečevinom EU-a. EU financira projekt pod nazivom "Izgradnja kapaciteta u području zdravlja životinja i prehrambenih proizvoda", kojem je cilj uspostava novog sustava sigurnosti hrane te nov institucionalni okvir.

Financiran sredstvima iz programa CARDS 2004, projekt je bio prvenstveno namijenjen Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva Republike Hrvatske. Ostale institucije uključene u projekt bile su Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Hrvatski veterinarski institut i Hrvatska agencija za hranu. Opći cilj projekta bio je potpora trženju poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima te jačanje konkurentnosti i prisutnosti na europskom i svjetskom tržištu.

Kako bi taj cilj ostvario, projekt je pomagao proces usklađivanja Zakona o sigurnosti hrane, veterinarstvu i kvaliteti s pravnom stečevinom EU-a. Uz proces usklađivanja provedene su i aktivnosti za jačanje kapaciteta u tom sektoru kako bi se poboljšali preduvjeti za provedbu i usklađivanje zakona. To je uključivalo i

aktivnosti poput obrazovanja odgovarajućih dionika i korisnika uz pripremu smjernica za provedbu novih zakona.

Cilj tih aktivnosti osobito je bilo jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta poboljšanjem stručnog znanja osoblja za provedbu standarda EU-a i novih, usklađenih zakona. Provedba usklađenih zakona uključuje prihvaćanje plana aktivnosti za uvođenje sustava HACCP (Hazard Analysis Critical Control Point). Ključan dio tog akcijskog plana ponovno je bila izgradnja kapaciteta, koji su uključivali obrazovanje o primjeni sustava HACCP-a za voditelje u prehrambenim pogonima.

Posebna vrijednost koju je donio projekt bila je komunikacija, koja je korištena kao sredstvo uvođenja kulture sudjelovanja i preuzimanje odgovornosti za novi sustav sigurnosti hrane između svih važnijih dionika u sektoru. Organizirana je posebna kampanja za podizanje svijesti kako bi se poboljšala komunikacija među dionicima povezanim sa sigurnošću i kvalitetom hrane. Dionicima su pružene informacije o pitanjima higijene i o novom zakonskom okviru za kvalitetu.

Unaprjeđenje objekata u prehrambenom sektoru drugo je ključno pitanje u procesu usklađivanja sa standardima kvalitete hrane u EU-u. Stoga je projekt pomogao

hrvatskim resornim institucijama pri provedbi nacionalnog plana za unaprjeđenje objekata u prehrambenom sektoru. Očekuje se da će to povoljno djelovati na trgovinu prehrambenim proizvodima na europskom i svjetskom tržištu.

Projekt CARDS dobar je primjer koordinirane inicijative EU-a za ruralni razvoj koja kombinira poboljšanje zakona, unaprjeđenje tehnologije, izgradnju kapaciteta i podizanje svijesti svih dionika uključenih u pitanja sigurnosti i kvalitete hrane. Rezultati projekta donijet će mnoge praktične koristi u pogledu ulaska hrvatskih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda na svjetsko i europsko tržište.

Održivo korištenje prirodnih resursa u ekološkoj poljoprivredi u Turskoj

Y. TEKELIOGLU

Koliko je važan ruralni razvoj u Turskoj?

- Poljoprivreda predstavlja ukupno 9,2% BDP-a 2006. godine i 27,3% udjela u zaposlenosti.
- Oko polovice površine Turske čine poljoprivredne površine, nešto više od prosjeka EU-a (42%).
- Turska je glavni svjetski proizvođač i izvoznik u nekim sektorima (primjerice u voćarstvu i povrćarstvu).
- S obzirom na strukturu posjeda prevladavaju obiteljska gospodarstva, koja upošljavaju članove obitelji.
- Poljoprivredna površina Turske čini 23% sadašnje ukupne poljoprivredne površine u EU-27.

Potražnja za ekološkim proizvodima povećava se u cijelom svijetu, a ekološka poljoprivreda doprinosi očuvanju okoliša primjenom manje intenzivnih metoda korištenja zemljišta. Tržište ekološkim proizvodima u Turskoj datira s početka 1980-ih, a pojavilo se zbog povećane potražnje iz EU-a, glavnoga trgovinskog partnera Turske. Unatoč tome, ukupna stopa rasta sektora ekološke poljoprivrede u Turskoj relativno je mala.

Projekt pod naslovom "Razvoj ekološke poljoprivrede i usklađivanje povezanih turskih zakona s pravnom stečevinom EU-a" pripremljen je na temelju navedenih činjenica o ekološkoj proizvodnji. Ciljevi projekta usmjereni su na poboljšanje održivog razvoja sektora ekološke poljoprivrede u Turskoj i njegovo usklađivanje sa zakonima i praksom EU-a.

U projektu je korišten višestrani pristup. To znači da su u projekt uključeni izgradnja kapaciteta institucija na nacionalnoj i regionalnoj razini, poticanje načela suradnje u lokalnim pilot-projektima te unaprjeđenje postojećih zakona radi njihova usklađivanja sa zakonima EU-a.

Između listopada 2004. i svibnja 2007. godine EU je isplatio 910 tisuća EUR prvenstveno za aktivnosti usklađivanja zakona i jačanja institucija. Još 350 tisuća

EUR osigurano je za stvaranje baze podataka i umrežavanje radi boljeg pristupa informacijama o ekološkoj poljoprivredi.

Amandmani turskih zakona o ekološkoj poljoprivredi usklađeni su sa zakonima EU-a i upotpunjeni izborom administrativnih i zakonskih instrumenata koji će pomoći unaprjeđenju ekološke poljoprivrede u zemlji (npr. poticaji poljoprivrednicima).

Jačanje institucija

Osnaživanje organizacijskih kapaciteta pokazalo se neophodnim u izgradnji i razvoju važnih institucija. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnih poslova dobilo je različite oblike pomoći kroz reorganizaciju i obrazovanje za sve važne tehničke i pravne poslove koji se odnose na ekološku poljoprivredu.

Druge institucije uključene u provedbu politike za ekološku poljoprivredu, kao inspektorati i tijela nadležna za certifikaciju, također su mogle koristiti projektnu potporu iz EU-a.

Drugi skup aktivnosti bavio se pitanjima decentralizacije i promicanjem pristupa koji uključuje širi krug dionika. Pet pilot-projekata provedeno je u pet regija kako bi se razvile i bolje uključile različite

vladine, strukovne i nevladine organizacije (NVO). Provedeni projekti pokazuju da je ekološka proizvodnja prilika za održivu diverzifikaciju poljoprivredne proizvodnje u različitim ekosustavima.

Glavni činitelj uspjeha tih pilot-projekata bila je suradnja svih lokalnih dionika, uključujući nevladine organizacije i relevantne istraživačke institute. Participativni pristup pri radu s poljoprivrednicima i njihovim grupama pomaže održivosti novih znanja na razini institucija (ministarstva) i na razini poljoprivrednika.

Sveukupni rezultati projekta uključuju zakonska unaprjeđenja i poboljšanja kapaciteta institucija te suradnju lokalnih dionika na promidžbi ekološke poljoprivrede. Ti rezultati doprinose uspjehu projekta kako u pogledu razvoja poljoprivredne proizvodnje koja je ne šteti okolišu tako i pogledu brige o onim područjima Turske koja su ekološki vrlo osjetljiva i gdje ekološka proizvodnja doprinosi očuvanju biološke raznolikosti.

Poštovani čitatelju,

želja nam je ovom *Revijom* približiti koncept ruralnog razvoja EU-a širokom krugu zainteresiranih dionika. *Revija* se u Europskoj uniji izdaje na šest jezika, što ovaj prijevod čini još posebnijim – hrvatski čitatelji moći će i prije ulaska Hrvatske u Uniju čitati *Reviju* na vlastitom jeziku.

Odluku da s prijevodom krenemo od početka, odnosno od prvog broja, koji je izašao pred dvije godine, donijeli smo kako bi čitatelji dobili sustavne informacije o nizu pitanja koja se tiču ruralnog razvoja EU-a u razdoblju od 2006. do 2013. godine. Naravno, u protekle dvije godine, otkad je ovaj broj izdan, neke su se stvari promijenile, a to ćete i sami vidjeti na pojedinim stranicama *Revije*. Bez obzira na to, vjerujemo da će Vam biti zanimljiva, informativna i poučna.

Sljedeći broj *Revije* možete očekivati potkraj siječnja iduće godine!

Ivana Laginja, urednica

Izdavanje ove publikacije osigurao je Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) iz sredstava nizozemske vlade.

UNDP ne snosi odgovornost za mišljenja i stavove izrečene u *Reviji*.

European Commission
European Network for Rural Development

European Commission > Agriculture > Rural Development > EN RD

EN RD STRUCTURE NATIONAL RURAL NETWORKS LEADER EVALUATION EXPERT NETWORK EVENTS CALENDAR

HOME
WHO'S WHO
COUNTRY INFORMATION
LEADER APPROACH
EVENTS & MEETINGS
RESOURCE CENTRE
EN RD NEWSLETTER
FAQ
GLOSSARY

European Evaluation Network for Rural Development

WELCOME TO THE European Network for Rural Development (EN RD)

Rural development is of special importance for the EU, and not least for all those living and working in rural areas. One of the key goals of the ENRD – and indeed the EU's rural development strategy – is to help bring rural communities closer together in order to improve the implementation of the Rural Development Policy. This means strengthening the flows of information and communication between the different levels of Europe's rural stakeholders. In turn this will encourage a greater and more efficient level of interaction and exchange of expertise in all areas of ENRD activity. In addition, it will also help to facilitate specific actions such as sharing of experience and evaluation of rural development policy. This is a test.

Read more ...

With this in mind, the new ENRD website incorporates a variety of features and rural development information. It also provides links to other relevant websites, at European, national and local levels.

One of these is the **European Evaluation Network for Rural Development**, which is a distinct network within ENRD dealing specifically with evaluation issues, providing content development, support and guidance, and information and dissemination services to evaluation actors in Member States (administrators, RDP evaluators, academics/researchers) and to the Commission.

In the near future interactive tools will also be available like for example data bases, search tools or an exchange platform.

EVENTS CALENDAR
Check the latest event information.

NETWORK MEETINGS
National Rural Network (NRRN) meetings allow for regular contact between networks in order to discuss common issues and challenges. The first of these meetings took place in Brussels on November 27th 2008, the sixth meeting took place in Budapest on September 16th and 17th 2009.

COMMITTEES
The next **Leader Subcommittee** meeting has been scheduled for the 12/11/2009 (to be confirmed).
The next **Coordination committee** meeting has been scheduled for the 9/12/2009 (to be confirmed).

You might also like
CONTACTS Who's Who
NEWSLETTER Rural News
MEDIA Official Logos

Europska mreža za ruralni razvoj na internetu:

<http://enrd.ec.europa.eu>

